

Lapsuuden sukupuolen moninaisuus päiväkodin kasvattajien näkökulmasta

Helsingin yliopisto
Käyttäytymistieteellinen tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Varhaiskasvatuksen
maisteriohjelma
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Syyskuu 2014
Anna-Katariina Koponen

Ohjaaja: Nina Sajaniemi

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttäytymistieteellinen		Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Anna-Katariina Koponen			
Työn nimi - Arbetets titel Lapsuuden sukupuolen moninaisuus päiväkodin kasvattajien näkökulmasta			
Title Kindergarten educators conceptions of childhood gender diversity			
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Nina Sajaniemi		Aika - Datum - Month and year Syyskuu 2014	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 78 s + 11 liites.
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Tavoitteet. Tämän pro gradu työn tarkoituksena on selvittää päiväkodin kasvattajien käsityksiä sukupuolesta. Tutkimuksen keskeisimpänä kysymyksenä on selvittää minkälainen sukupuolikäsitys tai minkälaisia sukupuolikäsityksiä kasvattajilla on ja millä tavoin ne ilmenevät heidän vastauksistaan. Tavoitteena on myös selvittää tuottavatko kasvattajat sukupuolittuneita käsityksiä vastauksissaan ja minkälaista tietoa heillä on sukupuolesta ja sen moninaisuudesta. Tutkimuksessa kehitetään keinoja lapsen sukupuoli-identiteetin tukemiseksi, lisätään tietoa lapsuuden sukupuolen moninaisuudesta, lapsuuden seksuaalisuudesta sekä osoitetaan lapsuuden seksuaalikasvatuksen tärkeys. Aiemmat tutkimukset osoittavat että varhaiskasvatuksessa ilmenee sukupuolittunutta toimintaa.</p> <p>Menetelmät. Metodologisesti tutkimuksessa oli ominaisia piirteitä Grounded theory -menettelylle sekä fenomenografiselle tutkimukselle. Vastausten analyysi toteutettiin induktiivisesti. Kvantitatiiviset luvut selittivät ja tukivat laadullisia tutkimustuloksia. Tutkimusaineisto koostui osasta Väestöliiton vuonna 2013 teettämästä kyselytutkimuksesta päiväkodin kasvattajille (ks. liite 1). Tästä kyselytutkimuksesta on valittu kaksi avointa kysymystä, kysymys A (n=271) ”Mitä ajattelet siitä, että lapsen sukupuoli salataan lapselta ja ympäristöltä ennen kouluikää? Onko sinulla asiasta kokemuksia?” ja kysymys B (n = 289) ”Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä ja ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä sekä merirosvoileikkejä että prinsessaleikkejä).” Vastausten analysoinnissa käytettiin apuna Atlas.ti 7.0 (Qualitative Data Analyzis) -ohjelmaa.</p> <p>Tulokset ja johtopäätökset. Kasvattajien avointen vastausten perusteella sukupuolikäsityksiä kuvaavia ilmiöitä muodostui yhteensä kolme. Kysymyksen A kohdalla muodostuneet sukupuolikäsitykset ovat: Ydinkategoria 1 Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta joka määrittää sukupuoli-identiteettiä (Gender) ”SBM” n = 87/147. Ydinkategoria 2 Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus ”SBIS” n = 56/147 ja Ydinkategoria 3 Biologisen sukupuolen (Sex) voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä, jolloin sukupuolet (Sex - Gender) muodostuvat lapsen oman kokemuksen mukaan ”SSPE” n = 4/147. Kysymyksen B kohdalla kasvattajien sukupuolikäsityksiä kuvaavat ydinkategoriat 1 ”SBM” n = 100/269 ja 2 ”SBIS” n = 169/269. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että kasvattajat tarvitsevat lisää tietoa sukupuolen moninaisuudesta, lapsuuden seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta.</p>			
Avainsanat - Nyckelord sukupuoli, moninaisuus, kasvattaja, lapsuuden seksuaalisuus, seksuaalikasvatus			
Keywords gender, sex, diversity, kindergarten educator, childhood sexuality, sex education			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto, käyttäytymistieteet / Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Behavioural Sciences		Laitos - Institution - Department Teacher Education	
Tekijä - Författare - Author Anna-Katariina Koponen			
Työn nimi - Arbetets titel Lapsuuden sukupuolen moninaisuus päiväkodin kasvattajien näkökulmasta			
Title Kindergarten educators conceptions of childhood gender diversity			
Oppiaine - Läroämne - Subject Education			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Nina Sajaniemi		Aika - Datum - Month and year September 2014	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 78 pp. + 11 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <i>Objectives.</i> The aim of this Master's thesis is to find out kindergarten educators understanding of childhood sex and gender and its diversity. The focus of this study is to find out what kind of conceptions kindergarten educators have about sex and gender and how it forms. The goal is also to find if kindergarten educators produce gendered conceptions in their open answers and what kind of information they have considering sex, gender and its diversity. This study also develops ways of how educators can support children sexual identity. It also raises awareness of childhood sex and gender diversity, childhood sexuality, as well as addresses the childhood sex education. Previous studies show that early childhood education has gendered activities. <i>Methods.</i> Methodological studies were characterized by Grounded theory procedures and the phenomenographic research. Analysis was carried out inductively. Quantitative research results support the qualitative results. Research material consisted of a part of the Väestöliitto (Family Federation) commissioned survey in 2013 (see. Appendix 1). From this questionnaire two open questions were chosen. They are: question A (n = 271) “What do you think about that child’s sex is encrypted from the child and the environment prior to school age? Do you have any experience of that?” and question B (n = 289) “Tell your experience with whether or not the children's can play, as well as the so-called own sex play and so-called opposite sex plays (for example, boys get to play pirates, as well as the princesses).” The responses were analyzed with Atlas.ti 7.0 (Qualitative Data analyzis) program. <i>Results and conclusions.</i> On the basis of kindergarten educator responses, Sex - Gender conceptions consisted of a total of three Core Categories. Conception of gender was not possible to find out from all of the answers. In the question A, there were three different conceptions of how Sex and Gender is formed: Core Category 1 Sex is a biological fact that determines gender identity "SBM" n = 87/147. Core Category 2 Sex is a biological fact, but gender is built socially, and is the child's own experience "SBIS" n = 56/147 and Core Category 3 Biological sex can be encrypted if the birth of the child's sex is unclear, when Sex and Gender are formed by child's own experience "SSPE" n = 4/147. In the question B, the gender conceptions of educators are Core Category 1 "SBM" n = 100/269 and Core Category 2 "SBIS" n = 169/269. Gender perceptions vary depending on the open question. The study suggests that educators need more information about gender diversity, childhood sexuality and sex education.			
Avainsanat - Nyckelord sukupuoli, moninaisuus, kasvattaja, lapsuuden seksuaalisuus, seksuaalikasvatus			
Keywords gender, sex, diversity, kindergarten educator, childhood sexuality, sex education			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited City Centre Campus Library/Behavioural Sciences/Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	PÄIVÄKODIN KASVATTAJAT JA SUKUPUOLI	4
	2.1 Sukupuoli varhaiskasvatusta ohjaavissa laeissa ja asiakirjoissa	4
	2.2 Päiväkodin kasvattajat	7
3	LAPSUUDEN SUKUPUOLEN MONINAISUUS	9
	3.1 Sukupuolen määritelmiä – Sukupuoli (sex) ja sukupuoli-identiteetti (gender)	10
	3.2 Lapsuuden sukupuolen kehityksestä.....	13
	3.3 Lapsuuden sukupuolen sosialisatio	16
4	LAPSET SUKUPUOLEN TEKIJÖINÄ.....	21
	4.1 Sukupuoleltaan moninaiset lapset	21
	4.2 Erilaisuudesta moninaisuuteen.....	22
	4.3 Sukupuolineutraali- ja sensitiivinen kasvatus	24
5	LAPSUUDEN SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALIKASVATUS	27
	5.1 WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit	27
	5.2 Seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus – sisältötaulukko	29
	5.3 Seksuaalioikeudet	31
6	TUTKIMUSKYSYMYKSET	33
7	TUTKIMUSAINESTO JA – MENETELMÄT	33
8	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA VALIDITEETTI.....	35
9	TUTKIMUSTULOKSET	40
	9.1 Avoin kysymys A	40
	9.2 Avoin kysymys B.....	42
10	TUTKIMUSTULOSTEN TULKINTAA	45
	10.1 Avoin kysymys A Ydinkategoria 1	45
	10.2 Avoin kysymys A Ydinkategoria 2.....	53
	10.3 Avoin kysymys A Ydinkategoria 3.....	56
	10.4 Avoin kysymys B Ydinkategoria 1	57
11	YHTEENVETO	66
12	POHDINTA.....	67

LÄHTEET	75
LIITTEET.....	79

TAULUKOT

Taulukko 1. Sukupuolen moninaisuuden keskeiset käsitteet (Seta ry. & Transtukipiste 2014, 30).	10
Taulukko 2. Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen kahdeksan osa-aluetta (WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit, 2010; Cacciatore & Ingman-Friberg, 2014.)	29
Taulukko 3 Tutkimusanalyysissä käytetyt käsiteindikaattorit ja niiden merkitykset	38

KUVAT

Kuva 1. Tutkimusanalyysiprosessi	39
Kuva 2. Tutkimustulokset avoin kysymys A	41
Kuva 3. Tutkimustulokset avoin kysymys B	43

Mielenkiintoni sukupuolen moninaisuuteen heräsi toimiessani lastentarhanopettajana. Kohtasin tilanteita, joissa lapset ilmensivät sukupuoltaan eri tavoin. Eräänä aamuna päiväkotiin saapui neljävuotias poika, joka oli koristautunut siskonsa helmikaulakoruun ja hiuspinneihin. Päiväkodin kasvattajat ja lapsen vanhemmat suhtautuivat asiaan naureskellen ja ääneen ajatellen: *"Hän ei vielä ihan ymmärrä mitä voi pukea päälleen.."*, tarkoittaen, ettei poika voisi laittaa ylleen niin sanottuja tyttöjen juttuja. Jäin pohtimaan, osasivatko päiväkodin kasvattajat ja lapsen vanhemmat suhtautua asiaan lapsen kehityksen kannalta oikein. Pieni poika sai pitää kauniit koristeensa, koska *"oli vielä pieni"*. Mietin, millainen tilanne olisi ollut, jos poika olisi ollut esimerkiksi koululainen?

Tämä tutkimus on toteutettu yhteistyössä Väestöliiton Raisa Cacciatoren ja Susanne Ingman-Fribergin kanssa. Tutkimusaineisto on osa heidän vuonna 2013 teettämästä kyselytutkimuksesta päiväkodin kasvattajille (ks. liite 1). Tästä kyselytutkimuksesta on valittu kaksi avointa kysymystä, jotka ovat kysymys A (n=271) *"Mitä ajattelet siitä, että lapsen sukupuoli salataan lapselta ja ympäristöltä ennen kouluikää? Onko sinulla asiasta kokemuksia?"* ja kysymys B (n = 289) *"Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä ja ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä sekä merirosvoleikkejä että prinsessaleikkejä)."*

Tutkimuksen teoreettinen tausta sijoittuu kasvatus- ja käyttäytymistieteisiin, kehitys- ja sosiaalipsykologiaan sekä naistutkimukseen, jossa tietoa tarkastellaan kriittisesti. Monitieteellisyyden avulla tietoa voidaan tarkastella laajasti monesta eri näkökulmasta. Aikaisempien tutkimusten perusteella varhaiskasvatuksessa ilmenee sukupuolittunutta toimintaa. Ylitapio-Mäntylän (2009, 3–4) väitöstutkimuksen tulosten mukaan lastentarhanopettajien ja päiväkotiyhteisöjen toiminnot sisältävät sukupuolittavia käytäntöjä. Hänen mukaan sukupuolistavat käytännöt vahvistavat heteronormatiivista oletusta pakottaen sukupuolen tietynlaisiin luokituksiin, jolloin on mahdollista että lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa rajoitetaan. Vavruksen (2009, 383–390) ja Kilpiän (2011, 260–270) mukaan kasvattajilla ja vanhemmilla ei ole tarpeeksi tietoa sukupuolen moninaisuudesta, lapsuuden seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Ärlemalm-Hagsérin (2010, 515–525) Ruotsissa tehty tutkimus osoittaa, että vaikka sukupuolten välistä

tasa-arvoa ajetaan varhaiskasvatustyötä ohjaavissa asiakirjoissa ja laeissa, kasvattajien työtä ohjaa asiakirjojen velvoitteita enemmän heidän omat arvonsa, asenteensa ja ennakokäsityksensä.

Tässä tutkimuksessa kuvataan sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin kehitystä Ylitapio-Mäntylän (2009) ja Ärlemalm-Hagsérin (2010) tavoin. Ylitapio-Mäntylän (2009, 71) väitöstutkimuksessa käsitys sukupuolesta on postmodernin mukainen, eli perustuu ajatukseen, että sukupuoli on kaksijakoisen (mies-nainen) sijaan moninainen. Ärlemalm-Hagsér (2010, 520) puolestaan nojaa teoriassaan Thorneen (1993), jonka mukaan yksilön, niin kasvattajan kuin lapsen, sukupuoli on rakenteeltaan monimutkainen ja vaihtelee eri tilanteissa ja yhteyksissä. Tätä Thorne kutsuu sukupuolen koreografiaksi (Gender Coreography). Tutkimukset tukevat kuitenkin myös kaksijakoista (mies-nainen) käsitystä sukupuolesta. Esimerkiksi suomalaislasten seksuaalista käyttäytymistä tutkittaessa (Sandnabba, Santtila, Wannäs & Krook 2003, 579–605) on huomattu, että lapsen ikä vaikuttaa seksuaaliseen käyttäytymiseen enemmän pojilla kuin tytöillä. Tutkimuksen mukaan tytöillä ilmenee enemmän seksuaalisuuteen liittyvää sosiaalista käyttäytymistä kun taas pojilla ilmenee enemmän seksuaalisuuteen liittyvää tiedon etsintää ja tutkimista.

Tutkimukset osoittavat seksuaalikasvatuksen tärkeyden (ks. Robinson, 2005, 175–187; Robinson, 2013, 40–41, 144). Robinsonin (2005; 2013) tutkimusten mukaan kasvattajat pitävät sukupuolen moninaisuutta ja lapsuuden seksuaalisuutta vaikeina aiheina, koska ne pakottavat heitä miettimään omia ennako-oletuksiaan, uskomuksiaan ja arvojaan. Kasvattajat saattavat vähätellä kasvatustilanteita, joissa lapsi rikkoo perinteisiä sukupuolirooleja tai ilmentää seksuaalisuuttaan. Tämä voi johtua siitä, ettei kasvattajilla ole tilanteiden kohtaamiseen tarvittavia tietoja ja taitoja. Tilanteiden välttelemisellä voi kuitenkin olla vaikutuksia lapsen sukupuoli-identiteetin, minäkuvan ja itsetunnon rakentumiseen. Myös seksuaalikasvatus mielletään seksuaalisuutena, mitä se ei ole tai pidä olla. Tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää huomioida myös lapsuuden seksuaalisuus. Maailman terveysjärjestö WHO:n Euroopan aluetoimisto ja Saksan liittovaltion terveyskasvatuskeskus (Die Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung / BZgA) julkaisi vuonna 2010 ”Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa – suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille” (Terveyden

ja hyvinvoinnin laitos, 2010; Seksuaalikasvatuksen standardit). Materiaali käsittää kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen sisältösuositukset 0-vuotiaasta yli 15-vuotiaille siten että sisältökuvaukset on jaoteltu kuuteen eri ikäryhmään ja näille ryhmille ikätasoi- siin sisältöihin. Cacciatore ja Ingman-Friberg ovat laatineet materiaalin WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardeiden pohjalta, joka luokittelee lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen kahdeksaan osa-alueeseen. Materiaali kuvaa riittävät ikätasoiset sisällöt osa-alueissa kaikille ikäryhmille, kuten 0-4-vuotiaille ja 4-6-vuotiaille. Nämä kahdeksan osa-alueita, joilla tulee seksuaalikasvattaa, ovat: 1) Ihmiskeho ja ihmisen kehitys, 2) Hedelmällisyys ja lisääntyminen, 3) Seksuaalisuus, 4) Tunteet, 5) Ihmissuhteet ja elämäntyylit, 6) Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi, 7) Seksuaalisuus ja oikeudet, sekä 8) Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Lisäksi jokainen kahdeksasta osa-alueesta sisältää erikseen kuvatut, hyvän seksuaalikasvatuksen edellyttämät tiedot, taidot ja asenteet. Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) mukaan lapsuuden seksuaalikasvatuksesta voitaisiin puhua myös ”keho-tunne” -kasvatuksena. Tämän tutkimuksen teoria pohjautuu myös Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardeiden pohjalta laadittuihin Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin.

Tämän pro gradu työn tarkoituksena on selvittää päiväkodin kasvattajien käsityksiä sukupuoli- ja sukupuolesta. Tutkimuksen keskeisimpänä kysymyksenä on selvittää minkälainen sukupuoli- ja sukupuolikäsite tai minkälaisia sukupuoli- ja sukupuolikäsitteitä kasvattajilla on ja millä tavoin ne ilmenivät heidän vastauksistaan. Tavoitteena on myös selvittää tuottavatko kasvattajat sukupuoli- ja sukupuolittuneita käsityksiä vastauksissaan ja minkälaista tietoa heillä on sukupuoli- ja sukupuolesta ja sen moninaisuudesta.

2 PÄIVÄKODIN KASVATTAJAT JA SUKUPUOLI

Kasvattajan tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Päiväkotien kasvattajien työtä päiväkotiryhmässä ohjaavat valtakunnallisten ja paikallisten varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmien lisäksi myös kasvattajan omat kasvatuskokemukset, arvot ja asenteet. Kasvattajan on työssään tiedostettava oma kasvatusnäkemys ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. (Stakes, 2005, 12–16.)

2.1 Sukupuoli varhaiskasvatusta ohjaavissa laeissa ja asiakirjoissa

YK:n lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa on julistettu jokaisen ihmisen olevan oikeutettu: *”oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, syntymään tai muuhun seikkaan perustuvaa erotusta”* (60/1991; 2§). Lasten inhimillistä kasvua ja kehitystä turvaava lapsen oikeuksien yleissopimus tuli lainsäätönsä Suomessa voimaan vuonna 1991. Lapsen oikeuksia koskevasta yleissopimuksen arvoista keskeisin on lapsen ihmisarvo. Tähän perusarvoon liittyneenä varhaiskasvatuksen perusteet kattaa neljä yleisperiaatetta, jotka ovat: 1) syrjintäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, 2) lapsen etu, 3) lapsen oikeus elämään ja 4) oikeus täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioonottaminen. Lapsen oikeuksia konkretisoivia varhaiskasvatuksen keskeisiä periaatteita ovat myös turvalliset ihmissuhteet, turvattu kasvu, kehitys ja oppiminen, turvattu terveellinen ympäristö, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi hänet kohdataan yksilöllisten tarpeiden, persoonallisuuden ja perhekulttuurinsa mukaisesti ja lapsi kokee olevansa tasa-arvoinen riippumatta sukupuolestaan, sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustastaan tai etnisestä alkuperästään. (Stakes, 2005, 12–15.)

Sukupuoli varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sisällöllisissä orientaatioissa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Stakes, 2005, 26) mukaan lapsen varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt rakentuvat eri orientaatioiden muodostaman kokonaisuuden varaan. Orientaatioiden käsitteellä korostetaan sitä, että tarkoituksena ei ole eri oppiaineiden sisältöjen opiskelu vaan sellaisten välineiden ja valmiuksien hankinnan aloittaminen, joiden avulla lapsi pystyy perehtymään, ymmärtämään ja kokemaan ympäröivän maailman monimuotoisia ilmiöitä. Vain eettisessä orientaatioissa tarkastellaan arvo- ja normimaailman kysymyksiä, jotka liittyvät läheisesti Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) laatimaan Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin (ks. Taulukko 2., 29–30.) Eettisellä orientaatiolla tarkoitetaan että lapsen elämän tilanteita ja tapahtumia pohditaan oikean ja väärän, hyvän ja pahan, totuuden ja valheen näkökulmista. Myös oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, kunnioituksen ja vapauden kysymyksiä voidaan käsitellä eettisen orientaation kautta. Olennaista on ottaa huomioon lasten kehitystaso. Varhaiskasvatussuunnitelmassa huomioidaan myös eri-kieli ja kulttuuritaustaiset lapset. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa lähtökohtana on tyttöjen ja poikien välinen tasa-arvo. (Stakes, 2005, 28–29.)

Esiopetus kuuluu perusopetuslain piiriin. Perusopetuslain (628/1998; 2§) mukaan opetuksen tavoitteena on tukea kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ja antaa elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Esi- ja perusopetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on yhtenä itsenäisenä lukuna ”Oppilashuolto ja turvallisuuden edistäminen”. Turvallisuuden edistämällä tarkoitetaan esimerkiksi häirintää, joka voi näyttäytyä epäasiallisena kohteluna ja puheena, ja joka voi sisältää sukupuoleen liittyviä vihjailevia ilmeitä, eleitä tai puheita tai ei-toivottua fyysistä kosketusta. (Opetushallituksen verkkosivut, 2014, Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos.) Opetushallituksen mukaan uuden esiopetuksen opetussuunnitelman (luonnos, tulossa 2016) yleisinä tehtävinä ja tavoitteina ovat muun muassa tasavertaisuuden ymmärtäminen ja ihmisten erilaisuuden hyväksyminen. Tämän tarkoituksena on vahvistaa lapsen toimimista yhteisön

vastuuntuntoisena jäsenenä. Uuden esiopetussuunnitelman mukaan lapsen kasvua ihmisyyteen on tuettava ja tarkoituksena on antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Tavoitteena on myös vahvistaa lapsen minäkäsitystä lämminhenkisen, arvostavan ja hyväksyvän vuorovaikutuksen, monipuolisten oppimiskokemusten sekä kannustavan palautteen avulla. Esiopetussuunnitelmassa mainitaan myös, että esiopetuksen aikana lapsi tutustuu lähiympäristöönsä, sen ihmisiin ja luontoon sekä näiden moninaisuuteen. Lapsella on oltava mahdollisuuksia leikkiin ja käyttää mielikuvitustaan oppiessaan tietoja ja taitoja, sekä tilaisuuksia vuorovaikutukseen, ilmaisun eri muotoihin ja uusiin kokemuksiin. (Opetushallituksen verkkosivut, 2014, esiopetuksen opetussuunnitelmaluonnos, tulossa 2016.)

Esiopetuksessa laaja-alaisen osaamisen tehtävänä on edistää lasten kehitystä ihmisinä ja yhteisönsä jäseninä, tukea heidän valmiuttaan suuntautua elinikäisen oppimisen polulle ja luoda pohjaa kestävän elämäntavan omaksumiselle. Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden, toimintakyvyn ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja tilanteen edellyttämällä tavalla. (Opetushallituksen verkkosivut, 2014, esiopetuksen opetussuunnitelmaluonnos, tulossa 2016.)

Sukupuolittietoinen opetus

Opetushallituksen määritelmän mukaan sukupuolittietoinen opetus tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Käytännössä sukupuolittietoisuus näkyy siten, etteivät opetuksen ja ohjauksen käytännöt ylläpidä ja uusinna tyttöjen ja poikien jakoa erillisiin ryhmiin. Myös seksuaalisten suuntautumisten ja identiteettien moninaisuuden tunnistaminen kuuluu sukupuolittetoiseen opetukseen ja ohjaukseen. Määritelmän mukaan sukupuoli-identiteetti muodostuu monitekijäisesti yleensä varhaislapsuudessa määrittäen yksilön sisäistä kokemusta ja tietoisuutta sukupuolestaan. Sukupuoliroolien käyttäytymismallit ovat kulttuuri-, paikka- ja aikasidonaisia periaatteita, joiden mukaan yksilön oletetaan käyttäytyvän yhteisössä. (Opetushallituksen verkkosivut, 2014.) Ainoastaan perusopetussuunnitelmassa mainitaan sukupuolittietoinen lähestymistapa. Tällöin sen nähdään liittyvän ainoastaan esi- ja alkuopetukseen. Vaikka Opetushallituksen kuvaama sukupuolittietoinen opetus painottaa varhaislapsuutta, ei sitä silti ole sisällytetty varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sukupuolittietoinen opetus nojaa lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986; 1§), joka tuli

voimaan Suomessa vuoden 1987 alussa. Tasa-arvolain tarkoitus on naisten ja miesten välisen tasa-arvon parantaminen, sukupuoleen perustuvan syrjinnän estäminen ja naisten aseman parantaminen erityisesti työelämässä. Tällä hetkellä lain velvoite koskee ainoastaan esi- ja perusopetusta. Naisasialiitto Unioni ry, Ihmisoikeusliitto ry, Sateenkaariperheet ry ja Seta ry ovat ottaneet kantaa varhaiskasvatustilaan ja vaativat että sukupuolitietoinen kasvatustapa otetaan osaksi uutta varhaiskasvatustilaa (Naisunioni ry:n verkkosivut, Tiedote 20.3.2014).

Varhaiskasvatustila

Päivähoitoa koskevaa varhaiskasvatustilaa ollaan uudistamassa, mutta siihen ei vielä ole otettu osaksi sukupuolitietoista kasvatustapaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan päivähoidon subjektiivinen oikeus, on vanhemman oikeus osallistua työelämään, ei lapsen oikeus varhaiskasvatukseen. Myös käsitteet ”päivähoito” ja ”varhaiskasvatus” vaativat ministeriön mukaan tarkistamista. Ideologinen perusta päivähoidon käsitteelle nojautuu lastensuojelulliseen ja työvoima- sekä sosiaalipoliittiseen ajatteluun ja lainsäädäntöön. Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön lähtökohtana olisi oltava lapsen etu ja lapsen osallistuminen laadukkaaseen varhaiskasvatukseen olisi säädettävä lapsen oikeudeksi. Käsite ”varhaiskasvatus” sisältää ministeriön mukaan ”päivähoitoa” paremmin hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden. Varhaiskasvatus tulisi myös nähdä tärkeänä osana elinikäistä oppimista. (Estola, Alila & Kinos, 2014, 54–46.) Lapsen sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden kehitys alkaa heti lapsen synnyttyä. Myös ne tulisi nähdä osana varhaiskasvatusta ja elinikäistä oppimista.

2.2 Päiväkodin kasvattajat

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän selvityksen mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstöä valmistuu tällä hetkellä yliopistoista (kasvatustieteenkandidaatit/lastentarhanopettajat, kasvatustieteen maisterit, erityisopettajat), ammattikorkeakouluista (sosionomit, ylempi amk -tutkinto) ja toiselta asteelta (lähihoitajat, lastenohjaajat ja perhepäivähoidon ammattitutkinto). Varhaiskasvatuksen ammattiteihin valmistutaan myös sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalta sekä humanistiselta ja kasvatusalalta.

Koulutukset perustuvat eri tieteenaloihin: yliopistosta valmistuvien lastentarhanopettajien koulutus kasvatustieteisiin, ammattikorkeakouluista valmistuvien sosionomien sosiaalitieteisiin ja lähihoitajien hoitotieteeseen. (Estola, Alila & Kinos, 2014, 17.)

Yliopistollisessa lastentarhanopettajankoulutuksessa opintoihin kuuluu koko opintojen ajan kestävä ”Opettajuuteen kasvu” -kurssi, jossa opiskelija pohtii ja analysoi kasvatuskäytäntönsä ja lastentarhanopettajuuttaan sekä analysoi ammattieettisiä kysymyksiä. (Helsingin yliopiston lastentarhanopettajankoulutuksen opinto-opas, 2013 – 2014.) Varhaiskasvatuksen maisteriohjelmassa käsitellään muun muassa ”Lapsuus ja varhaiskasvatus moninaistuvassa yhteiskunnassa” -kurssilla, miten sosiaaliset ja kulttuuriset erot vaikuttavat lapsen asemaan moninaistuvassa yhteiskunnassa sekä toiseuden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen kokemusten merkitystä lapsen ja perheen elämässä. Myös sosiaalisia ja kulttuurisia eroja sekä niiden vaikutusta lasten elämään kotona ja päiväkodissa, perhemuotojen moninaisuutta sekä kulttuurisen ja luokkataustan vaikutuksia toiseuden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen kokemukseen. (Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen maisteriohjelman opinto-opas, 2013 – 2014.) Vaikka lastentarhanopettajankoulutus ja varhaiskasvatuksen maisteriohjelma tarjoaa laajasti ja monipuolisesti opintoja niin lapsen biologisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta kehityksestä kuin erilaisista lapsuuksista, ei itsenäistä kurssia lapsuuden sukupuolesta, seksuaalisuudesta tai seksuaalikasvatuksesta ole lainkaan.

Ammattikorkeakouluista valmistuvien sosionomien tulee suorittaa tutkintonsa osana 60 opintopisteen varhaiskasvatuksen opinnot pätevätyäkseen lastentarhanopettajaksi (Alila & Kinos, 2014, 17). Joissakin oppilaitoksissa on tarjolla valinnainen viiden opintopisteen Seksuaaliterveys-kurssi, sekä englanninkielinen Sexual Health Promotion -virtuaalikurssi (ks. esim. www.jamk.fi ja Seksuaaliterveyden koulutuksen laatuyksikkö / SKL).

Lähihoitajien tutkinto on laaja-alainen sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, johon sisältyy koulutusohjelmaopinnot jonkin erityisosaamisen alueelta, kuten lasten ja nuorten hoito ja kasvatus. Lähihoitajan koulutusta on edeltänyt lastenhoitajan ja päivähoitajan koulutukset. Myös lastenohjaajan koulutus antaa pätevyyden päivähoidon lähihoitajan tehtäviin. (Alila & Kinos, 2014, 18.)

Seuraavassa luvussa kerrotaan lapsuuden sukupuolen moninaisuudesta sekä sukupuolen (sex) ja sukupuoli-identiteetin (gender) kehityksestä.

3 LAPSUUDEN SUKUPUOLEN MONINAISUUS

Ihmisyteen kuuluu laaja kirjo erilaista sukupuolen kokemista ja ilmaisua sekä kehoillisia sukupuolipiirteitä. Kirjo on niin suuri, ettei kaikkia ihmisiä voi yksiselitteisesti luokitella mieheksi tai naiseksi. Tiedon lisääntyminen sukupuolen moninaisuuden biologisesta taustasta on vahvistanut käsitystä sukupuolen moninaisuuden luonnollisuudesta. Vuonna 2010 The World Professional Organization for Transgender Health (WPOH) lausui:

”Sukupuolen ilmentäminen, sukupuoli-identiteetti mukaan lukien, tavalla, joka ei sovi stereotyyppisten oletusten mukaisesti yhteen yksilön syntymähetkellä määritellyn sukupuolen kanssa, on tavallinen ja monikulttuurinen, inhimillinen ilmiö, jota ei tulisi lähtökohtaisesti tuomita sairaaksi tai kielteiseksi.” (Huuska, 2011, 222–223; Pyne, 2014, 2.)

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1.) on avattu sukupuolen moninaisuuteen liittyviä keskeisiä käsitteitä.

Taulukko 1. Sukupuolen moninaisuuden keskeiset käsitteet (Seta ry. & Transtukipiste 2014, 30).

Sukupuoli-identiteetti (Gender)	Ihmisen oma kokemus siitä, mihin sukupuoleen hän samaistuu tai minkä sukupuoliryhmän hän kokee omakseen. Sukupuoli-identiteetti voi olla mies, nainen tai jotain muuta.
Transsukupuolinen	Syntymässä pojaksi määritelty kokee olevansa tyttö tai tytöksi määritelty kokee olevansa poika tai ihmisellä on jatkuva syvä toive olla toista sukupuolta. Transsukupuolisuus tulee esiin jo lapsena tai vasta myöhemmällä iällä, kun ihminen pystyy käsittelemään kokemuksiaan ja ymmärtämään niiden merkityksen.
Transvestiitti	Ihminen kykenee eläytymään sekä mieheksi että naiseksi ja hänellä on tarve olla välillä miesroolissa ja välillä naisroolissa.
Transgender	Ei koe kuuluvansa selkeästi mies- eikä naissukupuoleen. Hän voi olla molempia tai ei kumpakaan. Hän voi kokea, ettei kaksinapainen mies/naisjako kykene tunnistamaan hänen kokemustaan sukupuolestaan. Transgender voi kokea itsensä sukupuolettomaksi, muunsukupuoliseksi, kaksi- tai monisukupuoliseksi.
Intersukupuolisuus	Tila, jossa lapsen fyysinen kehitys sukupuoleen on ollut yksilöllistä ja lapsella ei ole selkeästi vain tytön tai vain pojan piirteitä. Joillekin nuorille ja aikuisille intersukupuolinen on lisäksi omaksi koettu identiteetti, toisille tilan kanssa syntyneille ei.
Cis tai cissukupuoli	Tarkoittaa, että ihminen kokee omakseen mies- tai naissukupuolen, johon hänet on syntymässä määritelty kehonsa perusteella.

3.1 Sukupuolen määritelmiä – Sukupuoli (sex) ja sukupuoli-identiteetti (gender)

Sukupuolta voidaan määritellä eri tavoin. Sukupuolella (sex) tarkoitetaan niitä biologisia ominaisuuksia, jotka yleisesti erottavat ihmiset miehiksi ja naisiksi (WHO, 2010, 16). Biologinen sukupuoli (tyttö / poika) päätetään lopullisesti X- ja Y -kromosomien ja

sittemmin sukuelinten ja hormonien perusteella. Yleisen käsityksen mukaan hedelmöityneen alkion kehittyessä tytöksi tarvitaan kaksi XX -kromosomia ja pojaksi kehittyessä XY -kromosomiyhdistelmä. Sukupuoliominaisuudet määritellään SRY -alueelta (Sex-Determining Region Y). Biologisen sukupuolen moninaisuudesta tiedetään yhä enemmän. Esimerkiksi X- ja Y -kromosomien lisäksi on olemassa paljon muita erilaisia geenejä, jotka vaikuttavat ihmisen sukupuolen erilaistumiseen. SRY -geeni voi myös puuttua kokonaan tai se voi siirtyä X -kromosomiin, jolloin alkiosta voi kehittyä niin sanottu XX -mies tai XY -nainen. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä lukuisista sukupuolen biologiseen moninaisuuteen liittyvistä ilmiöistä. (Cutas & Giordano, 2013, 374–375.)

Sukupuoli (gender) määritellään puolestaan usein biologisten ominaisuuksien sosiaalisiksi ilmentymiksi. Huuskan (2011, 225) mukaan sukupuoli on sosiaalinen identiteetti, yksilön tunne kuulumisestaan tiettyyn sosiaaliseen ryhmään ja tunne eroavuudestaan hänen verratessaan itseään toisen ryhmän jäseniin. Kehosta ei siis suoraan seuraa sukupuoli-identiteettiä. Sukupuoli (gender) voidaan määritellä myös siten, että naiset ja miehet ovat erilaisia keskenään ja jokaisella on oma käsitys sukupuoli-identiteetistään. Siksi sukupuolikäsityksiä voi olla monenlaisia ja ne voivat vaihdella kulttuureittain. Seta ry:n ja Transtukipisteen (2014, 4) määritelmän mukaan sukupuolen moninaisuus tarkoittaa sitä, että sukupuolen fyysinen kehitys (sex) ja sukupuolen kokeminen, eli sukupuoli-identiteetti (gender) vaihtelee ihmisillä.

Identiteettiin, eli tietoon siitä ”kuka ja millainen minä olen”, liittyy Nissisen (2011, 14–15) mukaan oma ihmisarvo, kyky puolustaa rajojaan sekä antaa parastaan itsestään. Nissinen hahmottaa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvän identiteetin kaksitasoiseksi: Yhden tason muodostaa ihmisen persoonallinen identiteetti, johon kuuluvat kokemus ja ymmärrys omasta sukupuolesta, seksuaalisesta kiinnostuksesta, mieltymyksistä sekä omista tarpeista ja arvoista. Toisen tason muodostaa sosiaalinen identiteetti, joka sisältää ihmisen käsityksen siitä, mihin ihmisryhmiin kukin tuntee ominaisuuksiensa perusteella kuuluvansa.

Sukupuolierojen merkitystä on kyseenalaistanut feministi ja sukupuolentutkija Judith Butler. Butlerin (1990; 2006, 61–77) mukaan sukupuoli on performatiivi, eli ei vain ole mistä vaan myös tekemistä ja tuottamista. Myyrän (2011, 183) mukaan

performatiivisuudella, esittävyydellä, Butler (1990; 2006) viittaa vallankäyttöön, joka toteutuu julkisessa puheessa ja joka pyrkii tuottamaan kulttuurin vaatimia subjekteja. Subjektit tuotetaan toiston ja lausunnan kautta. Synnymme maailmaan, jossa normaali ja poikkeava sukupuolen ilmentäminen ja seksuaalisuus on jo määritelty. Toistamalla ja lausumalla kasvatuksessa tämän jaon pohjana olevia sääntöjä yhä uudet sukupolvet oppivat, mitä tarkoitetaan esimerkiksi sanoilla mies ja nainen tai homo ja hetero. Butler ehdottaa, ettei sukupuolen (gender) käsitteestä pitäisi väitellä lainkaan, vaan tärkeämpää olisi rakentaa biologista sukupuolta (sex) tai termejä mies ja nainen uudelleen, jotta identiteettikategorioita ei tarvitsisi ajatella jyrkän vastakkainasettelun kautta. Thornen (1993) teoriaa sukupuolen koreografiasta ”Gender Coreography” (Thorne, 1993, Ärlemalm-Hagsérin 2010, 520 mukaan) voidaan pitää samankaltaisena Butlerin (1990; 2006) sukupuolen teorian kanssa. Butlerin (1990; 2006, 194, 54–55, 61, 77) mukaan ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, että biologinen sukupuoli olisi vakaasti kaksijakoinen, vaikka biologiset sukupuolet näyttäisivätkin jakautuvan ongelmattomasti muodoltaan ja rakenteeltaan kahteen. Butlerin mukaan tämäkin oletus joutuu vielä kyseenalaiseksi. Hänen mukaan lapsi pyritään ”inhimillistämään” sillä hetkellä, kun lapsen syntyessä vastataan kysymykseen ”onko se tyttö vai poika”. Ne ruumiilliset piirteet, jotka eivät sovi kumpaankaan sukupuoleen, jäävät inhimillisen ulkopuolelle. Butleria voidaan kuitenkin kritisoida siitä, ettei hän huomioi teoriassaan biologisia ja hormonaalisia vaikutuksia ihmisen kehityksessä, vaan pyrkii kokonaan niiden ulkopuolelle.

Intersukupuolisuus on tila, jossa yksilöllä on ominaisuuksia kummastakin sukupuolesta vaihtelevassa määrin (Cacciatore, 2007, 190). Määritelmistä riippuen, intersukupuolisia syntyy Suomessa vuosittain kahdesta viiteen. (Seta ry., 2014, 26.) Vastasyntyneen sukupuolen epäselvyyteen vaikuttavat tavanomaisesta poikkeavat geneettiset ja hormonaaliset vaikutukset sekä epämuodostumat (Kaltiala-Heino, Lindberg, Ranta, Tainio & Työläjärvä, 2013, 819). Lastenkirurgian erikoislääkäri Mika Venholan (2014, 28–29) mukaan intersukupuolisuus voi ilmetä heti vastasyntyneellä tai vasta murrosiässä, kun esimerkiksi tytön kuukautiset eivät ole alkaneet ja syytä aletaan etsiä. Jos vastasyntyneen sukupuolielimet ovat osittain tytön ja osittain pojan on hoitokäytäntönä korjaava, kosmeettinen leikkaus. Venholan (2014, 28) mukaan tämä loukkaa lapsen ihmisoikeuksia, koska leikkauksessa on aina virheen mahdollisuus. Myös Cacciatoren (2007, 190) mukaan leikkauksessa valittu sukupuoli ei aina tunnu myöhemmin omalta ja oikealta sukupuolelta.

Sukupuolten (sex / gender) tutkimus on siis kehittynyt ja laajentunut. Tämän vuoksi myös termien ”sukupuoli”, ”sukupuoli-identiteetti” ja ”sukupuolirooli” ja niiden merkityshehdot ovat ajan myötä laajentuneet ja muuttuneet (Zosuls, Miller, Ruble, Martin & Fabes, 2011, 829). Yhä enenevässä määrin, sukupuolten välisten erojen tutkimisen sijaan keskitytään tutkimaan sukupuolten sisäisiä eroja (Ylitapio-Mäntylä, 2009, 15). Sukupuoli (gender) on kuitenkin uudemman tutkimustiedon mukaan huonosti ymmärretty identiteetin osa-alue, koska se kattaa jokaisen ihmisen yksilölliset, niin biologiset, sosiaaliset, kulttuuriset, historialliset kuin kognitiiviset tekijät (Cutas & Giordano, 2013, 374). Vaikuttaa siltä, että sukupuolen moninaisuus saa länsimaaisessa kulttuurissa tukea vain silloin, jos sen pystytään tieteellisesti todistettavan olevan biologisesti luonnollista. Kaltiala-Heino ym. (2013, 825) ovatkin sitä mieltä, että määrittelemällä sukupuolta uudelleen palataan lopulta samaan kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään, mistä heteronormatiivista kulttuuria kritisoidaan. Heidän mukaan yhteiskunnan ja kulttuurin olisi kehityttävä sellaiseen suuntaan jossa kaikille olisi aidosti sallittua ilmaista omia feminiinisiä ja maskuliinisia puolia.

3.2 Lapsuuden sukupuolen kehityksestä

Nykyisen tutkimustiedon mukaan lapsi alkavat yleensä noin 1,5 – 3vuoden ikäisenä tuntea olevansa poika tai tyttö ja alkaa tunnistaa toiset ihmiset nais- tai miessukupuolisiksi. Näin kehittyy sukupuoli-identiteetti. Lapsi tulee tietoiseksi itsestään ja omasta kehostaan, ja oppii näyttävänsä erilaisilta kuin muut lapset ja aikuiset. Suunnilleen 4 – 6vuoden ikäisinä lapset ovat keskimäärin enemmän tekemisissä muiden lasten kanssa kuin aikaisemmin, esimerkiksi päiväkodeissa. He muodostavat ystävyssuhteita, joko kummankin sukupuolen edustajien kanssa tai ainoastaan oman sukupuolen edustajien kanssa. Lapset oppivat myös erilaisia sosiaalisia sääntöjä: ”mitä saa ja mitä ei saa tehdä.” (WHO, 2010, 25.) Cacciatoren (2007, 97–99) mukaan pienet lapset rakentavat sukupuolirooliaan ja -identiteettiään aktiivisesti leikin avulla. Aikuisten tulisi tukea tätä lapsen kasvuprosessia tytöksi tai pojaksi antamalla heille mahdollisuuksia tutkiskella ja leikitellä sukupuoli-identiteetillään. Tutkiskelua ja leikittelyä voi olla esimerkiksi pukeutuminen vastakkaiselle sukupuolelle tyypillisiin vaatteisiin tai puhe siitä, että haluaa olla toista sukupuolta. Lapsi voi kokea myös vahvasti olevansa toista sukupuolta.

Huuskan (2011, 227) mukaan lapsi voi kokea stressiä, jos paine mukautua sukupuoli-normeihin alkaa jo varhain lapsuudessa, ja hän alkaa tiedostaa että häntä pidetään erilaisena. Cacciatoren (2007, 94–95) mukaan lapsi hyväksyy sen, ettei sukupuoli ole ehdottoman kaksijakoinen. Moni lapsi, joka kokee olevansa vastakkaista sukupuolta tai sukupuolen välimaastoon sijoittuva, ei kuitenkaan välttämättä uskalla kertoa mahdollisista tunteuksistaan vanhemmilleen. Lapsi voi pelätä myös kiusatuksi tulemistä. Tällöin on vaarana että identiteettiään rakentava lapsi jää yksin herkän asian kanssa. Tutkimukset osoittavat, että perheen ja kasvattajien ymmärtäväinen tuki parantaa huomattavasti lapsen hyvinvointia ja voi ehkäistä jopa mielenterveydellisiä ongelmia (Simons, Schrager, Clark, Belzer & Olson, 2013, 791).

Kehityopsykologinen näkökulma sukupuolen kehitykseen

Kehityopsykologia tarjoaa erilaisia vaihtoehtoja tutkia lapsen sukupuoli-identiteetin kehitystä. Piaget’n (1896 – 1980) konstruktivistinen kehityksen teoria korostaa lapsen omaa, luontaista uteliaisuutta. Merkittävänä tekijänä kognitiivisessa kehityksessä on Piaget’n mukaan lapsen itsenäinen toiminta, jonka tarkoituksena on tutkia ympäröivää maailmaa. Tämä itsenäinen toimintaa muodostaa lapsen mieleen skeemoja. Piaget’n teorian mukaan lapsen kehitystä määrittää hänen biologinen kasvunsa ja kypsymisensä. Lisäksi hänen mukaansa ympäristöön sopeutuminen vaatii lapselta assimilaatiota ja akkomodaatiota: assimilaatiossa uusi tieto liitetään vanhoihin tietorakenteisiin eli lapsi omaksuu sukupuoli-identiteetin, sukupuolen vakauden ja lopulta sukupuolen muuttumattomuuden. Akkomodaation avulla lapsi voi muuttaa havaintojensa perusteella aikaisempaa tietoaan. Epätasapainotilat aikaisemman ja uuden tiedon välillä aiheuttavat ristiriitaa ja aktivoivat kognitiivista kasvua. Kehitysvaiheet ovat Piaget’n mukaan kulttuurista riippumattomia ja etenevät kaikilla yksilöillä samaa järjestystä noudattaen. Piaget’n teoria korostaa kognitiivista kehitystä, mutta ei ota huomioon sosiaalisen ympäristön eikä epigeneesin vaikutusta lapsen kehityksessä. (Piaget 1896 – 1980, Burrin 1998, 39–40 mukaan, Karpov, 2006, 229–239.) Epigeneesillä tarkoitetaan tässä niitä ominaisuuksia, jotka eivät periydy suoraan geneettisesti, vaan aktivoituvat ja muovautuvat ympäristön ja kehityksen kautta. (Sajaniemi, henkilökohtainen tiedonanto, 2014.)

Kohlbergin (1927–1987) kognitiivisen kehitysteorian mukaan lapsi omaksuu tietoa sukupuolesta ja tämä tieto lisääntyy vaiheittain. Teoria on Piaget’n teorian kaltainen ja sen

mukaan lapsen älyllisten kykyjen kehittyessä, hän alkaa ymmärtää maailmaa kategorioina, kuten sukupuolikategorioina ”Minä olen tyttö” ja ”Sinä olet poika.” Kohlbergin mukaan noin kahden ja viiden ikävuoden välillä lapsi ymmärtää, että ihmiset luokitellaan sukupuolen mukaan kahteen ryhmään ja että hän voi (normaalisti) kuulua vain toiseen niistä. (Kohlberg, 1927–1987, Burrin 1999, 39–40 mukaan.)

Sosiaalisen ympäristön vaikutusta lapsen kehitykseen korostetaan Lev Vygotskin (1896 – 1934) teoriassa. Vygotskin kannan mukaan sekä psyykkiset prosessit että niiden kypsyymiseen liittyvät lainalaisuudet eroavat laadullisesti ihmisten ja eläinten välillä. Syntyessään eläimet omaavat niin sanotut matalat psyykkiset prosessit, jotka on ennakoon määriteltä. Kontrastina tähän, ihmislapsen kehitys on yhteydessä korkeampiin psyykkisiin prosesseihin, jotka on määriteltä sosiaalisen välittymisen (mediation) myötä. Vygotskin seuraajien kehittämä, niin kutsuttu uus-vygotskyläinen ajatus perinnöllisyyden minimaalisesta osuudesta lapsen kehityksessä on herättänyt paljon kysymyksiä länsimaissa. Tämä aktiivisuusteoria (activity theory) integroi niin kognitioon, motivaatioon kuin myös sosiaalisuuteen liittyvät näkökulmat, painottaen lapsen oman aktiivisuuden merkitystä kehitykseen. Uus-vygotskyläisen teorian mukaan geneettisesti ennalta määrätty kypsyminen on edellytys kehittymiselle, mutta se ei kuitenkaan määrittele lapsen kehitykseen liittyviä yleisiä piirteitä tai yksilöllisiä eroja. Neuropsykologien ja -biologien tutkimusten mukaan aivojen rakenteisiin vaikuttaa erityisesti lasten toiminnallisuus ja aktiivisuus. Tämä on linjassa uus-vygotskyläisen näkemyksen kanssa. (Karpov, 2006, 229–239.)

Jokainen ihminen on yksilö ja erilainen. Cacciatore (2007, 94–96) muistuttaa, ettei mitään luonteeseen tai käytökseen kuuluvia ominaisuuksia voi yleistää koskemaan kaikkia poikia tai tyttöjä ja miehiä tai naisia. Lapset kuulevat syntymästään lähtien ovatko he tyttöjä vai poikia. Tyttöjen ja poikien käytöksen keskimääräisiä suuntaviivoja johdattelee biologia. Biologia ei kuitenkaan pakota käyttäytymään tietyllä tavalla vaan yksilölliset erot saman sukupuolen välillä ovat valtavat ja yksilön ominaisuudet ovat tärkeämmät kuin biologinen sukupuoli. Cacciatoren mukaan aikuiset usein johdattelevat lapsia siihen, mikä on sopivaa tytölle tai pojalle: pientä tyttöä voidaan pitää sievänä ja suloisena ja poikaa potrana ja reippaana. Näitä kutsutaan sukupuolta koskeviksi rooliodotuksiksi. Myös Eliotin (2010, 22–29) tutkimustulosten mukaan vanhempien, kasvattajien ja ympäristön odotukset siitä, minkälainen on tyttö ja minkälainen on poika ja miten tytöt

ja pojat käyttäytyvät, vaikuttaa lasten kehitykseen. Eliotin (2010) mukaan nämä odotukset voivat vaikuttaa lapsiin muovaten aivorakenteita pysyvästi.

3.3 Lapsuuden sukupuolen sosialisatio

Sosialisatio on edelleen suosittu aihe sukupuolen kehityksen tutkimuksissa. Zosuls ym. (2011, 828) mukaan sosialisatiomalli perustuu siihen, että sukupuolten erilaisuus on seurausta tyttö- ja poikalapsien erilaisista sosialisatiokokemuksista. Kakavoulis (2007, 56) painottaa, että lapset oppivat erilaiset käyttäytymismallit ympäristön vaikutuksesta, esimerkiksi mallioppimisen ja imitaation kautta.

Lapsuuden aikana opetellaan kulttuurin sukupuolikäsityksiä ja rakennetaan käsitystä itsestä. Lapsella voi olla sukupuolesta myös omia johtopäätöksiä, jotka eivät vastaa aikuisten käsityksiä. (Huuska, 2011, 225.) Myös empiirinen näyttö (Orr, 2011, 271–272; Zosuls ym. 2011, 828), korostaa sosialisatiota ja biologisia prosesseja jotka muodostavat lapsen käyttäytymisen vastaamaan kulttuurisia sukupuoliroolinormeja. Nissisen (2011, 25) mukaan sukupuoli – tyttö/poika nainen/mies, – on yksi ensimmäisiä sosiaalisia käsitteitä, joita lapsi oppii. Sukupuoli opitaan nimenomaan kaksijakoisena joko/tai - käsitteenä. Sen varaan rakennetaan pienestä pitäen hyvin paljon sosiaalisia käytäntöjä, ymmärrystä ja kertomuksia. Tämä ihmisten jakaminen kahteen luokkaan sukupuolen mukaan näyttäytyy yhteiskunnan rakenteissa ja käytännöissä voimakkaasti. Se toimii myös tavassamme kohdata toinen toisiamme ihmisinä: päättelemme hetkessä, onko vastaan tuleva henkilö mies vai nainen, ja toimimme sen mukaan. Jos emme saa selvää hänen sukupuolestaan, olemme helposti hämillämme.

Jakaessamme lapset esimerkiksi liikuntatunnilla ”tyttöjen- ja poikien ryhmiin”, annamme selkeän viestin eri kategorioista ja erottelusta. Burrin (1998, 3) mielestä ei ole mitään todellista syytä siihen miksi valitsemme biologisen sukupuolen kautta sen, miten esitämme ja tuotamme sosiaalista sukupuoltamme. Orrin (2011, 271–272) pitkittäistutkimuksen mukaan sekä tyttöjä että poikia ohjataan päiväkodeissa stereotyyppisiin aktiviteetteihin. Tämä tarkoittaa sitä, että tytöt ohjataan esimerkiksi kotileikkiin tai pöytätehtäviin ja pojat auto- tai rakenteluleikkiin. Nämä esimerkit antavat mahdollisuuden miettiä, mitä pidetään sopivana maskuliinisuutena tai feminiinisyysenä.

Lapsuuden sukupuoliroolien kehitys

Ensimmäisiä merkittäviä tutkimuksia sukupuolten välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä on Zosuls ym. (2011, 827) mukaan Maccobyn ja Jacklinin (1974) tutkimus joka on haastanut ajatusta sukupuolten välisistä eroista. Tutkimuksen mukaan sukupuolten sisäisiä eroja on enemmän kuin sukupuolten välisiä. Maccobyn ja Jacklinin mukaan vanhemmat eivät myöskään ole ensisijaisesti merkittäviä lapsen sukupuolen sosialisatioprosessissa, vaan lapsi itse. (Maccoby & Jacklin, 1974, Zosuls ym. 2011, 827 mukaan).

Hormoneilla kuitenkin tiedetään olevan vaikutusta joidenkin ominaisuuksien korostumiseen. Esimerkiksi Cacciatoren (2007, 95) mukaan miessukupuolihormoni testosteroni vahvistaa seksuaalista viettiä, lisää aggressiotaipumusta ja fyysistä voimaa sekä johtaa tavoitehakuiseen, saavutuskeskeiseen käyttäytymiseen. Naissukupuolihormoni estrogeenin sekä erityisesti imetysaikana lisääntyvän oksitosiinin tiedetään aiheuttavan herkkyyttä reagoida muiden hyvinvointiin, tarvetta kuulua jollekulle ja pyrkimystä turvalliseen ympäristöön.

Monet tutkimukset sukupuoliroolien kehityksestä osoittavat, että lapset kehittävät sukupuoliroolistereotypioita erittäin varhain (esimerkiksi mieltymyksen leikkiä samaa sukupuolta olevan lapsen kanssa tai sukupuoliustereotypisillä leluilla). Cacciatoren (2007, 97) mukaan ryhmänpaine olla samanlainen voi olla suuri. Cutas'n ja Giordanon (2013, 375) mukaan noin kaksivuotiaat lapset alkavat hyväksyä selvästi sukupuolittunutta käyttäytymistä, mutta heidän sukupuolensa on kuitenkin joustava ja muuttuva uudelle. Vauvatutkimuksen perusteella tiedetään, että tyttö- ja poikavauvoja kohdellaan hiukan eri tavoin ja että tämä on pitkälti tiedostamatonta (Huuska, 2011, 250). Poulin-Dubois'n, Serbinin ja Derbyshiren (1998, 436–442) tutkimuksen mukaan pienten lasten ja vauvojen tietoa sukupuolesta ja sukupuoliustereotypisistä käyttäytymisestä on aliarvioitu. Heidän tutkimuksensa nimittäin osoittaa, miten alle vuoden ikäiset vauvat osaavat jakaa miehen ja naisen eri ryhmiin näkö- ja kuuloaistin perusteella. Tutkimukset osoittavat myös vauvojen osaavan syrjiä ja suosia naisen tai miehen kasvoja ensimmäisen ikävuoden loppuun mennessä. Näin ollen, pienillä lapsilla on aistien välisiä kykyjä hankkia tietoa sukupuolesta. Zosuls ym. (2010, 833–835) kuitenkin huomattavat, että termiä ”sukupuolistereotypia”, käytetään usein tutkimuksissa kuvailematta tietoa siitä, liittyykö termiin ”sukupuolistereotypia” yksilön henkilökohtaisia stereotyppejä uskomuksia ja

asenteita, tietoa kulttuurisista stereotypioista tai siitä minkälaista johdonmukainen stereotyyppinen käyttäytyminen on. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi tytön henkilökohtainen uskomus on esimerkiksi: ”olen hyvä matematiikassa.” kun taas kulttuurinen uskomus ja asenne voikin olla: ”tytöt eivät ole hyviä matematiikassa.” Asenteet ja oletukset voivat liittyä läheisesti stereotyyppiseen tietoon ja uskomukseen, mutta niitä voi olla vaikea tunnistaa ja muuttaa.

Lapsi oppii sukupuoliroolien ja sukupuolelle stereotyyppisen käyttäytymisen avulla mikä on hänen sukupuolelleen hyväksyttävää käytöstä ja mikä ei. Tyttöä voidaan esimerkiksi pitää poikamaisena jos hän haluaa osallistua riehumisleikkeihin. Poika taas voidaan leimata helposti ”nynnyksi”, jos hän haluaa leikkiä rauhallisempia leikkejä. Sukupuoliroolien kautta lapselle välittyy odotukset siitä, mitä stereotyyppiseen olemukseen kaksijakoisesta sukupuolesta liittyy: miten olisi pukeuduttava, millä tulisi leikkiä ja miten elehtiä ja ilmeillä. Lapsella joka ei tunne kuuluvansa siihen sukupuolikategoriaan johon hänet on luokiteltu, on oltava mahdollisuus toteuttaa itseään haluamallaan tavalla sukupuolestaan riippumatta.

Sukupuolelle tyypillinen ja epätyypillinen käyttäytyminen

Sukupuolelle tyypillisellä käyttäytymisellä tarkoitetaan sitä, että tyttö on feminiininen ja leikkii mielellään esimerkiksi rauhallisia nukkeleikkejä kun taas poika on maskuliininen ja leikkii mielellään esimerkiksi auto- ja riehumisleikkejä. Kuten aikaisemmin on todettu, lapset näyttävätkin ilmentävän monessa yhteydessä sukupuolelleen tyypillistä käyttäytymistä esimerkiksi leikkimieltyyksillään ja leluvalinnoillaan ja hormonaalisten prosessien tiedetään vaikuttavan sukupuolten kehittymiseen. Evoluutio nähdään yleisesti perustana sukupuolten välisiin eroihin mutta sosiaalinen oppiminen on myös yksi sukupuolten välisiin eroihin ja rooleihin liittyvä tekijä. Cacciatore (2007, 96) muistuttaaakin, että molemmilla, tytöillä ja pojilla voi olla taitoja ja tarpeita toteuttaa itseään niin feminiinisesti kuin maskuliinisesti.

Kasvattajien ja vanhempien suhtautumista ja asenteita lapsuuden sukupuolelle epätyypilliseen käyttäytymiseen ovat tutkineet Sandnabba ja Ahlberg (1999, 249–263) Turun yliopistosta. Sukupuolelle epätyypillisellä käyttäytymisellä tarkoitetaan heidän tutkimuksessaan sitä, että esimerkiksi poika haluaa pukeutua tyttöjen vaatteisiin tai leikkiä

tytöille tarkoitetuilla leluilla. Sandnabban ja Ahlbergin (1999) tutkimustulokset osoittavat, että sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyviin poikiin suhtaudutaan negatiivisemmin, kuin sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyviin tyttöihin. Kasvattajista ja vanhemmista miehet suhtautuvat kuitenkin positiivisemmin sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyviin poikiin, kuin naiset. Tutkimuksen mukaan kasvattajat ja vanhemmat uskovat että sukupuolelleen epätyypillinen käyttäytyminen jatkuu myös lasten ollessa aikuisia ja heidän mukaan lapset sopeutuvat psykologisesti heikommin yhteiskuntaan kuin sukupuolelleen ”tyypillisesti” käyttäytyvät lapset. Sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvien poikien uskotaan olevan heikommin psykologisesti sopeutuvia kuin sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvien tyttöjen. Ainoastaan sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvien poikien ajatellaan ennustavan homoseksuaalisuutta aikuisuudessa toisin kuin tyttöjen. Kasvattajista ja vanhemmista miehet ajattelevat, että sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvät pojat olisivat homoseksuaaleja aikuisena, kun taas naiset ajattelevat että sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvien tyttöjen seksuaalinen suuntautuminen kohdistuisi aikuisuudessa naisiin.

Heikolla psykologisella sopeutumisella voidaan tulkita tarkoittavan Sandnabban ja Ahlbergin (1999) tutkimuksessa sitä, ettei sukupuoli- tai heteronormista poikkeavalla ole tilaa yhteiskunnassa. Tästä voidaan johtaa, että kasvattajien ja vanhempien mukaan sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyvän lapsen, erityisesti pojan, on Sandnabban ja Ahlbergin (1999) tutkimuksen mukaan vaikeampi sopeutua yhteiskuntaan, koska siinä ei välttämättä ole tilaa sukupuolen moninaisuudelle. Kasvattajat ja vanhemmat voivat olla myös huolissaan lapsen sopeutumisesta, koska on mahdollista, että tällaisessa yhteiskunnassa lapsi voi kohdata syrjintää. Esimerkiksi Katarina Alangon (2010, 82–85) väitöstutkimuksen mukaan sukupuolelleen epätyypillinen käyttäytyminen lapsuudessa ja homoseksuaalisuus ennustivat masennus- ja ahdistusoireita aikuisiässä. Jos lapsi joutuu kokemaan häpeää omasta sukupuoli-identiteetistään, voi ahdistus- ja masennusoireet ilmetä myös lapsella. Alangon (2010, 82–85) tutkimustulosten mukaan myös lapsuudessa sukupuolelleen epätyypillisesti käyttäytyneet heteroseksuaaliset henkilöt kokivat ahdistus- ja masennusoireita nuoruus- ja aikuisiässä yhtä paljon kuin homoseksuaaliset henkilöt. Tästä voidaan johtaa, että lapsuudessa ilmenevän sukupuolelleen epätyypillisen käyttäytymisen ajatellaan usein ennustavan homoseksuaalista suuntautumista ja nämä lapset voivat kohdata kiusaamista ja syrjintää.

Termejä ”sukupuoli” (sex / gender) ja ”sukupuolelle tyypillinen” tai ”sukupuolelle epätyypillinen”, käytetään tutkimuksissa monin eri tavoin. Sukupuolelle epätyypillinen käyttäytyminen voi viitata esimerkiksi ainoastaan sukupuolistereotypioihin, jolloin tutkimuksessa ei ole välttämättä huomioitu sukupuolten sisäisiä eroja lainkaan. (Tobin, Menon Meenakshi, Menon Madhavi, Spatta, Hodges & Perry, 2010, 602.) Tobin ym. (2010, 602) ovatkin kehittäneet sukupuolen tutkimukselle mallin ”the Gender Self-Socialization Model / GSSM”, jossa lapset itse määrittelevät omaa sosiaalista sukupuoltaan. Maskuliinisuutta ja feminiinisyyttä tutkittaessa on käytetty aikaisemmin esimerkiksi Bem (1974) luokittelua sukupuolirooleista ”Bem’s Sex Role Inventory” (Bem, 1974, Tobin ym., 2011, 829 mukaan). Tobin ym. (2010, 604) huomauttavat, että Bem (1974) sukupuoliroolien luokittelussa, sukupuolen hahmottamisessa ja käsitteellistämisessä on ollut ongelmana se, ettei siinä ole arvioitu yksilön omia subjektiivisia tunteita ja kokemuksia itsestään tietyn sukupuoliluokan tai -kategorian jäsenenä. Pikemminkin niissä on huomioitu vain tiettyjä sukupuolistereotyyppisiä ominaisuuksia. Sukupuolelle epätyypillisen käyttäytymisen ajatellaan myös usein olevan ohimenevää lapsen kehityksessä. Huuskan (2011, 226) mukaan lasta kohdatessa ei voida kuitenkaan tietää lapsen kasvusuuntaa ja sitä, jatkuuko sukupuolirajan ylittävä samastuminen aikuisikään saakka.

Nykyisen tutkimustiedon valossa voidaan sanoa, että sukupuolen moninaisuuteen liittyvät asenteet ja ennakkoluulot ovat vielä yleisiä. Esimerkiksi Robinsonin (2005; 2013) tutkimusten mukaan yhteiskunnan mikro- ja makrotasoilla vallitseva heteronormatiivisuus näkee sukupuolen kaksijakoisena, jolloin tämän kaksijakoisen näkökulman ulkopuolella olevia pidetään negatiivisesti poikkeavina tai epänormaaleina. Voidaan ajatella, että nämä kaksijakoisen sukupuolen ulkopuolella olevat ihmiset ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvät käsitteet ovat vasta vakiintumassa kulttuuriin. Käsitteet voivat siis olla vielä abstrakteja ja määrittelemättömiä, jolloin ihmisten on vaikea reagoida niihin taroituksenmukaisesti. Käsitteiden olisi konkretisoiduttava ihmisten mielessä. Tämä konkretisointi voi tapahtua ainoastaan varhain tapahtuvan koulutuksen ja kasvatuksen kautta.

4 LAPSET SUKUPUOLEN TEKIJÖINÄ

Lapsen sukupuolta mietitään jo ennen lapsen syntymää. Tieto lapsen sukupuolesta voi vaikuttaa siihen, mitä tulevasta lapsesta ajatellaan. Vanhemmilla voi olla tulevaisuuden suunnitelmissa haaveet ohjata poika jalkapallon pariin ja tyttö satubalettiin. Valintoihin voi siis vaikuttaa lapsen biologinen sukupuoli ja vanhempien odotukset. Myös lapsen omat toiveet olisi otettava huomioon.

4.1 Sukupuoleltaan moninaiset lapset

Sukupuolen moninaisuutta kuvaavat monenlaiset käsitteet. (ks. Taulukko 1.) Pyne (2014, 1, 4) kuvaa perinteisiä sukupuolinormeja haastavia lapsia termillä sukupuoliriippumattomat (Gender independent). Nämä lapset voivat Pynen mukaan joutua ikätoveripiirissä kiusatuiksi ja hyljeksityiksi, erityisesti tyttömäisesti käyttäytyvät pojat.

Sukupuoliriippumattomat lapset Pyne (2014, 1–2) jakaa eri ryhmiin joista yksi kuvaa transsukupuolisuutta. (ks. Taulukko 1.) Heitä ovat Pynen (2014) mukaan lapset, jotka identifioivat itsensä vastakkaiseen sukupuoleen. Nämä lapset saattavat läpikäydä muutoksen uuteen sukupuolirooliin. Myös Meadow (2011) on tutkinut transsukupuolisia lapsia. Meadow'n (2011, 740) tutkimuksessa eräältä tytöltä, (joka ennen oli poika ja jonka biologinen sukupuoli ei täyttänyt hänen omia vaatimuksiaan), kysyttiin: *”Mistä tiedät että olet tyttö?”*, johon tyttö vastasi: *”Tiedän sen siitä, koska se tuntuu syvällä siälläni, siellä missä musiikkikin tuntuu.”*

Seta ry:n ja Transtukipisteen (2014, 30) määritelmän mukaan transgender ei koe kuuluvansa selkeästi mies- eikä naissukupuoleen. Hän voi olla molempia tai ei kumpaakaan. Hän voi kokea, ettei kaksinapainen mies-/naisjako kykene tunnistamaan hänen kokemustaan sukupuolestaan. Transgender voi kokea itsensä myös sukupuolettomaksi, muunsukupuoliseksi, kaksi- tai monisukupuoliseksi. (ks. Taulukko 1.) Kaksi muuta Pynen (2014, 1–2) kuvaamista sukupuoliriippumattomista ryhmistä sopivat transgender-termin alle. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat Pynen mukaan lapset, jotka hyväksyvät synnynäiset, biologiset ja fyysiset ominaisuutensa poikana tai tyttöinä, mutta he haastavat sukupuolirooliodotusten mukaisia rajoja. Tästä esimerkkinä Pyne kertoo pojasta,

joka kuvailee itseään termillä: "fancy" (hieno, mielikuvituksellinen). Pyne kysyy tutkimushaastattelussaan pojalta, mitä hän luulee muiden ajattelevan hänestä, jos hän pukeutuu kouluun esimerkiksi vaaleanpunaiseen, johon poika vastaa: *"Mitä luultavimmin he pilkkaavat minua, mutta aion silti pukeutua niihin."* Toinen ryhmä sukupuoliriippumattomia lapsia ovat Pynen mukaan ne lapset, jotka torjuvat täysin sanat "poika" ja "tyttö". Esimerkkinä Pyne kertoo lapsesta, joka haluaa määritellä itsensä "pojan ja tytön väli-maastoon". Lapsen mukaan turhauttavinta on, kun häneltä kysytään, onko hän tyttö vai poika. Vastakysymyksenä lapsi usein esittääkin: *"Mitä merkitystä sillä on? Kohtelisitko minua jotenkin eri tavalla jos olisin tyttö tai poika?"*

Lapset muodostavat itseään aktiivisesti tytöiksi ja/tai pojiksi. (Blaise, 2010, 1–9.) Blaise (2010, 3) kertoo tutkimusartikkelissaan tapahtumasta, jossa viisivuotias poika osoittaa suurta kiinnostusta tytön kouluun tuomiin meikkeihin. Muut luokan pojat osoittivat selvästi sen olevan ”sopimatonta”, muun muassa nauramalla ja pilkkaamalla häntä. Butlerin (1990; 2006, 93–122) teorian mukaan muiden poikien reaktio on ”heteroseksuaalisena matriisi”, joka pakottaa vähemmistöä, tässä tapauksessa viisivuotiasta poikaa luopumaan feminiinisestä puolestaan maskuliinisuudessaan. ”Heteroseksuaalisella matriisilla” Butler tarkoittaa sitä, että heteroseksuaalisuus on ainoa hyväksyttävä normi yhteiskunnassa. ”Heteroseksuaalinen matriisi” sisältää Butlerin mukaan myös feminiinisyiden vähempiarvoisuuden maskuliinisuuden rinnalla. Kasvattajilla tulee olla keinoja kohdata tällaisia Blaisen (2010, 3) kuvaamia tilanteita. Tilanteiden kohtaaminen edellyttää, että kasvattajat ovat itse valmiita reflektoidaan mahdollisia omia ennakko-oletuksia ja arvoja.

4.2 Erilaisuudesta moninaisuuteen

Ensimmäisiä julkisia keskusteluja lasten sukupuolen moninaisuudesta on noussut esiin 1960 -luvulla, jolloin tutkijat ja lääkärit hoitivat sukupuolen moninaisuutta mielenterveydellisenä ongelmana. Käyttäytymistä on pyritty ohjaamaan sopimaan sosiaalisiin normeihin erityisesti psykoterapian, ryhmäterapian ja käyttäytymisterapian avulla. (Pyne, 2014, 2.) Perinteiset kliiniset lähestymistavat lasten sukupuolelle epätyypillisen käyttäytymisen, sukupuoli-identiteetin häiriön ja intersukupuolisuuden hoitoon perustuvatkin ajatukseen, että joku toinen, ei lapsi itse, voi ohjata lapsen sukupuoli-identiteetin

kehittymistä. Eli jos lapsi on leikattu tytöksi, hänestä myös tulee tyttö. (Cutas & Gior-dano, 2013, 375.) Myös Kaltiala-Heino ym. (2013, 822) mukaan lapsen sukupuolen epätyypillistä käyttäytymistä on aikaisemmin yritetty hoitaa psykoterapeuttisesti häiri-öinä, tavoitteena saada lapsi siirtymään normatiivisen sukupuoli-identiteetin suuntaan ja luopumaan sukupuoliepätyypillisestä käyttäytymisestä. Kaltiala-Heinon ym. (2013) mu-kaan tällaisissa hoidoissa ei ole kuitenkaan onnistuttu. Päinvastoin, yritys pakottaa lapsi toisenlaiseksi kuin hän on, saattaa aiheuttaa oireilua, kuten ahdistuneisuutta. De Graaf ja Rademakers (2010, 118, 121) muistuttavat, että lapsen kehitykselle on tärkeää, miten lapsen kasvattajat, vanhemmat ja ystävät reagoivat hänen sukupuoliepätyypilliseen käyttäytymiseen. Kehityksellisen näkökulman kannalta on erityisen tärkeää ohjata tai auttaa lasta korjaamaan sellaisia käyttäytymismalleja jotka aiheuttavat hänelle negatiivi-sia tunteita. Lapsen negatiiviset kokemukset ja tunteet yhdistyvät kuitenkin useammin ongelmaan ympäristössä tai aikuisen toiminnassa. Kaltiala-Heino ym. (2013, 819–821) mukaan koulussa voi syntyä ongelmatilanteita esimerkiksi siitä, millä nimellä lapsi ha-luaa itseään kutsuttavan, mitä wc -tiloja hän käyttää tai miten suhtautua lapsen vaati-mukseen saada käyttää koetun sukupuolen mukaisia pukeutumistiloja. Kasvattajilla voi olla näistä monenlaisia mielipiteitä ja aikuisten näkemysten ristiriidat saattavat aiheuttaa lapselle stressiä, ahdistuneisuutta ja koulukieltäytymistä. Myös päiväkodissa voi tulla vastaan samankaltaisia tilanteita.

Kansainväliset ICD- ja DSM -sairausluokitukset tuntevat tällä hetkellä useita sukupuolen variaatioihin liittyviä diagnooseja. On kyseenalaistettu, voidaanko transsukupuoli-suutta, transvestisuutta, intersukupuolisuuden eri muotoja tai lapsen sukupuolirajan ylit-tävää samastumiskokemusta pitää sairauksina. Sairausluokituksia muutetaan tiedon li-sääntyessä ja ajattelutapojen muuttuessa. Esimerkiksi Pohjoismaissa transvestisuus on poistettu 2000 -luvulla sairausluokituksesta, Suomessa vuonna 2011. Pohjoismaista aino-astaan Ruotsi on poistanut luokituksesta myös lapsuusajan sukupuoli-identiteettihäiriön. Tällä hetkellä pohditaankin diagnostiikan syvällisempiä uudistuksia, joissa mahdolli-sesti haitalliset diagnoosit poistetaan, jotta sukupuolen korjaushoitotarpeen takia säily-tettävät diagnoosit eivät leimaisi sukupuolen monimuotoisuutta. (Huuska, 2011, 223; Seta ry., 2014, 4, 8, 22–24.) Kaltiala-Heinon ym. (2013, 819) mukaan lapsuuden suku-puoli-identiteetin häiriön diagnoosi (DSM-IV) voi perustua pelkästään sukupuoliepätyy-pilliseen käyttäytymiseen. Heidän mukaan yli 80 %:lla lapsista, joilla todetaan suku-puoli-identiteetin häiriö, ei ole sukupuoli-identiteetin häiriötä enää nuoruusiässä. Lapsen

kehityksen kannalta vaikuttaa huolestuttavalta, jos puhutaan sukupuolelle epätyypillisestä käyttäytymistä tai sukupuoli-identiteetin häiriöstä.

Siitä, mikä kaikki vaikuttaa ihmisen kokemukseen sukupuolestaan osataan sanoa vasta äärimmäisen vähän. Cacciatore (2007, 95) muistuttaakin, että seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolen kokeminen ovat eri asioita ja seksuaalinen suuntautuminen on kaikilla yksilöllistä. Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti eivät ole luettavissa kehosta ja sukupuolielimistä.

4.3 Sukupuolineutraali- ja sensitiivinen kasvatus

Termit sukupuolineutraali- ja sensitiivinen kasvatus ovat suhteellisen uusia yhteiskunnassamme. Niiden määritelmät myös vaihtelevat. Yksi tiedostusvälineissä kohua aiheuttanut määritelmä sukupuolineutraalille kasvatukselle on ollut lapsen biologisen sukupuolen salaaminen ympäristöltä ja lapselta. Suomessa, vuonna 2009 herätti paljon keskustelua mediassa perhe, jonka lapsen nimi oli ”Ruu” ja vanhempien ”Kettu” ja ”Susi”. (Savon Sanomat, 17.3.2009.) Vanhempien mukaan he salasivat lapsen biologisen sukupuolen, myös lapselta itseltään. Vain läheisimmät sukulaiset saivat tietää lapsen sukupuolen, mutta heitä kiellettiin ehdottomasti paljastamasta sitä kenellekään. ”Ruun” vanhemmat sanoivat mediassa kasvattavansa lastaan sukupuolineutraalisti.

Seta ry:n (2014, 12) määritelmän mukaan sukupuolineutraali- tai sensitiivinen kasvatus tarkoittaa sitä, että kaikille lapsille annetaan tilaa olla omanlaisiaan, eivätkä aikuisten sukupuoli-odotukset ohjaa sitä, mihin lapsia kannustetaan. Sukupuolineutraalilla kasvatuksella ei siis ainakaan tämä määritelmän mukaan tarkoiteta sukupuolen salaamista. Sukupuolen salaamista voidaanakin pitää ääri-ilmiönä ainakin länsimaissa.

Ruotsissa, lasten ympäristön sukupuolittuneisuutta on pyritty vähentämään joissakin päiväkodeissa. Yhtenä esimerkkinä tästä on päiväkotiegalia, jossa lasten sukupuolta ei kielletä, mutta lapsille tarjotaan sukupuolesta riippumatta toimintaa ja leluja ja heitä kaikkia kutsutaan pronomiinilla ”hen”, naista osoittavan ”hon-” ja miestä osoittavan ”han” -pronomiinien sijaan. Tällä pyritään siihen, ettei ihmisen sukupuolella pitäisi olla merkitystä, millä tavoin ihmiseen suhtaudutaan. Egaliaa lapsille luetaan kirjoja

monenlaisista perheistä, eri kulttuuritaustoista tulevista -, yksinhuoltaja - ja sateenkaari-perheistä ja perusteluna tälle on muun muassa se, että niin sanottuja tavallisia kirjoja heille luetaan muutenkin. (Cutas & Giordano, 2013, 374–377; Förskolan Egalia -verkkosivut.)

Suomessa Naisasialiitto Unionin 2011 päättynyt Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa -hankkeen tarkoituksena on ollut levittää tasa-arvotietoutta, tasa-arvotyön käytännön menetelmiä ja sukupuolisensitiivisyyden ideaa suomenkielisiin päiväkoteihin sekä kerätä tietoa aiheesta videoimalla päiväkodin kasvattajien toimintaa lasten kanssa. Naisunioni ry:n mukaan sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen oletusten, ennakkoluulojen ja käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa. Sukupuolisensitiivinen toimija ymmärtää sukupuoli-roolit historiallisina ja ajassa muuttuvina ja muutettavina asioina sekä tiedostaa stereotyyppisten sukupuolikäsitysten vaikutuksen niin yhteiskunnan rakenne- kuin yksilötasolla. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi arkisessa puheessa tuotettujen, sukupuoleen liitettyjen yleistysten kuten ”kaikki tytöt pitävät prinsessaleikeistä” kyseenalaistamista. (Naisunioni ry:n verkkosivut, 2014.) Tasa-arvoasioihin panostaminen ehkäisee Naisunioni ry:n mukaan kiusaamista ja kannustaa sukupuolten välisiin ystävyyssuhteisiin. Päiväkodeissa, joissa lapset nähdään ensisijaisesti ihmisinä, vähemmän jonkin ryhmän, kuten sukupuolen edustajina, edistetään niin lasten kuin aikuistenkin viihtyvyyttä. Tällä hetkellä Naisasialiitto Unionilla on käynnissä (2012 – 2015) jatkohanke ”Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa”. Hankkeessa on toteutettu muun muassa tasa-arvokasvatusta päiväkotihenkilökunnalle ja julkaistu menetelmäopas sukupuoli- ja tasa-arvoteemoista. (Naisunioni ry:n verkkosivut, Uutiset, 6.6.2014.)

Seuraavaksi kerrotaan tarkemmin biologisen sukupuolen salaamisesta, koska tutkimusaineisto liittyy siihen läheisesti.

Sukupuolen salaaminen - Tapaus ”Pop”

Tiedotusvälineissä olleet tapaukset perheistä, jotka salaavat lapsensa biologisen sukupuolen herättävät monia eettisiä kysymyksiä. Cutas ja Giordano (2013, 375) kertovat tutkimuksessaan tapauksesta, jossa ruotsalaisvanhemmat päättävät salata lapsensa sukupuolen lukuun ottamatta lapselta itseltään ja läheisiltä ystäviltään. Vanhemmat halusivat

näin tehdessään suojella lasta niiltä haitoilta, joita sukupuolistereotypiat voivat aiheuttaa lapsen kehittyessä. Heidän tavoitteena oli pitää lapsen vapaana kaikilta ennako-oletuksilta, joita tyttö tai poika voi kohdata. Kysyttäessä lapsen sukupuolta, vanhemmat vastasivat hänen olevan ”lapsi”. Lasta, jota Cutas ja Giordano (2013) kutsuvat tutkimuksessaan nimellä ”Pop”, rohkaistiin vanhempien mukaan kokeilemaan harrastuksia sukupuolesta riippumatta ja pitämään yllään niitä vaatteita ja värejä, joista ”Pop” itse piti ja häntä kannustettiin leikkimään itse haluamillaan leluilla. Tämä kuvaus viittaa sukupuolineutraalin kasvatuksen sijaan esimerkiksi Naisunioni ry:n kuvaamaan sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Oletettavaa on, että koska perhe on päättänyt salata lapsen biologisen sukupuolen ja käyttää hänestä poika- ja tyttötermien sijaan sanaa lapsi, on Cutas’n ja Giordanon (2013) tutkimuksessa käytetty käsitettä sukupuolineutraalikasvatus.

Ihminen antaa eleillään ja ilmeillään tietoa niin maskuliinisuudesta kuin feminiinisuudesta. Lapset, kuten ”Ruu” ja ”Pop” saavat tiedostamattaan ”vihjeitä” eri sukupuolista ja niiden eroista. Tutkimus aikuisten ja vauvojen välisestä vuorovaikutuksesta osoittaa, että aikuiset ilmentävät vauvaa kohtaan sukupuolelle tyypillisiä ilmeitä ja eleitä sen mukaan mitä sukupuolta he ajattelevat vauvan olevan. (Cutas & Giordano, 2013, 375–376.) Cutas ja Giordano (2013, 374–377) arvioivat, että sukupuolistereotypiat ja odotukset lapsen sukupuolen kehityksestä voivat häiritä lapsen kehitystä monilla eri tavoilla, mutta he pitävät epätodennäköisenä, että sukupuolen salaaminen olisi keino suojella lasta. He ehdottavat, että vanhempien ei tulisi kontrolloida tietoa lapsen biologisesta sukupuolesta. Vanhemmilla ja kasvattajilla on velvoite suojata lastaan häirinnältä ja kiusaamiselta, ja jos tämä häirintä tai kiusaaminen johtuu muiden ihmisten sukupuoliodotuksilta, vanhempien tulisi suojata lasta myös niiltä. Vanhempien ja kasvattajien olisi siis oltava tietoisia niistä vaaroista, joita stereotyyppisiin sukupuolikäsityksiin liittyy. Yleisenä kulttuurisena käsityksenä voi esimerkiksi olla, että ”pojat eivät tanssi balettia” tai ”tytöt eivät pelaa jääkiekkoa.” Vaarana voi siis olla, että lapsi jättää hakeutumatta sellaiseen harrastukseen, tai myöhemmin ammattiin, joka häntä itseään kiinnostaa.

Seuraavassa luvussa kerrotaan lapsuuden seksuaalisuudesta, Maailman terveysjärjestö WHO:n Euroopan aluetoimiston ja BZgA:n Seksuaalikasvatuksen standardeista (2010) sekä niiden pohjalta laaditusta Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen osalueista. (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2014.) Luvussa perehdytään myös seksuaalioikeuksiin.

5 LAPSUUDEN SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALIKASVATUS

Lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä puhuttaessa on hyvin tärkeää muistaa, että lasten seksuaalisuus poikkeaa aikuisten seksuaalisuudesta ja ettei aikuisten pitäisi tarkastella lasten ja nuorten seksuaalista käyttäytymistä omasta näkökulmastaan. Aikuiset antavat käytökselle seksuaalisia merkityksiä aikuisiän kokemustensa perusteella, ja heidän on joskus hyvin vaikeaa nähdä asioita lasten silmin. Lasten näkökulman omaksuminen on kuitenkin välttämätöntä. (WHO, 2010, 22.)

Kehityopsykologia osoittaa, että lapset syntyvät seksuaalisina ja heidän seksuaalisuutensa kehittyy eri vaiheissa (WHO, 2010, 22). Huuskan (2011, 229) mukaan nykyisin ajatellaankin, että lapsi syntyy psykoseksuaalisena yksilönä. Blaisen (2010, 1–9) tutkimus osoittaa, että lapset ovat innokkaita puhumaan sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ja heillä on huomattava määrä tietoa sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Nämä havainnot haastavat Blaisen (2010) mukaan myös vallalla olevia käsityksiä lapsuuden ”viattomuudesta”. Lapsuuden ”viattomuutta” vahditaan ja varjellaan eri aikoina eri tavoin. Stran-dellin (2010, 92–112) mukaan lapsen ”viattomuudella” tarkoitetaan sitä, että lapselta voidaan suojelun nimissä evätä häntä koskevaa ja hänelle kuuluvaa tietoa. Myös Robinsonin (2013, 144) lapsuuden käsittäminen ”viattomuuden” aikana rajaa lapsilta tietoa. Hänen mukaan lapsuuden ”viattomuutta” tulee ymmärtää ja määritellä uudelleen, koska kasvattajat voivat kokea lasten esittämät kysymykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta hankalina. Myös tilanteet, joissa lapsi ilmentää sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalisuutta voidaan kokea haastavina. On myös mahdollista, ettei kasvattaja tai vanhempi tiedä mitä lapsuuden seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus ovat ja mitä kaikkea ne sisältävät.

5.1 WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit

Maailman terveysjärjestö WHO:n Euroopan aluetuimiston ja Saksan liittovaltion terveyskasvatuskeskus BZgA:n Seksuaalikasvatuksen standardeiden (2010) mukaan seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökohtien oppimista. Seksuaalikasvatuksen

tulisi alkaa varhaislapsuudessa ja jatkua läpi nuoruuden ja aikuisuuden. Useimmiten seksuaalikasvatus alkaa kuitenkin vasta koulussa. WHO:n määritelmän perusteella se on liian myöhäistä. Myös tavat joilla seksuaalikasvatusta annetaan, ovat usein maista, kaupungeista, kouluista, opettajista ja oppiaineista riippuvaisia. Tärkeimpänä seksuaalikasvatuksen tavoitteena voidaan pitää terveen ja tasapainoisen minäkuvan kehittymistä. (WHO, 2010, 19.)

WHO:n seksuaalisuuden määritelmän (2010, 16) mukaan seksuaalisuus on enemmän kuin pelkkää käyttäytymistä ja että se voi vaihdella suuresti siihen vaikuttavien eri tekijöiden mukaan. Määritelmä viittaa siihen, että seksuaalikasvatuksen pitäisi tulkita kattavan paljon laajemman ja monipuolisemman alueen kuin ”seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvän kasvatuksen”, joksi sitä valitettavasti joskus luullaan.

Seksuaalikasvatuksen tavoitteensa on WHO:n (2010, 19) mukaan lasten ja nuorten kohdalla tukea ja suojella seksuaalista kehitystä. Sen avulla lapset ja nuoret hankkivat tiedot, taidot ja positiiviset arvot, joita he tarvitsevat ymmärtääkseen seksuaalisuuttaan ja nauttiakseen siitä, sekä luodakseen turvallisia ja tyydyttäviä suhteita, ottaakseen vastuuta omasta ja muiden seksuaaliterveydestä ja hyvinvoinnista. Seksuaalikasvatus auttaa lapsia ja nuoria tekemään valintoja, jotka parantavat heidän elämänlaatuaan ja kehittävät osaltaan yhteiskuntaa myötätuntoiseen ja oikeudenmukaiseen suuntaan.

Seksuaalikasvatuksen aloittaminen ei kuitenkaan aina ole helppoa. WHO:n (2010, 3) mukaan sitä vastustetaan varsin usein ja tämän vastustuksen syynä ovat pelot ja väärät käsitykset seksuaalikasvatuksesta. Aikaisemmin seksuaalikasvatuksessa on myös keskitytty ainoastaan seksuaalisuuden mahdollisiin riskeihin, kuten ei-toivottuihin raskauksiin ja sukupuolitauteihin. Keskittyminen kielteisiin asioihin lisää pelkoa eikä tarjoa lapsille ja nuorille heidän tarvitsemiaan tietoja ja taitoja.

WHO:n seksuaalikasvatuksen standardeiden (2010, 11) mukaan seksuaalikasvatuksen tulisi alkaa lapsen syntymästä. Lapset oppivat heti syntymänsä jälkeen ruumiillisen kontaktin, lämmön ja läheisyyden arvon ja siihen liittyvän mielihyvän. Vanhemmat välittävät lapsilleen näiden syntymästä lähtien ihmiskehoon ja läheisyyteen liittyviä viestejä – toisin sanoen, he aloittavat seksuaalikasvatuksen.

5.2 Seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus – sisältötaulukko

Tässä luvussa avataan Cacciatore ja Ingman-Fribergin (2014) WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardeiden (2010) pohjalta laaditun Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen sisältötaulukko. (ks. Taulukko 2.) Taulukko sisältää kahdeksan osa-aluetta ja niitä voi hyödyntää seksuaalikasvatuksessa. Lapsen seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen osa-alueet koskevat neljä - kuusivuotiaita lapsia.

Taulukko 2. Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen kahdeksan osa-aluetta (WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit, 2010; Cacciatore & Ingman-Friberg, 2014.)

1 Ihmiskeho ja ihmisen kehitys	2 Hedelmällisyys ja lisääntyminen	3 Seksuaalisuus	4 Tunteet
Oman kehon haltuunotto, kehoitsetunto, kehon tuntemus, kehonkuva, kehon arvostus. Kehon ja myös sukupuolielinten esittely. Halu saada keholle hyväksyntää. Ruumiinosat ja niiden toiminnot. Monenlaiset kehot, kehojen ja sukupuolten eroista vertailu. Ikään, ihonväriin ym. liittyvät erot ja sukupuolten erot. Kehojen ja sukupuolten olemassaolo, interseksuaalisuus kehossa. Sukupuolen hyväksyminen, arvostus, myönteinen sukupuoli-identiteetti. Sukupuolten ja kehojen moninaisuus ja yhdenvertaisuus. Tutkimusleikit tiedon tarpeeseen ja uteliaisuuteen, lääkärileikit, alastonkuvien katselu. Yksityisyys, vessassa käynnit, pissa-, kakka-, pierujutut. Hygienia, pesemisen tavat ja tarpeellisuus. Omien kehon, hygienian, läheisyyden, hellyyden tarpeiden ilmaiseminen.	Miten lapsi saa alkunsa, miten vauva menee vatsaan ja miten tulee ulos. Raskaus, kohtu tai vauvan koti. Vauvansiemenet mieheltä ja naiselta. Yhdyntä ja synnytys lisääntymiseen liittyvänä toimintana, leikit ja nukkeleikit joissa pohditaan lisääntymisen tekniikkaa. Erilaisia tapoja tulla lapseksi, adoptio, koeputkihedelmöitys. Moninaisuuden ja valinnan hyväksyminen lasten saamisessa/hankkimisessa. Elämäntapa ja sen päättymisen.	Asiallinen puhuminen, osaa nimetä ja ilmaista asiansa, riittävä sanavarasto, sopivat hyvät sanat, huonot sanat. Hellyys, läheisyys, kosketus hyväksynnän, kiintymyksen tai rakkauden osoituksena, hellittely, fyysisestä läheisyydestä nauttiminen, sylissä olo ja halaukset. Kosketus myönteisenä asiana, vailla pakkoa. Myönteinen kehonkuva kehoon tutustumisen, läheisyyden ja mielihyvän kautta, myönteinen asenne oman kehon huolenpitoon ja nautintoon. Oman kehon koskettelu, sukupuolielinten koskettelu, nautinto, itsetyydytys (unnutus). Sukupuolielinten hankaus tai keinuttelu jotain vasten mielihyvän tavoitteluun. Toisten hellittely, pussailu, halailu ja oman toiveen ja rajan ilmaisu, yksityisyyden tarpeet. Tutkimisleikki tai rakasteluleikki hellyyteen, nautintoon, läheisyyteen liittyen. Hyväilyt ja rakastelu seksuaalisena, hellyyteen ja nautintoon liittyvänä toimintana. Nukkien seksileikki hellyyteen ja nautintoon liittyen. Oman sukupuolen hyväksyminen ja myönteinen suhte moninaisuuteen, oma kokemus transsukupuolisuudesta.	Ylpeys ja omanarvontunto itsestä, itsensä hyväksyminen ja rakastaminen. Tunteista puhuminen ja niiden monenlainen, asiallinen ilmaisu. Hyvältä ja huonolta tuntuvat tunteet, tunteitten vaihtelu eri tilanteissa. Kateus, viha, aggressio, pettymys. Ystävyys, rakkaus, ihastus, tykkääminen. Omien ja toisten tunteiden tunnistaminen, hyväksyminen ja havaitseminen. Ystävyys ja rakkaus samaa sukupuolta kohtaan, homo- tai biseksuaalisuus. Ystävyyden ja rakkauden ero. Torjutuksi tulemisen tunne, pettymyksen sieto ystävyydessä tai ihastumisessa. Yksityisyyden tarpeen tunne ja kokemus.

5 Ihmissuhteet ja elämäntyyli	6 Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi	7 Seksuaalisuus ja oikeudet	8 Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät
Ihmissuhteet, perhesuhteet, ystävyys-, kaveri-, naapurisuhteet, parisuhde. Koti- ja roolileikit. Perheet, moninaisuus perheissä. Myönteinen, hyväksyvä suhtautuminen monenlaisiin elämäntyyliin. Kunnioittaa erilaisuutta kuten saman sukupuolen parisuhdetta, ihmissuhteiden ja elämäntyylien tasa-arvoisuus. Perhesuhteen erityisyys, vastavuoroinen kunnioitus ihmissuhteissa. Toimintarajoitteisuus, avustajasuhde. Läheisen suhteen luominen, ystävyystaidot, ihmissuhdetaidot ja luottamus. Asiallinen toimiminen ihmissuhteissa kuten hyvät tavat.	Seksuaalinen hyvinvointi ja sen edistäminen. Seksuaalisuus omassa hallinnassa. Hyvät ja huonot ruumiilliset kokemukset, kosketuksen arvioiminen. Läheisyys-etäisyys, hankkii hyvinvoinnin kokemusta. Luottaa omaan kokemukseensa ja arvostaa sitä. Kosketuksen kieltäminen ja rajoittaminen, kolmivaiheinen menetelmä, arvostaa omaa ja toisen kehoa ja rajoja, yksityisyyttä, tietää että voi valita ja hakea apua. Kieltäytyminen aikuisen liiallisista läheisyyden osoituksista. Riisuuntumisen ja alastomuuden säätely, toisen kehon koskemisen säätely, rajat myös eläinten, aikuisten ja lasten välillä. Seksuaalinen oireilu ja ongelmallinen käytös. Yliseksuaalinen tai liiallinen seksuaalinen käytös, ylläheisyys aikuisiin tai lapsiin, jota ei tunne hyvin, pussailee ylittävällisesti. Sukupuolielinten pakonomainen, liiallinen ja häiritsevä näyttely tai riisuu lapsia tai aikuisia pakolla, pyrkii koskettelemaan sopimattomasti muita, ei lopeta vaikka pyydetään useasti. Pakonomainen/liiallinen itsetyydytys, ylikiinnostus seksiin, liiallinen halu katsoa pornoa/seksileffoja. Matkii seksiaaniä, pakonomainen/liiallinen/häiritsevä sukupuolielinten hierominen jotakin vasten, yrittää laittaa esineitä jonkun sisään, tekee kielisuudelmia, yrittää matkia yhdyntää tai suuseksiä.	Oikeus turvaan, tukeen ja suojeluun aikuisilta, oikeus hankkia ikätasoisia tietoa ja esittää kysymyksiä. Tietää oikeutensa, toimii oikeuksiaan toteuttaen ja vahvistuu itsetunnonaan. Ilmaisee tarpeita ja toiveita, osaa sanoa "kyllä" ja "ei", oikeus tehdä oma päätös itsestään ja omista rajoista: "Minun keho kuuluu minulle." Oikeus tutustua kehoonsa ja olla utelias. Oikeus tutkiskella sukupuoli-identiteettiä, vahvistaa ja leikitellä sillä, prinsessapojat ja äijättyöt, pukeutuminen vastakkaiseen sukupuoleen, kokeilut ja puheet että on vastakkaista sukupuolta. Käänny ongelmassa luotettavan aikuisen puoleen, mm. kiusaamisessa. Yksityisyys oikeutena, erottaa hyvät ja pahat salaisuudet. Tietää alistamisen, hyväksikäytön ja pakottamisen ja osaa kertoa niistä. Ikärajat mediassa.	Sosiaaliset säännöt ja taidot, sopivuussäännöt, kulttuurin normit, arvot, monikulttuurisuus, sukupuoliroolit. Käyttäytyminen tilanteeseen sopivalla tavalla tavallisissa tilanteissa ja läheisyydessä. Osaa noudattaa sosiaalisia sääntöjä, alastomuuteen liittyvät normit eri ikäisillä ja eri paikoissa, koskettamisen säännöt. Erottaa yksityisen / julkisen, hyväksyy yksityisyyssäännöt. Kunnioittaa muiden itsemääräysoikeutta, "ei" ja "kyllä" ja kulttuuria / normeja. Tilanteeseen sopivat sanat seksuaalisuudessa, normien mukainen asiallinen puhe. Kaikkia tunteita ei ole sopivaa toteuttaa tekoina.

Lapsen toiminnan havainnointi

Käyttämällä lähtökohtana ja näkökulmana näitä seksuaalikasvatuksen kahdeksaa osa- aluetta, voidaan luokitella lapsen toimintaa. Kun lapsi oppii, tutkii ja ilmentää seksuaalisuuttaan, se tapahtuu monilla alueilla. Tämä kasvu ja kehitys tarvitsee tukea ja kasvattamista (hoivaa, ohjausta, neuvontaa, suojaamista, tietoa, taitoja ja oikeat hyvinvointia edistävät asenteet). Kun lapsi ilmentää seksuaalisuutta toiminnassaan, voidaan havaita, mitkä osa-alueet ovat juuri nyt kehittymässä ja tarvitsevat seksuaalikasvatusta. Lapsi ei aina kysy suoria kysymyksiä, vaan pohtii ja oppii asioita leikin ja tekojen kautta. Kokonaisvaltainen seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus käsittävät siis hyvin monia tavalliseen elämään liittyviä alueita. Seksuaalikasvatuksesta voitaisiin yhtä hyvin puhua ”keho-tunne -kasvatuksena”, sillä erityisesti myönteinen tunne omasta kehosta ja kehon tunteuksista on terveen kehityksen päämäärä. Ne ovat myös lapsen itsetunnon varhaisimmat rakennusaineet. (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2014.)

Lapsilähtöisyys

Lapsuuden perustehtävä on oman kehon haltuunotto. Samalla lapsi rakentaa itsetunte-
musta ja itsetuntoa eli myönteistä kuvaa itsestään ja muista. Tarkkailemalla lapsen te-
koja ja toimintaa voidaan seksuaalikasvatus räätälöidä lapsinäkökulmasta, lapsilähtöi-
sesti ja ikään sopivasti. Lapsi leikkii, tutkii, puhuu, nimeää, näyttää, on utelias, opettelee
ja toimii monilla tavoilla. Lasta kannattaa tukea ja kiittää, kun hän tutkii ja kehittyy. Sa-
malla ollaan usein tekemisissä myös seksuaalisuuden kanssa. Lapset ansaitsevat tietoja,
taitoja ja hyviä asenteita aina sellaisissa aiheissa, jotka ovat lapsesta juuri nyt kiinnosta-
via. Kun lapsen näkökulma ja tarpeet otetaan huomioon lapsen toiminnan pohjalta,
myös ne lapset, jotka eivät suoraan esitä kysymyksiä, tulevat huomioiduiksi. Kun lapsi
työstää jonkin aiheen tietoja, hän saattaa tarvita asiallista seksuaalikasvatusta tästä alu-
eesta ja ansaitsee hyvää kasvatusta. (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2014.)

5.3 Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet käsittävät erityisesti oikeuden saada tietoa ja valistusta. WHO:n sek-
suaalioikeuksiin (2010, 17–18) sisältyvät ihmisoikeudet, jotka on tunnustettu kansalli-
sissa lainsäädännöissä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Lapsen oikeus
saada tietoa on tunnustettu Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopi-
muksessa (1989).

Tutkimukset (Alanko 2010; Vavrus 2009; Blaise 2005; Robinson 2005, 2013) koskien
lapsuuden sukupuolen kehittymistä, seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta osoittavat,
että heteronormatiivisuus, tavalla tai toisella, on läpi tunkeva ajatus lasten kuvitellusta
tulevaisuudesta. Nämä tutkimukset osoittavat, että odotukset lapsista toistuvat rutiinin-
omaisesti kasvattajien tavoissa, jopa niiden, joiden tarkoituksena ei ole olla heteronor-
matiivinen. Robinsonin (2013) tutkimus osoittaa tehokkaasti, miten heteronormatiivinen
ajatus aikuisuudesta säätelee lasten mahdollisuutta ja oikeutta tietoon. Lapsella on oi-
keus tutkiskella sukupuoli-identiteettiään, leikitellä sillä ja ilmaista itseään joustavam-
min, mutta tätä ohjaa heteronormatiivinen ajatus siitä, mikä aikuisuudessa on oikein.
Lapsen kasvuympäristöllä ja kasvattajilla on olennainen merkitys tämän normatiivisuu-
den purkamisessa. Esimerkkinä kasvattajan vaikutuksesta lapsuuden sukupuolen raken-
tumiseen Robinsonin (2013) tutkimuksessa on se, miten kaksi lasta kuvaa naimisiinme-
noa. Eräs tyttö, sanoo haastattelun aikana: *”Kaksi tyttöä voi mennä naimisiin, koska*

mitä siitä muka seuraisi?” Hän myös jatkaa: ”Kaksi poikaa voi mennä myös naimisiin, koska olen nähnyt jonkun jolla on kaksi isää. Isäni on myös sanonut lapsella voi olla kaksi äitiä!” Tämä esimerkki paljastaa, miten haastateltava tyttö on jo nähnyt kasvuym-
päristössään kaksi isää, joilla on lapsi, jolloin haastateltava pitää automaattisesti tätä oi-
keana. Tytön näkemystä on myös tukenut hänen isänsä. Toinen haastateltava, kolme-
vuotias poika puolestaan kertoo haastattelussa, etteivät kaksi tyttöä tai kaksi poikaa voi
mennä naimisiin keskenään, koska: *”en ole koskaan nähnyt sellaista.”* Tämäkin esi-
merkki, paljastaa kasvuympäristön ja kasvattajien merkityksen: poika ei ole koskaan
nähnyt eikä kuullut kahden samaa sukupuolta olevan naimisiinmenosta, jolloin hän pi-
tää sitä mahdottomana.

Seuraavassa luvussa kuvataan tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.

6 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää päiväkodin kasvattajien käsityksiä sukupuolesta ja millä tavoin sukupuolikäsitykset ilmenevät kasvattajien vastauksista. Tavoitteena on myös saada tietoa siitä, tuottavatko kasvattajat sukupuolittuneita käsityksiä vastauksissaan sekä minkälaista tietoa heillä on sukupuolesta ja sen moninaisuudesta.

Tutkimuskysymykseni on:

Minkälainen sukupuolikäsitys tai minkälaisia sukupuolikäsityksiä kasvattajien vastauksista nousee esiin ja millä tavoin?

Aiemmin esitetyn tutkimustiedon perusteella voidaan sanoa että päiväkodeissa ilmenee sukupuolittunutta toimintaa ja käytänteitä. (Ylitapio-Mäntylä, 2009.) Tutkimukset osoittavat myös, ettei kasvattajilla ole paljoakaan tietoa sukupuolen moninaisuudesta tai lapsuuden seksuaalisuudesta, elleivät he ole saaneet täydennyskoulutusta tai ole itse olleet aktiivisia ja kiinnostuneita aiheesta. Tutkimusten mukaan kasvattajat pitävät aiheita kuitenkin sukupuolen moninaisuus ja lapsuuden seksuaalisuus hankalina koska heillä ole tarvittavia työkaluja aiheiden käsittelemiseen. (Robinson 2005, Robinson, 2013; Kilpiä 2011; Vavrus, 2009, Kakavoulis 2007, 65.)

7 TUTKIMUSAINEISTO JA – MENETELMÄT

Tutkimusaineisto koostuu osasta Väestöliiton (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2013) teettämästä kyselytutkimuksesta päiväkodin kasvattajille (ks. liite 1). Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2013) aineiston keruumenetelmänä oli Internet-pohjainen kyselylomake joka on toteutettu Webropol -ohjelmalla. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa päiväkodin kasvattajien kokemuksia ja mielipiteitä alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta sekä sen tukemisesta ja suojaamisesta. Webropol -kyselyyn päiväkodin ammattilaisille vastasi yhteensä 510 kasvattajaa. Kysely sisälsi viisi vastaajan taustatietoja koskevaa kysymystä, joita olivat 1) ikä 2) työkokemus päiväkodissa / lasten kanssa työskentelystä 3) Sukupuoli 4) Kotikunta 5) Koulutus. Kysymykset 6 – 12, olivat strukturoituja kysymyksiä. Kysymykset 13 – 23 olivat avoimia kysymyksiä. Koska kyseessä on

herkkä aihe, Internetiin luotu Webropol -kysely on luotettava vaihtoehto yksityisyyden suojan saavuttamiseksi. Kasvattajan voi olla myös helpompi vastata avoimemmin, kuin esimerkiksi haastattelutilanteessa. Kyselyyn vastattaessa haastatteliija ei ole paikalla vaikuttamassa tilanteeseen. Avoimista kysymyksistä on myös mahdollista saada ennalta arvaamatonta tietoa. Vastaajien lukumäärä valittuihin avoiimiin kysymyksiin on erittäin suuri, jolloin aihe on ollut selvästi kiinnostava ja kysely motivoiva. Keväällä 2014, Caciatoren ja Ingman-Fribergin avustuksella on tutkimusaineistoksi valittu kaksi avointa kysymystä. Tutkimusaineisto on sovittu tuhottavaksi viimeistään 31.12.2014.

Nämä kysymykset ovat:

A "Mitä ajattelet siitä, että lapsen sukupuoli salataan lapselta ja ympäristöltä ennen kouluikää? Onko sinulla asiasta kokemuksia? (n=271)

B "Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä ja ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä sekä merirosvoleikkejä että prinsessaleikkejä). (n=289)

Tämä tutkimus pohjautuu Grounded theory -menettelylle, koska tutkimuskohteena ovat kasvattajien käsitykset sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetin rakentumisesta. Grounded theory -menettelylle ominaisesti tutkimuksessa on luotu ilmiöitä mahdollisimman laajasti kuvaavat ydinkategoriat. Ilmiöt ovat kasvattajien vastauksista esiin nousseet sukupuolikäsitykset, jotka on luokiteltu ydinkategorioiksi. Aineiston analyysi on toteutettu jatkuvan vertailun menetelmää käyttäen ja analyysin tuloksena ovat syntyneet varsinaiset lopulliset ydinkategoriat koskien kasvattajien käsityksiä sukupuolesta. Jos kasvattajan avoimesta vastauksesta on ollut mahdollista selvittää hänen käsitys tai käsityksiä sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetin rakentumisesta, on niiden merkitykset pyritty selittämään ja kokoamaan abstraktimpiin merkitysluokkiin. Merkitysluokat on osoitettu käsiteindikaattoreilla. Aineiston analyysin aikana ja sen jälkeen on laadittu tutkimukselle oleellinen teoreettinen viitekehys. Tämä tarkoittaa sitä, että kasvattajien vastauksia luettaessa, on etsitty teoreettista tietoa sukupuolesta, sen kehityksestä ja siihen liittyvästä moninaisuudesta. Kvalitatiiviselle tutkimukselle ja Grounded theory -menettelylle ominaisesti on koko analyysivaiheen ajan pidetty yllä mahdollisuus, että uusia

sukupuolikäsityksiä koskevia luokituksia voi nousta esiin. Tutkimuksessa on myös fenomenografisia piirteitä, koska siinä kuvataan päiväkodissa työskentelevien kasvattajien käsityksiä sukupuolesta, joita objektiivisesti katsottuna ei vastauksissa ole. Tämä tarkoittaa sitä, ettei avoimessa kysymyksessä kysytä suoraan, minkälainen kasvattajan sukupuolikäsitys on. Fenomenografisen tutkimuksen tapaan yhden kasvattajan käsityksiä on suhteutettu laajempaan ilmiökenttään sukupuolesta. (Metsämuuronen, 2005, 210–214.)

Tutkimustuloksiin on päädytty induktiivisesti. Induktiivisuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä, että kasvattajien avoimista vastauksista on muodostettu sukupuolikäsitystä kuvaava ilmiö tai ilmiöitä ja laadittu niitä kuvaavat ydinkategoriat. Vastausten analysoinnissa on käytetty ajattelun apuvälineenä Atlas.ti 7.0 kvalitatiivisen tutkimusaineiston analyysi (Qualitative Data Analyzis) -ohjelmaa. (ks. Frieze, 2013, Atlas.ti 7.0 User Manual). Kvantitatiiviset tutkimustulokset ovat esillä tukemassa ja selittämässä laadullisia tuloksia. Vastausten määrä on ilmoitettu, koska kvantitatiiviset tutkimustulokset auttavat ymmärtämään tuloksista muodostuvien ilmiöiden yleistettävyyseroja.

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA VALIDITEETTI

Tässä luvussa kuvataan koko tutkimusanalyysiprosessi. Tutkimusta varten on hankittu paljon uutta teoreettista tutkimustietoa lapsuuden sukupuolesta, sukupuolen kehitymisestä, sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Tutkimustietoa on etsitty artikkelihauilla Helsingin yliopiston Nelli-portaali-, PubMed-, Academic Search- ja ARTO -hakukannoista sanoilla kuten: gender-, sex, -development, -research, early childhood-, sexuality, sexual education, pre-school, children, daycare- teacher and kindergarten. Mielenkiintoisen artikkelin löytyessä, on samalta tekijältä etsitty myös lisää aiheeseen liittyviä artikkeleita. Kirjallisuutta on löydetty myös tutkimusartikkelien lähdeluetteloista ja lainattu Helsingin yliopiston kirjastoista. Artikkeleita on saatu myös Väestöliitolta. Sukupuolen moninaisuudesta on löydetty paljon tietoa myös Ihmisoikeus ja sosiaalialan järjestö Seta ry:ltä ja Transtukipisteeltä.

Tutkijan roolissa on pyritty pitämään lastentarhanopettajuus taustalla. Tämä on ollut ajoittain haasteellista. Aineisto koostuu päiväkodin kasvattajien avoimista vastauksista

jolloin niitä analysoidessa on mieleen piirtynyt tarkka kuva heidän kertomastaan tilanteesta tai kokemuksesta päiväkodissa. Tämä voi olla este tutkijan roolille ja tämä on pyritty tiedostamaan analyysiprosessia tehdessä. Tutkija ei saa olettaa tai tulkita jotain, mitä vastauksesta ei todella ilmene. Tutkijan on myös suojeltava vastaajien anonymiteettiä siten, ettei tutkimusta tulkittaessa kukaan voi tunnistaa itseään sitaateista. Tutkimus ei saa myöskään loukata ketään. Suomessa toimii tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK), joka edistää hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ihmistieteiden eettiset periaatteet ja ne on jaettu kolmeen osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. (ks. www.tenk.fi / Eettiset periaatteet.) Kasvattajien vastauksista lainatut sitaatit ovat kuitenkin tutkimuksen tulkinnessa erityisen tärkeitä, koska ne antavat myös lukijalle mahdollisuuden tarkastella vastausten kielellisiä vivahteita. Näin lukijan on helpompi ymmärtää, miten tutkimustuloksiin on päädytty. On myös todettava, että jos kasvattaja olisi saanut avata vastaustaan enemmän esimerkiksi tutkimushaastattelussa, voisivat tulokset heidän sukupuolikäsityksistään olla erilaiset.

Seuraavaksi kuvataan aineiston analyysiprosessi Atlas.ti -ohjelmassa. Ohjelman käyttö on opittu Helsingin yliopistolla järjestetyllä Atlas.ti -ohjelma kvalitatiivisen tutkimusaineiston analyysissä -kurssilla. Atlas.ti -ohjelma toimii analysoinnin välineenä, se ei itse tee mitään automaattisesti. Ohjelmaan tuodaan tutkimusaineisto (luodaan primääridokumentti) ja tämän jälkeen se analysoidaan, tyypitellään ja luokitellaan tutkijan itse haluamalla tavalla. Tässä tutkimuksessa aineistoa oli helpompi käsitellä Atlas.ti -ohjelmalla, kuin esimerkiksi käsin tai tekstinkäsittelyohjelmilla. Tutkimuksessa aineiston analysointi Atlas.ti -ohjelmassa alkoi avoimella koodauksella, jossa aineistoa koodataan vapaasti ilman ennakkojäsennystä. Avoin koodaus tarkoittaa sitä, että niin sanottuja avainsanoja liitetään aineistossa oleviin tekstiin osiin ja näin pyritään käsitteellistämään aineistoa alustavasti. Ensimmäisellä aineiston analyysikerralla vastaajien ajatuskokonaisuuksista muodostui useita koodeja. Koodit muodostuivat kahdesta tai kolmesta sanasta ja tarkoittivat sitä, minkä ajatuksen kasvattajan vastaus sisälsi. Näitä koodeja olivat muun muassa: ”sukupuolen salaaminen negatiivista”, ”sukupuolisensitiivisyys positiivista”, ”sukupuoli on biologinen fakta”, sukupuoli-identiteetti rakentuu sosiaalisesti”, ”kielteinen reaktio ympäristöstä” ja ”vastakkaisen sukupuolen leikit sallittuja”.

Avoimen koodauksen avulla löydettiin tutkimuksen kannalta oleelliset kategoriat. Luokituksia luotiin ilmiöiden esiintymistiheyden perusteella ja poikkeuksia ja uusia luokitteluja tuotettiin. Tutkimuksen kannalta oli tärkeää kiinnittää kasvattajien vastauksissa huomiota tutkimuskysymykseen liittyviin ilmiöihin. Oli siis osattava rajata tutkimuksen ulkopuolelle ne asiat, jotka eivät siihen liity. Näitä olivat vastaukset, joista sukupuolikäsitystä ei ollut mahdollista selvittää. Koodauksen edetessä sukupuolikäsityksiin liittyviä kategorioita pyrittiin tarkentamaan. Näin löydettiin ilmiöön sopivia ydinkategorioita. Lopullisessa koodausvaiheessa tarkentuivat tutkimuskysymykselle oleelliset koodit, ydinkategoriat ja niihin liittyvät suhteet. (ks. Friese, 2013, Atlas.ti 7.0 User Manual.)

Tutkimuksessa muodostuneet sukupuolikäsityksiä kuvaavat ydinkategoriat ovat:

- 1 Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, joka määrittää sukupuoli-identiteettiä (Gender).
- 2 Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus.
- 3 Biologisen sukupuolen (Sex) voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä, jolloin sukupuolet (Sex - Gender) rakentuvat lapsen oman kokemuksen mukaan.

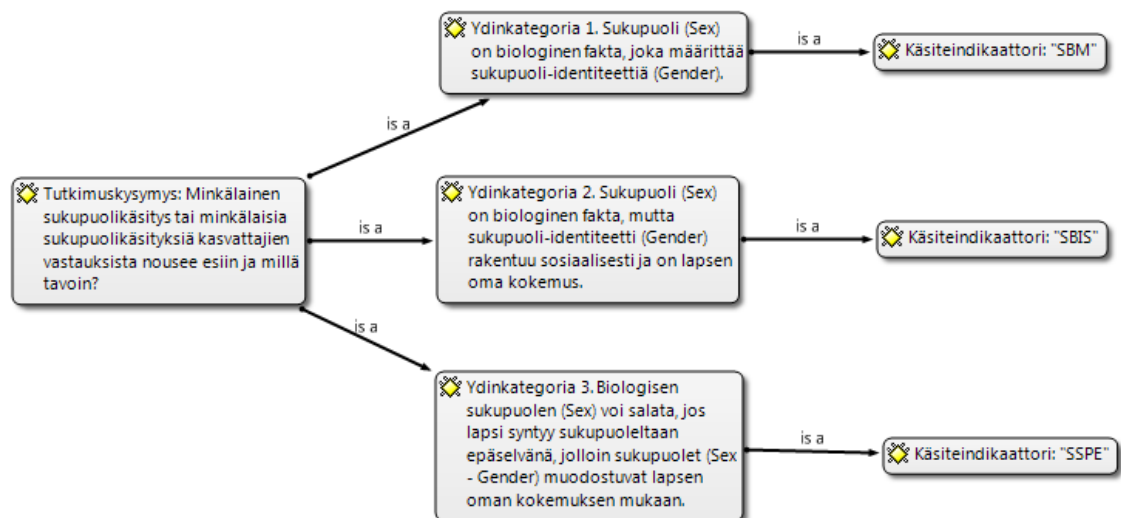
Analyysin edetessä, Grounded theory -menettelylle ominaisesti on luotu käsite-indikaattorimalli, joka ohjasi lopullista koodausta. Käsite-indikaattorit ovat pitkiä koodeja helpommin käsiteltäviä. Käsiteindikaattorit on luotu helposti muistettaviksi, kuten ”KV” = ”kehitysvaihe”. Tässä tutkimuksessa tuloksiin on päädytty induktiivisesti. Atlas.ti -ohjelmassa induktiivisuus tarkoittaa sitä, että koodit ja käsiteindikaattorit on luotu aineistolähtöisesti. Seuraavaan taulukkoon (ks. Taulukko 3.) on kuvattu analyysissä käytetyt käsiteindikaattorit ja niiden merkitykset. Ensin on kuvattu avoimen kysymyksen A käsiteindikaattori ja niiden merkitykset ja sitten avoimen kysymyksen B käsiteindikaattorit ja niiden merkitykset.

Taulukko 3 Tutkimusanalyysissä käytetyt käsiteindikaattorit ja niiden merkitykset

Kysymys A	”Mitä ajattelet siitä että lapsen sukupuoli salataan lapselta ja ympäristöltä ennen kouluikää? Onko sinulla asiasta kokemuksia?”
Käsiteindikaattori	Käsiteindikaattorin merkitys
”SBM”	Ydinkategoria 1 Sukupuolikäsitys, jonka mukaan: Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta ja se määrittää sukupuoli-identiteettiä (Gender).
”SBIS”	Ydinkategoria 2 Sukupuolikäsitys, jonka mukaan: Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus.
”SSPE”	Ydinkategoria 3 Sukupuolikäsitys, jonka mukaan: Biologisen sukupuolen (Sex) voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä, jolloin sukupuolet (Sex - Gender) muodostuvat lapsen oman kokemuksen mukaan.
”OT”	Kasvattajalla on tietoa tai kokemusta sukupuolen salaamisesta.
”LOT”	Lapsella on oikeus tietoon omasta biologisesta sukupuolestaan.

Kysymys B	”Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä että ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä sekä merirosvo-leikkejä että prinsessaleikkejä?”
Käsiteindikaattori	Käsiteindikaattorin merkitys
”SBM”	Ydinkategoria 1 Sukupuolikäsitys, jonka mukaan: Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta ja se määrittää sukupuoli-identiteettiä (Gender).
”SBIS”	Ydinkategoria 2 Sukupuolikäsitys, jonka mukaan: Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus.
”VSLS”	Vastakkaisen sukupuolen leikit ovat kasvattajan mielestä sallittuja.
”KRY”	Kasvattajan mukaan poikien vastakkaisen sukupuolen leikkeihin suhtaudutaan kielteisesti. Kielteinen reaktio tulee kotoa tai muulta ympäristöltä (esim. päiväkodin muilta työntekijöiltä).
”KV”	Vastakkaisen sukupuolen leikit liittyvät kasvattajan mukaan vain lapsen kehitysvaiheeseen.
”RTL”	Kasvattajan mukaan lapset itse valitsevat leikin biologisen sukupuolen mukaan.
”PLN”	Kasvattaja pitää poikien prinsessaleikkejä kielteisinä.
”RT”	Kasvattajan mukaan roolijako lasten leikeissä on tavallisempaa päiväkodissa biologisen sukupuolen mukaan kasvattajien taholta.
”LKT”	Lapsen oma kiinnostus ja kokemus leikeissä ovat tärkeintä. Päiväkodissa ei tehdä eroa sille, onko jokin leikki tytöille tai pojille sopiva.
”KKL”	Kasvattaja kannustaa lasta leikkimään vastakkaisen sukupuolen leikkejä.
”LO”	Kasvattajan mielestä lapsella on oikeus myös vastakkaisen sukupuolen leikkeihin.

Seuraavassa Kuvassa 1. on havainnollistettu tutkimuksen kulkua. Nuolten nimet ”is a” (on yhtä kuin) tarkoittavat koodien välistä suhdetta. Atlas.ti -ohjelmassa niitä ei ollut mahdollista muuttaa suomenkielelle. Ensimmäisenä on tutkimuskysymys jonka ohjaamana kolme kasvattajien sukupuolikäsityksiä kuvaavat ydinkategoriat muodostuivat. Tämän jälkeen Kuvaan 1 on merkitty mitä käsiteindikaattoreita niistä on muodostettu koodauksen aikana.

Kuva 1. Tutkimusanalyysiprosessi

9 TUTKIMUSTULOKSET

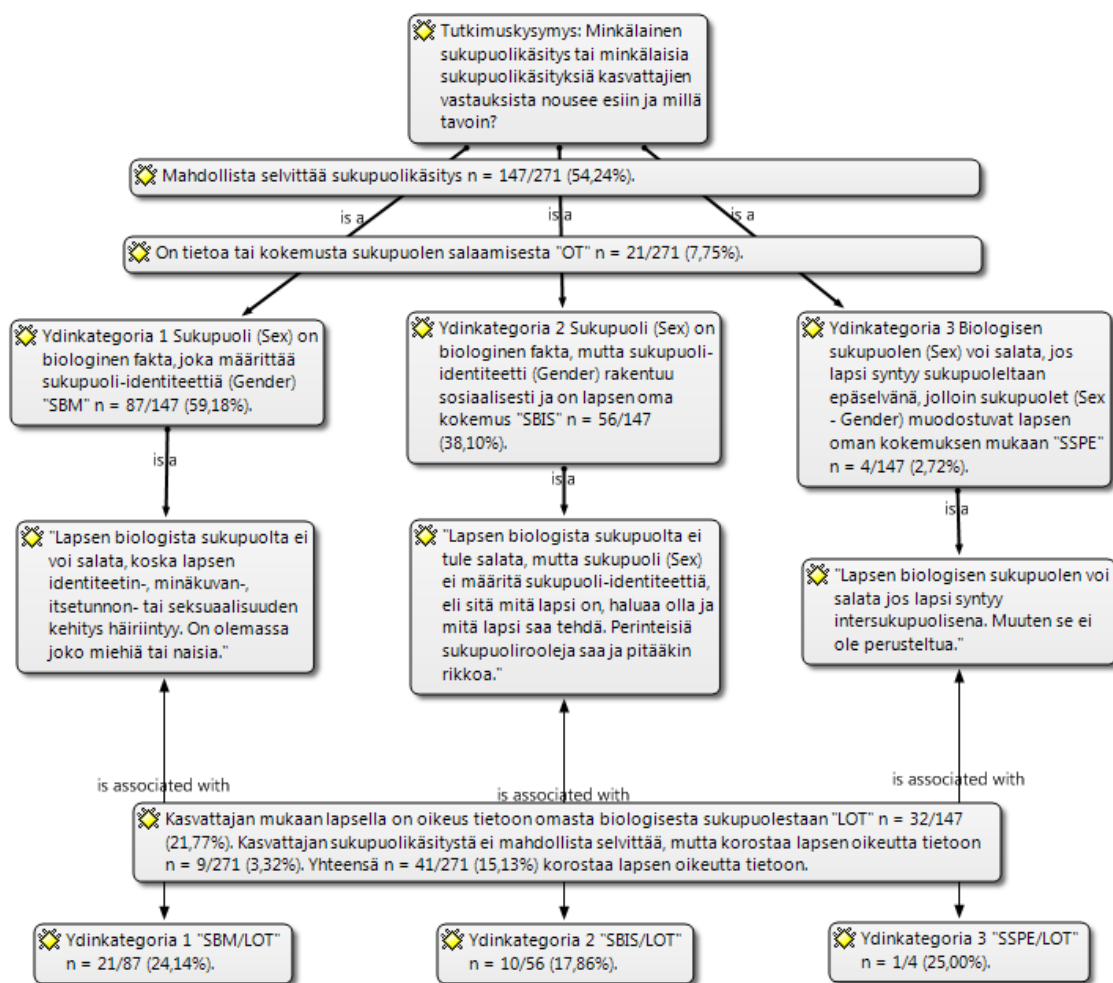
Tässä luvussa vastataan tutkimuskysymyksen. Ensin esitetään tutkimustulokset avoimen kysymyksen A perusteella ja tämän jälkeen avoimen kysymyksen B perusteella. Tutkimustulosten tulkinta tapahtuu seuraavassa luvussa. Vaikka kaikista vastauksista ei ollut mahdollista selvittää kasvattajan sukupuolikäsitystä, tutkimuksen avulla löydettiin kolme merkittävää sukupuolikäsityksiä koskevaa luokkaa. Tutkimustuloksia havainnollistetaan Atlas.ti -ohjelmalla laadituilla kuvilla.

9.1 Avoin kysymys A

Kysymyksen A: *Mitä ajattelet siitä, että lapsen sukupuoli salataan lapselta ja ympäristöltä ennen kouluikää? Onko sinulla asiasta kokemuksia?* osalta nousi esiin kolme sukupuolen rakentumiseen liittyvää ydinkategoriaa:

- 1 Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, joka määrittää sukupuoli-identiteettiä (Gender).
- 2 Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus.
- 3 Biologisen sukupuolen (Sex) voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä, jolloin sukupuolet (Sex - Gender) rakentuvat lapsen oman kokemuksen mukaan.

Ydinkategorioiden suhdetta kuvataan Kuvassa 2. Kategorioihin kuuluvien kasvattajien lukumäärät ovat esillä numeroina ja prosentteina. Kuvassa 2. näkyvät nuolet tarkoittavat koodien välistä suhdetta. ”Is a” tarkoittaa ”on yhtä kuin” ja ”is associated with” tarkoittaa sitä, että koodit liittyvät toisiinsa.

Kuva 2. Tutkimustulokset avoin kysymys A

Sukupuolikäisyys oli mahdollista selvittää yhteensä 147:ältä kasvattajalta 271:stä (54,24 %). 87 kasvattajaa 147:stä (59,18 %) sijoittui ydinkategoriaan 1. Nämä kasvattajat olivat sitä mieltä, että lapsen sukupuoli on biologinen fakta, joka lapsen on saatava tietää, koska se määrittää hänen sukupuoli-identiteettiään. Sukupuolen salaamisesta tietoa tai kokemusta oli 21:ellä kasvattajalla 271:stä (7,75 %). Tieto oli kuitenkin kyseenalaisista lähteistä saatua, kuten ”vanhempien kertomia juttuja lehtiartikkeleista”, juttuja naapurilta”, ”luettuja lehtijuttuja” ja ”tietoa internetistä”. Yksi kasvattajista mainitsi, että hänellä on ”paljon tietoa ja kokemusta aiheesta”, mutta ei kuitenkaan kerro minkälaista tieto ja kokemus ovat. Yhdellä kasvattajalla oli kokemusta sukupuolen salaamisesta omassa päiväkodissään.

56 kasvattajaa 147:stä (38,10 %), sijoittui ydinkategoriaan 2. Näiden kasvattajien mukaan sukupuoli on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti rakentuu sosiaalisesti tai on lapsen oma kokemus.

Intersukupuolisuutta käsitteli 4 kasvattajaa 147:stä (2,72 %). Nämä kasvattajat sijoittuivat ydinkategoriaan 3. He olivat sitä mieltä, että biologisen sukupuolen voi salata jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä. Näin lapsi voi kasvaessaan ja kehittyessään itse määritellä sekä biologisen että sosiaalisen sukupuolensa, jolloin sukupuoli olisi lapsen oma kokemus. Nämä neljä vastaajaa kuitenkin mainitsivat vastauksessaan, etteivät ole ihan varmoja tarkoitetaanko avoimella kysymyksellä juuri tätä.

32 kasvattajaa 147:stä (21,77 %) korosti lapsen oikeutta tietoon omasta biologisesta sukupuolestaan. 9 kasvattajaa 271:stä (3,32 %) korosti ainoastaan lapsen oikeutta tietoon omasta sukupuolestaan, mutta niistä ei ollut mahdollista selvittää kasvattajan sukupuoli-käsitystä. Yhteensä lapsen oikeutta tietoon korostivat 41 kasvattajaa 271:stä (15,13 %). Lapsen oikeutta tietoon korostavat kasvattajat on luokiteltu heidän sukupuolikäsitystä kuvaavaan ydinkategoriaan:

Ydinkategoria 1 ”SBM” $n = 87/147$ (59,18 %) joista ”LOT” $n = 21/87$ (24,14 %).

Ydinkategoria 2 ”SBIS” $n = 56/147$ (38,10 %) joista ”LOT” $n = 10/56$ (17,86 %).

Ydinkategoria 3 ”SSPE” $n = 4/147$ (2,72 %) joista ”LOT” $n = 1/4$ (25,00 %).

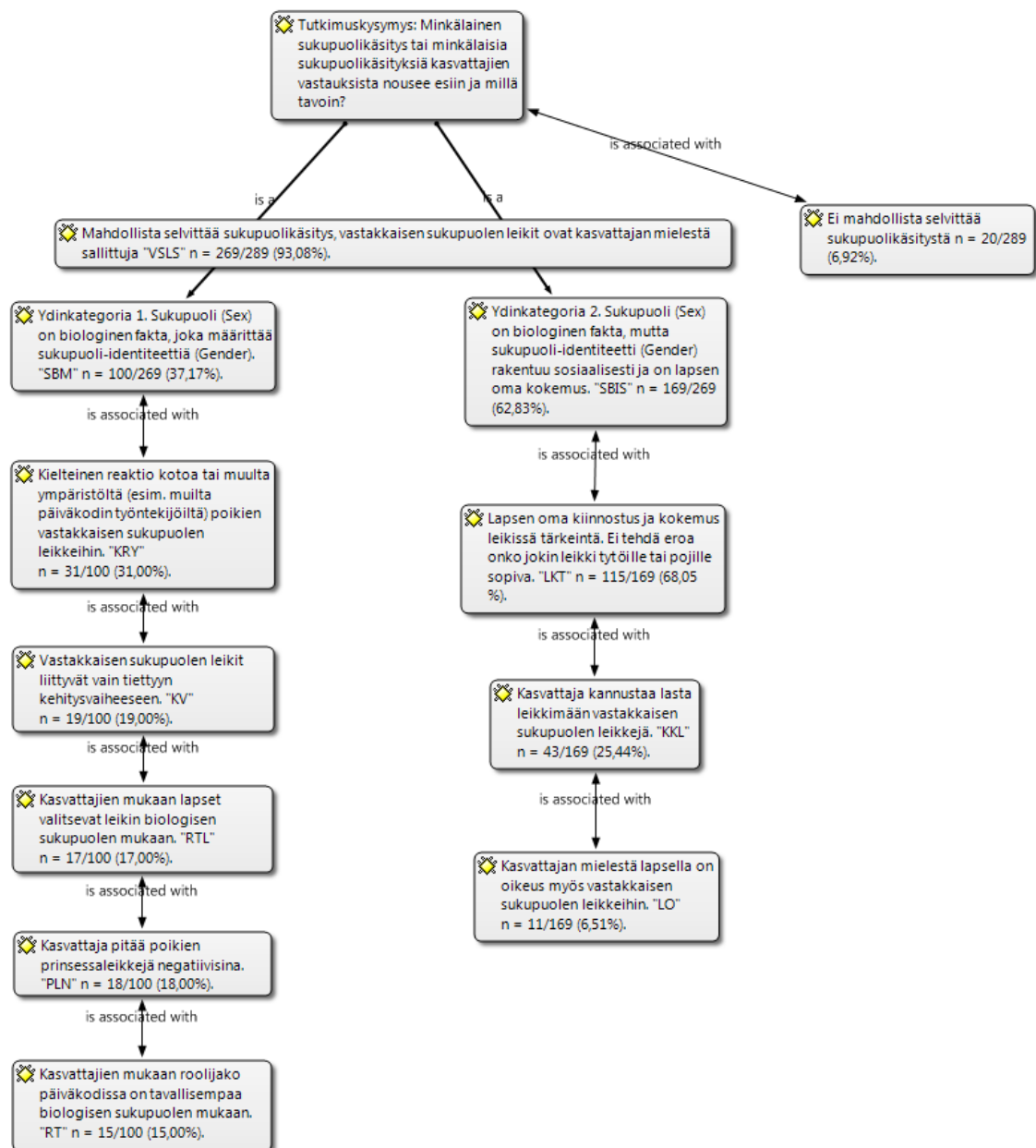
Ydinkategoriaan 1 sijoittuvista, 21 kasvattajaa 87:stä (24,14 %) oli sitä mieltä että lapsella on oikeus tietoon omasta biologisesta sukupuolestaan. Ydinkategoriaan 2 sijoittuvista 10 kasvattajaa 56:sta (17,86 %) korosti lapsen oikeutta tietoon omasta biologisesta sukupuolestaan ja ydinkategoriaan 3 kuuluvista yksi neljästä (25,00 %) kasvattajasta korosti lapsen oikeutta tietoon.

9.2 Avoin kysymys B

Kysymyksen B: *”Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä että ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä*

sekä merirosvoleikkejä että prinsessaleikkejä)”, kohdalla kasvattajien sukupuolikäsitystä kuvaavat ydinkategoriat 1 ja 2. Seuraavassa Kuvassa 3. on havainnollistettu ydinkategorioiden suhdetta ja osoitetaan mitkä tekijät vaikuttivat sukupuolikäsitysten rakentumiseen.

Kuva 3. Tutkimustulokset avoin kysymys B

Sukupuolikäsitys oli mahdollista selvittää 269:ältä kasvattajalta 289:stä (93,08 %). Nämä kasvattajat olivat sitä mieltä, että vastakkaisen sukupuolen leikit ovat sallittuja päiväkodissa. Ydinkategoriaan 1 sijoittui 100 kasvattajaa 269:ästä (37,17 %). He perustelivat sukupuolikäsitystään monin eri tavoin. 31 kasvattajaa 100:sta (31,00 %) kertoi että päiväkodin muun työntekijät tai vanhemmat suhtautuvat kielteisesti poikien vastakkaisen sukupuolen leikkeihin. 19 kasvattajaa 100:sta (19,00 %) kokivat vastakkaisen sukupuolen leikkien liittyvän tietynlaiseen kehitysvaiheeseen varhaislapsuudessa. 17 kasvattajaa 100:sta (17,00 %) oli sitä mieltä että lapset itse valitsevat leikin oman biologisen sukupuolen mukaan ja 15 kasvattajaa 100:sta (15,00 %), että roolijako ja leikit jaetaan kasvattajien taholta biologisen sukupuolen mukaan. 18 kasvattajaa 100:sta (18,00 %) piti poikien osallistumista tyttöjen leikkeihin negatiivisempänä kuin tyttöjen osallistumista poikien leikkeihin.

Ydinkategoriaan 2 sijoittui 169 kasvattajaa 269:stä (62,83 %). 115 kasvattajaa 169:stä (68,05 %) oli sitä mieltä, että lapsen oma kiinnostus ja kokemus leikissä ovat kaikkein tärkeintä. Heidän mukaan päiväkodissa tai kasvattajan omassa ryhmässä ei tehdä jakoa sille onko jokin leikki sopiva tytölle tai pojalle. 43 kasvattajaa 169:stä (25,44 %) sanoi kannustavansa ja rohkaisevansa lapsia kokeilemaan myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä. 11 kasvattajaa 169:stä (6,51 %) sanoi että lapsella on oikeus leikkiä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä.

10 TUTKIMUSTULOSTEN TULKINTAA

Tässä luvussa tulkitaan tutkimustulokset. Tuloksia havainnollistetaan kasvattajien avointen vastausten avulla, suojellen vastaajien anonymiteettiä siten, ettei vastauksista voi suoraan tunnistaa itseään. Sitaatit tuovat lukijalle esiin kasvattajien vastausten kielellisiä vivahteita ja heidän monenlaisia, voimakkaitakin tunteita koskien lapsuuden sukupuoli-kehitystä ja heidän käsityksiään sukupuolesta.

10.1 Avoin kysymys A Ydinkategoria 1

Suurin osa kasvattajista sijoittui ydinkategoriaan 1 (59,18 %). He olivat sitä mieltä että sukupuoli on biologinen fakta, joka määrittää lapsen sukupuoli-identiteettiä. Tämä tarkoittaa sitä että sukupuoli ajatellaan kahdeksi ryhmäksi, mieheksi ja naiseksi. Tekijät jotka määrittävät tätä, olen päättellyt siten, että kasvattajat vastaavat biologisen sukupuolen salaamiseen hyvin jyrkästi ja lisäksi perustelevat vastauksessaan, että jos lapsi ei tiedä omaa biologista sukupuoltaan hänen joko identiteetin, minäkuvan, itsetunnon tai seksuaalisuuden kehitys jollain tapaa häiriintyy tai sukupuolen salaaminen on muuten vaaraksi lapsen kehitykselle. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan kerro millä tavalla tai mihin perustuen identiteetin, minäkuvan, itsetunnon tai seksuaalinen kehitys häiriintyisi. Luku (59,18 %) on huomattava, vaikka kaikista vastauksista ei sukupuolikäsitystä ollutkaan mahdollista selvittää. Jos ajattelemme, että biologinen sukupuoli määrittää sukupuoli-identiteettiämme jää sukupuolikäsitys nykyisen sukupuolen moninaisuutta korostavan määritelmän mukaan kovin rajalliseksi. Toisaalta voidaan myös ajatella, että oman biologisen sukupuolen tietäminen ja hyväksyminen auttaa lasta kehittämään omaa sukupuoli-identiteettiään.

Sukupuolen salaaminen herätti kasvattajissa monenlaisia tunteita: *”Outoa, omituista ja kummallista.”*, *”Mitä tällä salaamisella tarkoitetaan, miksi niin pitäisi tehdä?”* ja *”En ymmärrä asiaa, en hyväksy sitä.”*, olivat tavallisimmat ja ymmärrettävätkin reaktiot kysymykseen. Ymmärrettävää siksi, että sukupuolen salaamisesta oli tietoa ainoastaan 21:ellä kasvattajalla 271:stä. (ks. Kuva 2.) Tällaisista vastauksista voidaan kuitenkin päätellä, että jos kasvattaja ei ole ymmärtänyt asiaa tai kysymystä ja silti suoraan torjuu

sen tai ei hyväksy sitä, hän ilman tietoa asiasta päättää olla hyväksymättä sitä. Uutta tietoa voi olla joskus vaikea vastaanottaa, mutta ammattikasvattajalla tulisi olla kykyä ja motivaatiota oppia uutta.

Ydinkategoriaan 1 kuuluvat kasvattajat perustelivat vastauksiaan muun muassa seuraavalla tavalla:

”...Tytöt tyttöinä ja pojat poikina...”

”...Tytöt on tyttöjä ja pojat poikia...”

”...sukupuolet ovat erilaisia, asia ei muuksi muutu. Tyttöjä on alettu sanomaan tytöiksi, poikia pojiksi.”

”...On olemassa tyttöjä ja poikia, ja se on osa lapsen identiteettiä!”

”...identiteetin rakentamiseen kuuluu biologinen sukupuoli.”

Kasvattajat, jotka kuuluvat sukupuolikäsitykseltään ydinkategoriaan 1, nojautuvat käsityksissään biologiaan deterministisenä (ks. Piaget, Kohlberg, luku 3.2). Kaksi viimeiställä olevaa vastausta olen luokitellut kuuluvan ydinkategoriaan 1. Toisaalta ne voisivat sijoittua myös ydinkategoriaan 2 jonka mukaan sukupuoli-identiteetti rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus. Olen kuitenkin päättänyt ydinkategoriaan 1 sen vuoksi, etteivät he perustelleet asiaa samoin kuin ydinkategoriaan 2 kuuluvat, jotka korostivat myös sukupuoliroolien rikkomista esimerkiksi leikeissä.

Ydinkategoriaan 1 kuuluvat kasvattajat perustelivat vastauksiaan Piaget’n ja Kohlbergin teorioiden mukaisesti:

”...Lapsen tulee olla osa jotakin ryhmää ja sukupuoli antaa lapselle yhden vertaisryhmän...”

”...lapsen täytyy pystyä samaistumaan sukupuoleen rakentaakseen kestävä minäkuvaa...”

”...lapsi voi samaistua omaan samaa sukupuolta olevaan vanhempansa...”

”lapsi ei tiedä kehen voi rakastua kun ei ole selkeää mallia...”

Kasvattajan tehtävä on tukea lapsen rakastumista siten, että lapsi saa kokemuksen, että hänen tunteensa on hyväksytty ja oikeanlainen. Korteniemi-Poikelan ja Cacciatoren (2010, 27) mukaan lapsi voi kuitenkin samastua myös vastakkaiseen sukupuolta olevaan vanhempansa, eikä rakkauden kohteen sukupuolella ole väliä.

Uudemman tutkimuksen mukaan sukupuoli ei ole biologisesti kiinteä, johdonmukainen ja vakaa, vaan sukupuoli nähdään sosiaalisena ja ihmissuhteisiin rakentuvana sekä lapsen omana kokemuksena (ks. esim. Karpov 2006, 229–239; Blaise 2010, 1–9; Cutas & Giordano, 2013, 374–377; Cacciatore, 2007, 94 – 101; Pyne 2014, 1–8.) Toisin kuin esimerkiksi Piaget ja Kohlberg ajattelivat, lapset eivät yksinomaan opi tai ime ympäristöstään, (kuten vanhemmiltaan, kasvattajiltaan, ikäisiltään tai mediasta) tietoa, sosiaalisia merkityksiä, arvoja ja odotuksia siitä, miten olla tyttö tai poika. Pikemminkin lapset itse tuottavat ja sääntelevät sukupuolta osallistumalla, tekemällä ja tuottamalla feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta. Tästä näkökulmasta lasten identiteetin rakentaminen on dynaaminen ja jatkuva prosessi jatkuvassa uudelleenneuvottelussa. (Blaise, 2010, 2.)

Ydinkategoriaan 1 kuuluvat kasvattajat eivät nähneet sukupuoli-identiteetin rakentumista dynaamisena prosessina:

”...Mielestäni lapsen sukupuoli on ihmisen sisään rakennettu.”

”...tyttöys ja poikuus on kuitenkin melko sisäänrakennettu ominaisuus meihin...”

”...Ihmiset vaan nyt ovat joko miehiä tai naisia...”

Sanat *”luonnollinen/luonnoton”* ja *”luomakunnan muotti”* esiintyvät myös ydinkategoriaan 1 kuuluvien kasvattajien vastauksissa. *”Luonnollisella ja luonnollisuudella”* viitataan tulkintani mukaan siihen, että olemassa tyttöjä ja poikia, ei sukupuolen välimaastoon kuuluvia:

”Yleensä, luontaisesti pojat ovat kiinnostuneet ’poikien leikeistä’ eli autoista, rakentelusta, kotileikistä, piirtämisestä, jännityksestä....) ja tytöt voivat ’nyhjäätä’ nukenvaatteiden, väritystehtävien, tyttöjen asioiden kanssa... ’tyttöä ja poikaa ei pidä hävittää’ eli se on pääsääntöisesti ’luomakunnan muotti’.”

”...Tämä ’sukupuolineutraalisuus’ on täysin aikuisten keksimä ajatus siitä, että lapsella on oma tahto jolloin hän saa päättää kumpaa sukupuolta haluaa edustaa. Ajatus on mielestäni luonnoton. Pojat syntyvät pojiksi ja tytöt tytöiksi.”

”...Luonnonvastainen yritys. Ei ole omakohtaisia kokemuksia näin pitkälle menneestä sukupuolineutraalisuudesta. Sateenkaariperheistä kyllä, jotka yrittävät neutraalistaa lapsen sukupuolen, mutta ympäristö kyllä tietää lapsen sukupuolen.”

”...tytöt tyttöinä, pojat poikina, sukupuolisensitiivinen kasvatus on keinotekoisia!”

Kuten yllä olevista esimerkeistä selviää, kasvattajat pitävät biologisen sukupuolen salaamista *"luonnonvastaisena"*. Mitä tällä *"luonnonvastaisuudella"* tarkoitetaan? Tarkoitetaanko sillä sitä, että jos lapsi jolla on naisen sukuelimet, kokeekin olevansa poika, eli translapsi, olisi *"luonnonvastaista"*? Vastaus: *"ympäristö kyllä tietää lapsen sukupuolen"*, on myös huomion arvoinen. Mistä ominaisuuksista ympäristö voi loppujen lopuksi tietää lapsen sukupuolen ja millä perusteella? Onko poika, jolla on pitkät hiukset, tyttö, vai kenties tyttömainen? Onko tyttö, jolla on lyhyet hiukset, poika, vai poikamainen? Vai olisiko lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta oleellisempaa pohtia lapsen omaa kokemusta sukupuoli-identiteetistään ja tukea sitä?

Vastauksissa mainitaan myös sukupuolineutraali- ja sensitiivinen kasvatus. Kasvattajien vastaukset *"sukupuolisensitiivisen- tai neutraalin kasvatuksen keinotekoisuudesta"* osoittavat etteivät käsitteet ole kovin jäsenyntyneitä heidän mielessään. He myös käyttävät käsitteitä sukupuolen salaamisen yhteydessä, vaikka niitä ei ole mainittu avoimessa kysymyksessä. On mahdollista että mediassa esitetyt tapaukset sukupuolen salaamisesta yhdistetään sukupuolineutraaliin ja -sensitiiviseen kasvatukseen. Edellä kuvatun esimerkin mukaan lapsella ei olisi *"omaa tahtoa siitä, mitä sukupuolta hän on."* Eikö ihmisellä ole lainkaan omaa tahtoa siitä mihin sukupuoleen hän tuntee kuuluvansa?

Käsitteet ”sukupuolineutraali”, ”sukupuolisensitiivinen” ja ”seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti” menivät kasvattajien vastauksissa ajoittain sekaisin:

”...Kuka tietää jos tällainen sukupuolineutraalikasvatus onkin tulevan seksuaalisen suuntautumisen alkulähde...”

”...Aika persoonatonta ja sukupuolineutraalittomuutta...”

Yllä olevassa vastauksessa sukupuolineutraalilla kasvatuksella koetaan olevan jokin yhteys seksuaaliseen suuntautumiseen. Tämä viittaa siihen, että kasvattaja ajattelee kasvatuksella olevan vaikutusta lapsen seksuaaliseen suuntautumiseen. ”Persoonattomuus”, antaa puolestaan vaikutelman siitä, ettei lapsen persoonallisuus kehittyisi, jos hän ei tietäisi omaa biologista sukupuoltaan. Sana myös viittaa siihen, ettei lapsi olisi persoonaltaan tai persoonallisuudeltaan eheä, jos ei tietäisi onko tyttö vai poika ja ilmentäisi itseään tytölle ominaisin tai pojalle ominaisin tavoin. ”Sukupuolineutraalittomuus”, voi olla vastauksessa epähuomiossa kirjoitettu väärin tai sitten kasvattaja ei pidä sukupuolen salaamista sukupuolineutraalin kasvatuksen mukaisena.

Osa ydinkategoriaan 1 kuuluvista kasvattajista, olivat sitä mieltä että lapsen biologisen sukupuolen salaaminen aiheuttaisi lapselle ongelmia tai olisi muuten lapselle haitallista. Ongelmilla ja haitallisuudella he mitä todennäköisimmin viittaavat lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen epätasapainottamiseen:

”...luonnotonta ja järjenvastaista ja aiheuttaa varmasti lapselle ongelmia...”

”...Lapsen identiteetin kehittyminen ’kärсии’...”

”...sukupuoli liittyy ihmiseen vahvasti ja olisi haitallista kieltää se.”

”...käsittämätön ja absurdi ajatus, että Luojan luomana olisi vai henkilö joka ei ole tyttö eikä poika... Täysin lastensuojelukelpoinen asia.”

”...hämmentää lasta...”

”...ristiriitaista jos lapsi ei saa kokea olevansa tyttö tai poika...”

”...tehdään lapselle vääryyttä...”

”...tulee varmasti elinikäisiä traumoja lapselle...”

Päiväkodin kasvattaja on eri asemassa suhteessa lapseen kuin lapsen vanhemmat. Jos olisi esimerkiksi näyttöä siitä, että lapsen kehitys jollain tapaa kärsisi sukupuolen salaamisesta, olisi hänen keskusteltava siitä perheen kanssa. Jos lapsi kokisi syrjintää asian vuoksi, ovat kasvattajat velvollisia huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista ja estettävä kiusaaminen esimerkiksi keskustelemalla päiväkodin lasten kanssa eri perhemuodoista ja monenlaisista tavoista elää. Kiusaamisen ennaltaehkäisy olisi vielä hyödyllisempää. Samalla tavalla, jos kasvattaja näkisi, että lapsen biologisen sukupuolen salaamisesta on selvästi hyötyä lapsen kasvuun ja kehitykselle, olisi hänen osattava antaa palautetta myös siitä. Cutas’n ja Giordanon (2013, 376) mukaan biologisen sukupuolen salaaminen varmasti jollain tavalla vaikuttaa lapseen, mutta on vaikea sanoa satuttaako se tai haittaisiko se lapsen kehitystä. Heidän mukaan sukupuolen moninaisuuteen liittyy niin monia asioita (yksilölliset, biologiset, sosiaaliset, kulttuuriset, historialliset ja kognitiiviset tekijät) ettei sukupuolen salaamisella ympäristöltä voi kuitenkaan olla suurta merkitystä lapsen sukupuoli-identiteetin kehitykseen. Todennäköisempää heidän mielestään on, että toiset ihmiset voivat ymmärtää lapsen sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin kehityksen väärin jolloin tämä voi haitata lapsen hyvinvointia. Näin ollen on kyseenalaista, voiko välinpitämättömyys sukupuolta kohtaan vapauttaa lapsen sukupuolistereotyyppioilta.

Ydinkategoriaan 1 kuuluvat kasvattajat pohtivat myös, onko sukupuolta edes mahdollista salata:

”...lienee mahdottomuus salata lapsen sukupuoli...”

”...kyllä alle kouluikäiset huomaavat sukupuolen ihan itse...”

Sukupuolen salaaminen vaikuttaa mahdottomalta ajatukselta, koska ihmisen on vaikea salata biologisia ominaisuuksiaan. Kasvattajan on kuitenkin osattava tukea lasta, jos hänen tuntemus omasta sukupuolestaan ei vastaa valtavirran sukupuolikäsitystä. Cutas ja

Giordano (2013, 376) huomauttavat, että myös lapset, jotka identifioivat itsensä biologiseen sukupuoleensa, ilmentävät sukupuolelleen epätyypillistä käyttäytymistä. Nämäkin lapset voivat kohdata jäykkää suhtautumista normatiivisten sukupuoliroolien vuoksi ja tuntea häpeää. Monet lapset kohtaavat jo varhaisina elinvuosinaan rajoituksia leluvalintojen, käyttäytymisen tai tulevaisuuden toiveammatin suhteen. Vanhemmat saattavat viljellä stereotypioita lapsilleen suojellakseen heitä syrjäytymiseltä ja sosiaaliselta torjunnalta erilaisuuden vuoksi. Robinson (2013, 42–63) kutsuu tätä kasvattajan ”moraaliseksi paniikiksi”, jonka tuella lapset oppivat noudattamaan ja lopulta myös itse ylläpitämään näitä sukupuolistereotypioita, sen sijaan, että he kasvattajan tuella oppisivat ajattelemaan kriittisesti ja tutkimaan omia mahdollisuuksiaan.

Ydinkategoriaan 1 kuuluvat kasvattajat tuovat esiin huolensa lapsen sopeutumisesta ryhmään tai myöhemmin koululuokkaan, jos he hämmentävät muita puheella sukupuolesta tai sukupuolettomuudesta:

”...Pienelle koululaiselle olisi hämmentävää joutua koululuokkaan, jossa kaverit huomasivat toisen olevan tietämätön sukupuolestaan.”

”... Lapset hämmentyisivät jos aikuiset muuttaisivat lasten lauseita, koska lapset määrittelevät jatkuvasti itseänsä ovatko poikia vai tyttöjä...”

”... Voisin kuvitella, että varsinkin lapsiryhmässä ryhmän taholta esiintyy paineita tätä yksittäistä lasta kohtaan. Hänen kokemuksensa ryhmän jäsenyydestä saattaa olla heikko, koska hänellä ei ole samaistumiskohdetta muiden lasten joukossa...”

”... Mietin työni näkökulmasta asiaa mielestäni lapsen edun kannalta, että kuinka hänet hyväksytään esim. koulussa ryhmään, jos hän esim. puheillaan omasta itsestään hämmentää muita...”

Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardeiden pohjalta laaditussa Lapsuuden seksuaalisuuden ilmenemisen ja seksuaalikasvatuksen sisältötaulukossa, kohdassa 7 Seksuaalisuus ja oikeudet (ks. Taulukko 2.), kerrotaan lapsen oikeudesta kääntyä ongelmassa luotettavan aikuisen puoleen kuten joutuessaan kiusatuksi. Herää ajatus, etteivät kasvattajat jotka ovat huolissaan lapsen ryhmään

sopeutumisesta, ole valmiita tukemaan tai hyväksymään lapsen sukupuoli-identiteetin tutkiskelua? Tai sitten he ovat tietoisia kiusaamiseen liittyvistä ongelmista, mutta heillä ei ole tarvittavaa koulutusta jotta voisivat auttaa lasta. Ydinkategoriaan 1 kuuluvat kasvattajat ajattelevat, että lapsen biologisen sukupuolen salaaminen ei helpota, vaan vaikeuttaa lapsen identiteetin muodostumista. Osan mielestä sukupuolen salaaminen myös vaikeuttaa lapsen sopeutumista yhteiskuntaan, koska lapsi johdatetaan turhaan erilaisuuteen ja mahdollisesti jopa syrjimiseen, kiusaamiseen ja häpeään. Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) sisältötaulukossa kohdassa 1 Ihmiskeho ja ihmisen kehitys, painotetaan kehon itsetuntoa, kehontuntemusta, kehonkuvaa ja kehon arvostusta. Näihin liittyvät myös sukupuolten erot, intersukupuolisuus, sukupuolten arvostus, moninaisuus ja yhdenvertaisuus. Myös kasvattajien työtä ohjaavassa asiakirjassa, varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan, että lapsi on kohdattava hänen yksilöllisten tarpeiden, persoonallisuuden ja perhekulttuurin mukaisesti.

Seuraavaksi kerrotaan millä tavoin ydinkategoriaan 1 sijoittuvat kasvattajat perustelivat lapsen biologisen sukupuolen salaamista lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Lapsen oikeus saada tietoa omasta sukupuolestaan nousi kasvattajien vastauksista usein esiin, joten ne on jaoteltu kasvattajien sukupuolikäsitystä koskeviin ydinkategorioihin.

Ydinkategoriassa 1 olevista 87:ästä kasvattajasta 21 (24,14 %) oli sitä mieltä, että lapsella on oikeus saada tietää oma biologinen sukupuolensa:

”...lapselta evätään tietoa siitä miksi hän on syntynyt...”

”...vanhemmilla ei ole oikeutta hankaloittaa lapsen elämää...”

”...lapsen kysymyksiin tulee vastata...”

Myös Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) sisältötaulukon kohdassa 7 Seksuaalisuus ja oikeudet, painotetaan lapsen oikeutta ikätasoiseen tietoon ja kysymysten esittämiseen. (ks. Taulukko 2.) Toisaalta voidaan ajatella että tämä on myös aikuista helpottava oikeus. Kun lapsi määritellään syntymässä tytöksi tai pojaksi, on aikuisella vapaus muodostaa mielikuvansa siitä, minkälainen tyttö on ja mitä tyttö tekee tai minkälainen poika

on ja mitä poika tekee. Lapsen oikeuksien näkökulmasta, voidaan taas ajatella, että lapsen biologisen sukupuolen salaaminen on jopa väkivaltaista lasta kohtaan.

10.2 Avoin kysymys A Ydinkategoria 2

Tässä luvussa tulkitaan ydinkategoriaan 2 kuuluvien kasvattajien sukupuolikäsitys. Heitä oli 56 kasvattajaa 147:stä (38,10 %). Tämä ydinkategoria tarkoittaa, että sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus.

Ydinkategoriaan 2 kuuluvat kasvattajat tuovat vastauksissaan esiin sen, että tyttö voi tehdä samoja asioita kuin poika ja päinvastoin. He siis korostavat perinteisten sukupuoliroolien rikkomista. Sukupuolen salaamista he eivät kuitenkaan kannattaneet. Osa kasvattajista on myös sitä mieltä, että sukupuolineutraali- tai sensitiivinen kasvatus on positiivista.

Seuraavassa on muutamia esimerkkejä kasvattajien vastauksista, joiden mukaan biologisen sukupuolen salaaminen ei ole suotavaa, mutta he kannustavat lasta tutkiskelemaan ja leikittelemään sukupuoli-identiteettillään. Ensimmäinen esimerkki korostaa hyvin sitä, miten lapsen sukupuoli voi olla hänen oma kokemuksensa:

”...Olen tavannut lapsia jotka tuntevat olevansa poikia vaikka ovat ns. tyttöjä. Heidän on annettu puhua itsestään poikina ja pitää ns. poikien vaatteita ja leikkiä poikien leluilla, eikä pakotettu olemaan tyttöjä. Mielestäni tällainen käytäntö on parempi kuin sukupuolen salaaminen...”

”...lapsia tulee kannustaa tekemään monenlaisia asioita (ei ole poikien värejä ja tyttöjen leikkejä...)”

”...lapsi on yksilö tyttönä tai poikana...”

”...tyttöjen tai poikien eroja ei tule korostaa...”

”...sukupuolta ei tarvitse salata, mutta se ei tietenkään tarkoita sitä, että lapset kasvatettaisiin ns. perinteisiin sukupuolirooleihin.”

”...Esim. leikkien sisältöihin sen (sukupuolen) ei saisi antaa vaikuttaa varhaiskasvatuksessa.”

Niin sanotut perinteiset sukupuoliroolit, tarkoittavat vastauksissa sitä, että esimerkiksi tytön nähdään perinteisesti olevan kiinnostunut koti- ja nukkeleikeistä, kodinhoidosta ja myöhemmin äitiydestä. Lasta tulisi siis näiden vastausten perusteella kasvattaa siten, että heillä on mahdollisuus rikkoa niin sanottuja perinteisiä sukupuolirooleja esimerkiksi leikeissä. Tähän ei siis vaikuta ainoastaan lapsen oma valinta, vaan kasvattajan on tehtävä jotain perinteisten sukupuoliroolien rikkomisen eteen. Vastaukset sisältävät näin eräänlaisen toiveen tai kehotuksen siitä, että leikkien sisältöjen tulisi olla riippumattomia lapsen biologisesta sukupuolesta. Kasvattajat, joiden mukaan sukupuoli-identiteetti rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus, eivät myöskään reagoineet sukupuolen salaamiseen liittyvään kysymykseen samalla tavalla kuin ydinkategoriaan 1. sijoittuvat kasvattajat. He eivät heti torjuneet tai säikähtäneet kysymystä, vaan näkivät taustalla olevan ajatuksen sukupuolten tasa-arvosta ja sukupuolen moninaisuudesta. He eivät kuitenkaan kannattaneet sukupuolen salaamista, vaan pyrkivät löytämään muita keinoja kasvattaa lasta.

Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) laatimassa sisältötaulukossa (ks. Taulukko 2.) kohdassa 7 Seksuaalisuus ja oikeudet, korostetaan myös lapsen oikeutta tutkiskella sukupuoli-identiteettiään leikittelemällä ja siten vahvistamalla sitä. Sisältötaulukon kohta 8, koskee seksuaalisuutta määrittäviä sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä. Tähän kuuluvat sosiaaliset säännöt ja taidot, kulttuurin normit, arvot, monikulttuurisuus ja sukupuoliroolit. Lapsen tulisi oppia esimerkiksi käyttäytymään tilanteeseen sopivalla tavalla läheisyydessä ja oppia noudattamaan sosiaalisia sääntöjä. Sisältötaulukon perusteella voisi ajatella, että jos päiväkodin toimintakulttuurissa sukupuoliroolien rikkomisen leikeissä ei olisi suotavaa tai kannustettavaa, ei lapsen iänmukainen seksuaalikasvatus toteutuisi.

Ydinkategoriaan 2 kuuluvat kasvattajat mainitsivat myös kannattavansa sukupuolineutraali- tai sensitiivistä kasvatusta tai pitää sukupuolen korostamista tarpeettomana:

”...Itse en kannata lapsen sukupuolen ylenmääräistä korostamista, jos se rajoittaa lapsen toimintaa, leikkejä ja käsitystä itsestään ja mahdollisuuksistaan (esim. ”tyttöjen ja poikien leikit”, työttöty ja pojittelu, sukupuoli ryhmän jakoperusteena)...”

”...Sukupuoli ei mielestäni ole aina asia, joka pitäisi tulla ilmi joka yhteydessä. Ei ympäristön aina ole oleellista tietää lapsen sukupuolta! On kuitenkin tärkeää, että lapsi saa olla avoimesti sukupuoleltaan sitä mitä on, minkälaiseksi itse itsensä määrittelee...”

”...Tyttöys ja poikuus ovat hienoja asioita, samoin minkälainen sukupuolikäsitys/tai sukupuolineutraalius tahansa...”

”...Lapsilla tulee olla sukupuoli ja käsitys siitä mutta se ei saa määrittää hänen toimintaansa esimerkiksi mitä hän voi tai ei voi leikkiä tai tehdä, vaatetustansa, tulevaisuuden haaveitansa (ammatti), ketä hän haluaa rakastaa (homo tai hetero). Toivoisin yhteiskunnallista muutosta siihen, miten sukupuolinormeista puhutaan. Voisimme ottaa mallia Ruotsista, mutta ei tarvitsisi mennä niin pitkälle että sukupuoli salataan...”

Vastauksissa mainitaan lapsen oikeus tietoon, joka korostuu myös Cacciatoren ja Ingman-Fribergin sisältötaulukon kohdassa 7 Seksuaalisuus ja oikeudet. Sisältötaulukon mukaan lapsella on oikeus turvaan, tukeen ja suojeluun aikuisilta sekä oikeus hankkia ikätasoista tietoa ja esittää kysymyksiä. Lapsen on saatava tietää oikeutensa ja hänen osattava toimia oikeuksiaan toteuttaen. Näin lapsi vahvistuu itsetunnossaan. Sisältötaulukon mukaan lapsen on opittava ilmaisemaan omia tarpeitaan ja toiveitaan, eli lapsen on osattava sanoa "kyllä" ja "ei", ja hänellä on oikeus tehdä oma päätös itsestään ja omista rajoistaan, tietäen että: "Minun keho kuuluu minulle." Viimeisessä vastauksessa mainitaan myös esimerkki Ruotsista, jota kasvattaja pitää hyvänä mallina kasvatusnäemykselleen. Kuten olen aikaisemmin maininnut, lasten sukupuolittuneisuutta on pyritty vähentämään Ruotsissa esimerkiksi päiväkotit Egaliassa ja Suomessa on käynnissä tällä hetkellä Naisunioni ry:n hanke ”Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa”.

Ydinkategoriassa 2, 10 kasvattajaa 56:sta (17,86 %) korosti myös lapsen oikeutta tietoon omasta biologisesta sukupuolestaan. He perustelivat vastauksiaan siten, että lapsella on oikeus olla, niin poika, tyttö tai jotain muuta. Kasvattajien mukaan lapsella on silti oikeus tietää onko hän biologisesti tyttö tai poika.

”...on lapsen edun mukaista antaa hänen kasvaa sellaiseksi kuin on, mutta ei ole lapsen edun mukaista jos hänelle ei kerrota onko hänellä miehen vai naisen sukuelimet...”

”...jokainen saa toteuttaa itseään niin kuin haluaa...mutta salaamisessa on kyse lapsen petttämisestä...”

”...lapsen kysymyksiin omasta sukupuolestaan ja toisten tulee vastata hienovaraisesti ja niin ettei aikuinen liikaa määrittele lasta...”

10.3 Avoin kysymys A Ydinkategoria 3

Ydinkategoriaan 3 kuului 4 kasvattajaa 147:stä (2,72 %). Ydinkategoria 3 tarkoittaa sukupuoliäsitystä, jonka mukaan biologisen sukupuolen voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä. Kasvattajat käsittelivät vastauksissaan intersukupuolisuutta. Vaikka lukumäärä on erittäin pieni, koin tärkeäksi nostaa asian esille yhdeksi kasvattajien sukupuoliäsitystä määritteleväksi ydinkategoriaksi. Intersukupuolisuutta koskevaa tietoa ei ole helposti saatavilla, joten voi olla että lukumäärä tämän ydinkategorian kohdalla jäi tämän vuoksi pieneksi. Intersukupuolisuutta ei myöskään välttämättä kohtaa usein, koska niiden määrittelyt vaihtelevat. Seta ry:n (2014, 26) mukaan Suomessa syntyy niin sanottuja is-lapsia vuosittain kahdesta viiteen. Ydinkategoria 3 kohdalla en käytä tulkinnassa kasvattajien sitaatteja havainnollistamaan tutkimustuloksia, koska lukumäärä on niin pieni, että niistä voisi helposti tunnistaa itsensä. Kasvattajat kertoivat vastauksissaan, että biologisen sukupuolen voisi salata jos lapsi syntyisi sukupuoleltaan epäselvänä. Näin lapsi voisi kasvaessaan ja kehittyessään itse määritellä sekä biologisen että sosiaalisen sukupuolensa. Kasvattajat perustelivat vastauksiaan siten, että lapsen kehitystä tulisi seurata rauhassa ja tukea lapsen omia valintoja. Kasvattajat myös korostivat, että lasta tulee kunnioittaa ja hyväksyä sellaisena kuin hän on. Tästä voisi johtaa, että voisi olla lapsen edun mukaista kertoa hänelle ja häntä hoitaville kasvattajille, että hän on intersukupuolinen.

Kuten olen teorialuvussa todennut, intersukupuolisuus on synnynnäinen tila, jossa sukupuolta määrittävät fyysiset tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen vaan variaatioita on monia. He voivat tuntea itsensä tytöksi tai pojaksi, kuten muutkin lapset. Osa näistä lapsista tuntee kasvaessaan, että he ovat psyykkisesti monimuotoisia sukupuolensa suhteen tai niin sanottua kolmatta sukupuolta. Lapsi tarvitsee luonnollisesti kasvattajien tukea, kun hänellä voi olla tavallisesta eroavaa kehitystä. Kasvattajat puolestaan tarvitsevat asianmukaista tietoa aiheesta. (Seta ry 2014, 12.)

Neljä kasvattajaa 147:stä, ymmärsivät lapsen biologisen sukupuolen salaamisen viittavan lapsen sosiaalisen sukupuolen määrittelemiseen biologisten ja anatomisten ominaisuuksien kautta. Translapset tai lapset joilla on jonkinasteinen sukupuoli-identiteetin häiriö, kärsivät, jos vanhemmat yrittävät pakottaa heitä siihen sukupuolirooliin, johon he eivät itse identifioitu. Monilla lapsilla esiintyy epämukavuuden tunnetta sukupuolestaan ja tarkkaa lukua on vaikea arvioida. Nämä lapset kärsivät vähemmän, jos he saavat ilmaista itseään haluamallaan ja tuntemallaan tavalla ja heidän sukupuolen ilmentäminen hyväksytään, eikä heitä pakoteta identifioitumaan siihen sukupuoleen, johon he eivät itse tunne kuuluvansa. Esimerkiksi Pynen (2014, 1–8) tutkimus ”sukupuoliriippumattomista” tai ”sukupuoleltaan itsenäisistä” (Gender independent) lapsista, osoittaa että useimmiten ympäristö on näiden lasten sopeutumisen esteenä, eivät lapset itse.

Yksi neljästä ydinkategoriaan 3 kuuluvista kasvattajista mainitsi että lapsella on oikeus tietoon omasta biologisesta sukupuolestaan (25,00 %). Jos lapsen sukupuoli olisi määriteltä siten, että hän biologisesti on sekä tyttö että poika, lapsi voisi kuitenkin totuudenmukaisemmin määritellä itseään.

10.4 Avoin kysymys B Ydinkategoria 1

Kysymyksen B: ”*Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä että ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä sekä merirosvoleikkejä että prinsessaleikkejä)*”, kohdalla kasvattajien sukupuolikäsityksistä muodostui kaksi ydinkategoriaa, ydinkategoriat 1 ja 2. (ks. Kuva 3.)

Ydinkategoriaan 1, kuului 100 kasvattajaa 269:stä (37,17 %). Kasvattajien sukupuolikäsitys on tulkittu siten, että kasvattajat sanovat vastakkaisen sukupuolen leikkien olevan sallittuja, mutta vastausten taustalta paljastuu ilmiö, jossa ainoastaan lapsen ja leikin maailmassa sukupuoliroolien rikkomista pidetään hyvänä asiana. Lapsen ja leikin maailmassa sukupuolirooleja on hyväksyttävää rikkoa, mutta ”oikeassa elämässä” ja aikuisuudessa ei. Näin ollen lapsuus nähdään erillisenä aikuisuudesta. Jos lapsuus nähdään erillisenä aikuisuudesta, on vaarana, ettei varhaiskasvatusta nähdä osana elinikäistä oppimista. Kasvattajat myös tuottavat vastauksissaan sukupuolijaottelua, mutta on huomattava että heille asetettu kysymys B johdattelee heitä vastaamaan niin. Kysymyksenasettelu ”*Saavatko leikkiä..*” ohjasi myös osaa kasvattajia vastaamaan ainoastaan sanoilla: ”*Saavat*”, ”*Saa*” ja ”*Kyllä saa*”. Seuraavassa tuon esiin muutamia vastauksia, joista ilmenee se, että ainoastaan lapsen ja leikin maailmassa vastakkaisen sukupuolen leikit nähdään hyväksyttävinä.

”...leikki on lasten työtä, leikissä saa kokeilla kaikenlaista kivaa...”

”...oma poikani leikki tyttöjen leluilla paljon, mutta on nyt ”miehinen mies”...”

”Leikki on rikkainta monipuolisena, se on aivan eri asia leikissä kun elämässä...”

...”Kaikki saa leikkiä ihan mitä haluaa... ilman sen suurempaa huomiota...”

”...saa leikkiä kaikenlaisia roolileikkejä ihan jo mielikuvituksenkin kannalta...”

”...lapset ovat pitkään liberaaleja, heitä ei haittaa prinsessaleikkejä leikkivät pojat...”

”...aivan sama mitä lapset leikkivät...”

Huomiota herätti myös, että kasvattajat mainitsivat vastauksissaan useammin poikien saavan leikkiä prinsessaleikkejä, kuin että tyttöjen vastakkaisen sukupuolen leikkeihin olisi kiinnitetty huomiota. Avoimen kysymyksen B asettelulla voi kuitenkin olla vaikutusta tähän, koska siinä mainitaan suluissa esimerkkinä ”pojat saavat leikkiä sekä merirosvoileikkejä että prinsessaleikkejä.” Tällaisista vastauksista syntyi ajatus, että kasvattaja kokisi kysymyksen eräänlaisena syytöksenä:

”...kyllä pojat saavat olla prinsessoja jos se tuntuu leikissä mukavalta...”

”...ryhmän isointa poikaa kiinnosti prinsessakorut ja kruunut, mutta kiinnostus laimeni...”

”...kyllä pojatkin saa leikkiä prinsessoja ja päinvastoin...”

Ydinkategoriaan 1 sijoittuvista, 31 kasvattajaa 100:sta (31,00 %) kertoivat itse suvaitsevan lapsen vastakkaisen sukupuolen leikit, mutta painottivat, että kielteinen reaktio, erityisesti pojan vastakkaisen sukupuolen leikkeihin tulee muilta päiväkodin työntekijöiltä tai vanhemmilta. Näin kasvattajat ovat kyllä tiedostaneet poikien vastakkaisen sukupuolen leikkeihin liittyvät ongelmat, mutta syyttävät toiminnasta muita päiväkodin työntekijöitä tai vanhempia. He eivät kerro, että olisivat ottaneet itse vastuuta edistääkseen toimintaa.

”...henkilökunta katsoi 'kieroon' kun poika oli pukeutunut hameeseen...”

”...varsinkin isille pojan 'prinsessaleikit' voivat olla kova paikka...”

”...tyttöjen on sallitumpaa osallistua poikien leikkeihin...”

”...enemmän päivittelyä ja huolestumista aiheuttaa pojan tyttöleikit...”

”...kuulee vanhemmilta että meidän poika ei leiki mitään mekkoleikkejä, siitähän tulee homo.”

”...vanhempi ihmetteli miksemme kiellä pojan kotileikkiä...”

19 kasvattajaa 100:sta (19,00 %) ydinkategoriaan 1 kuuluvista, näki vastakkaisen sukupuolen leikkien liittyvän myös ainoastaan tietynlaiseen kehitysvaiheeseen. Tämän kaltaisia vastauksia olivat muun muassa:

”Usein pojat haluavatkin jossain ikävaiheessa leikkiä mekkoleikkejä...”

”...iän karttuessa sukupuoliroolit tulevat vahvemmin esille leikkivalinnoissa...”

”...Pojatkin saavat pukea mekkoja päälle kun on sellainen vaihe...”

”...Lapset leikkivätkin 3 – 4vuotiaina vielä mielellään kaikkia leikkejä...”

”...saa leikkiä vastakkaisen sukupuolen leikkejä. Kyllä aikuiset huomaa jos se menee liiallisuuksiin...”

”...4 – 5vuoden ikäisinä ”prinsessapojat” tuntuvat itse kiinnittävän asiaan huomiota ja laimentavat käytöstään...”

”...lapset haluavatkin pienempinä leikkiä vastakkaisen sukupuolen leikkejä...”

”...4vuotias poika pukeutui hameeseen ja siinä vaiheessa tykkäsi...”

Sukupuoliroolien rikkominen nähtiin ainoastaan kehitysvaiheeseen liittyvänä, eivätkä kasvattajat tarkastelleet asiaa kriittisemmin. Ajatus *”liiallisuuksiin menemisestä”* viittaa siihen, että lapsi saa leikkiä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä, mutta jos lapsi leikkii ainoastaan vastakkaisen sukupuolen leikkejä, kasvattaja ei enää tukisi niitä. Sillä voidaan ajatella myös olevan yhteyttä heteronormatiiviseen kasvatuskäytännöön. Caciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) Lapsen seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen osa-alueiden kohdassa 1 Ihmiskeho ja ihmisen kehitys kuitenkin korostetaan muun muassa kehojen ja sukupuolten olemassaoloa, sukupuolen hyväksymistä, arvostusta ja myönteistä sukupuoli-identiteettiä sekä sukupuolten ja kehojen moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Kohdassa 3 Seksuaalisuus, painotetaan esimerkiksi oman sukupuolen hyväksymistä ja myönteistä suhdetta moninaisuuteen. Tämä koskee myös omaa kokemusta transsukupuolisena. (ks. Taulukko 2.)

Kuten aikaisemmin mainituissa Ylitapio-Mäntylän (2009) ja Orrin (2011) tutkimuksissa, myös ydinkategoriaan 1 kuuluvista, 15 kasvattajaa 100:sta (15,00 %) kertoi, miten käytännössä lapsia jaotellaan sukupuolen mukaan leikkeihin. Hekin siis tiedostivat että lasten toimintaa ohjaavat sukupuolittuneet näkemykset siitä, mitä tekevät tytöt ja mitä tekevät pojat. He eivät kuitenkaan esittäneet ratkaisukeinoja siihen, miten toimintaa voisi edistää yhdenvertaisempaan suuntaan.

”...saavat leikkiä kaikkia leikkejä, mutta turhan usein oletetaan tiettyjen leikkien kiinnostavan tyttöjä ja päinvastoin...”

”...vanhemmat työntekijät saattavat tarjota aina pojille autoleikkiä...”

”...mielestäni liian helposti lapselta rajoitetaan ns. toisen sukupuolen leikkejä...”

”...Periaatteessa kaikki saavat leikkiä kaikkia leikkejä, mutta käytännössä aikuiset ikään kuin ajavat lapset oman sukupuolen leikkeihin. 'Nyt pojat autoleikkiin.' ja 'Haluaisiko tytöt leikkiä kotia?'...”

Vaikka sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asema Suomessa onkin huomattavasti parantunut, olisi päiväkodin kasvattajien oltava tietoisia niin sanotusta piilo-opetussuunnitelmasta, joka helposti ohjaa toimintaa ja ajattelua yhteiskunnallisia valtasuhteita käsiteltäessä. Piilo-opetussuunnitelmalla tarkoitan tässä esimerkiksi niitä käyttäytymissääntöjä joita on vaikea kyseenalaistaa päiväkodissa, koulussa tai työpaikoilla. Robinson (2005, 175) painottaakin, että varhaiskasvatukseen tarvitaan lisää osallistavia opetusmenetelmiä sekä aktiivista pyrkimystä tunnistaa perheiden kulttuurista ja sosiaalista moninaisuutta.

Ydinkategoriaan 1 sijoittuvista 17 kasvattajaa 100:sta (17,00 %) olivat sitä mieltä että lapset itse valitsevat leikin biologisen sukupuolen mukaan. Kasvattajat eivät kertoneet mitä nämä oman biologisen sukupuolen leikit ovat. He eivät myöskään kertoneet, että lapsen kehitykselle voisi olla hyödyllistä kokeilla myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä.

”...Lapset itse valitsevat leikit aika stereotypisesti...”

”...usein tytöt nauttivat enemmän rauhallisista leikeistä enemmän kuin pojat...”

”...Lapset valitsevat helposti omaa sukupuolta olevien leikkejä...”

Huolestuttavana voidaan pitää sitä ydinkategoriasta 1 noussutta ilmiötä, jossa 18 kasvat-
tajaa 100:sta (18,00 %) kertoo, että he itse tai päiväkotiki suhtautuvat negatiivisemmin
poikien prinsessaleikkeihin kuin tyttöjen osallistumista poikien leikkeihin, kuten meri-
rosvo- tai autoleikkeihin.

”...jotenkin poikien prinsessaleikit ovat heille liian tyttömäisiä...”

”...jos poika pyytää lahjaksi ponilinnaa, niin sitä pidetään outona...”

Samaan viittaavat myös aikaisemmin mainitut tutkimukset (ks. Sandnabba & Ahlberg, 1999, Alanko, 2010). Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) Lapsen seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen sisältötaulukon kohdassa 4 Tunteet (ks. Taulukko 2.), painote-
taan ylpeyttä ja omanarvontuntoa itsestä, eli itsensä hyväksymistä ja rakastamista. Tä-
hän osa-alueeseen kuuluu myös ystävyys ja rakkaus samaa sukupuola kohtaan, ja homo-
tai biseksuaalisuus. Jo aiemmin mainittu kohta 7 Seksuaalisuus ja oikeudet, korostaa
lapsen oikeutta tutkiskella sukupuoli-identiteettiään vahvistaen sitä ja leikitellen sillä.
Tämä tarkoittaa sitä että lapsella on oikeus vastakkaisen sukupuolen leikkeihin. (ks.
luku 5.) Kasvattajat sanovat poikien saavan leikkiä prinsessaleikkejä, mutta kertovat
myös etteivät itse tue niitä.

10.5 Avoin kysymys B Ydinkategoria 2

Ydinkategoriaan 2 sijoittui 169 kasvattajaa 269:stä (62,83 %). Tämä ilmenee kasvatta-
jien vastauksista siten, että he sanoivat lasten saavan leikkiä vastakkaisen sukupuolen
leikkejä, mutta perustelivat sitä eri tavoin kuin ydinkategoria 1:teen kuuluvat kasvatta-
jat.

115 kasvattajaa 169:stä (68,05 %) korosti lapsen omaa kiinnostusta leikin valinnassa ja
leikkiin osallistumisessa. Heidän mukaan leikkejä ei jaoteltu tyttöjen ja poikien leikkei-
hin. He korostivat myös lapsen oman kokemuksen tärkeyttä leikeissä.

”...Lapsen oma kiinnostus ratkaisee leikin...”

”...Leikeissä ei tehdä jakoa onko jokin leikki poikien leikki tai tyttöjen leikki...”

”...Leikit valitaan sukupuoleen katsomatta...”

...”lapsen minäkuvasta tulee monipuolisempi ja laajempi jos hän saa leikkiä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä...”

Lapsen oma kiinnostus voi kuitenkin viitata myös siihen, ettei lasta ohjata leikkiin, vaan lapsi saa itse mennä mihin leikkiin haluaa. Tällä voi pedagogisesti ajateltuna olla omat ongelmansa. Toteutuuko laadukas varhaiskasvatus, jos lapsi leikkii esimerkiksi autoleikkiä koko päiväkodissaan oloajan, eikä opi mitään muuta leikkiä? Leikkivätkö lapset sekaryhmissä? Varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmassa korostetaan erityisesti lapsen omaa uteliaisuutta ja lapsen omaa toimintaa. Kasvattajien ei tulisi unohtaa, että lasta saa ja tulee myös opettaa. Kasvattajat sanovat kannustavansa lapsia kokeilemaan kaikkia leikkejä. Herää kuitenkin kysymys, järjestävätkö he todella varsinaisia prinsessa- tai koteileikkituokioita esimerkiksi pojille, osoittaakseen sen olevan hyväksyttyä? Tai järjestääkö merirosvo- tai riehumisleikki- ja nassikkapainituokioita tytöille?

Ydinkategoriaan 2 sijoittuvista 43 kasvattajaa 169:stä (25,44 %) kertoivat kannustavansa lapsia leikkimään vastakkaisen sukupuolen leikkejä. He huomioivat myös kasvatuskumppanuuden vanhempien kanssa ja pyrkivät pois sukupuolittuneista käsityksistä:

”...Kannustan myös vanhempia hyväksymään poikalapsensa ’naiselliset piirteet’...”

”...Kyllä kannustamme siihen, leikimme sekaryhmissä ja lapset saavat leikkiä vastakkaisen sukupuolen leikkejä aina jos siltä tuntuu...”

”...Meidän päiväkodissa ei ole rajoitettu leikkejä mitenkään sukupuolittain...”

”...olen joutunut puolustamaan poikaa, joka halusi leikkiä prinsessaleikkejä...”

Ydinkategoriaan 2 kuuluvat kasvattajat olivat panneet myös merkille kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden vaikutuksen lapsen sukupuolen kehityksessä:

”...yhteiskunnassamme saa olla vahva ja poikamainen tyttö, mutta naisellinen poika herättää kysymyksiä...”

Ydinkategoriaan 2 sijoittuvista 11 kasvattajaa 169 (6,51 %) korostivat lapsen oikeutta leikkiä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä. Myös Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) Lapsuuden seksuaalisuuden ilmenemisen ja seksuaalikasvatuksen sisältötaulukon kohdassa 7, korostetaan lasten oikeutta leikkiin ja sukupuoli-identiteetin tutkiskeluun. (ks. Taulukko 2.) Vastaukset olivat rohkaisevia:

”...lapsella on oikeus pukeutua ja leikkiä vastakkaista sukupuolta...”

”...lapsella on aina vapaus valita leikkinsä riippumatta sukupuolesta...”

Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) sisältötaulukon kohdassa 3 Seksuaalisuus, kerrotaan myös oman sukupuolen hyväksymisestä ja myönteisestä suhteesta moninaisuuden sekä omaan kokemukseen transsukupuolisena. Kohdassa 5 Ihmissuhteet ja elämäntyylit, kerrotaan myös moninaisuudesta perheissä sekä erilaisuuden kunnioittamisesta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi saman sukupuolen välistä parisuhdetta ja eri elämäntyylien tasa-arvosta. Leikkimällä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä lapsi voi oppia kunnioittamaan eri sukupuolia. Lapsi saa samalla myös tietoa sukupuolirooleista sekä niiden rikkomiseen liittyvistä mahdollisista vaikeuksista, joihin kasvattajan olisi osattava puuttua ohjatessaan leikkiä.

Tutkimustulokset osoittavat myös, että 21:ellä kasvattajalla 271:stä (7,75 %), on tietoa tai kokemusta sukupuolen salaamisesta. Tietoa on omaksuttu kuitenkin kyseenalaisista lähteistä:

”Olen lukenut jutusta, jossa kerrottiin murhaepäillyn lapsesta. Poika oli puettu tytöksi, ja tuntui karmaisevalta katsoa nättiä lettipäistä poikaa mekko päällä...”

”...olen lukenut asiasta lehdistä...”

”...olen siitä lukenut tai keskustellut...”

”...olen lukenut juttuja sukupuolen salaamisesta, mutta itselleni ei ole vastaan tullut...”

”olen lukenut lehdestä yhden lapsen tapauksesta... Kuulostaa hirveältä ja tuomittavalta...”

”Kuullut olen paljonkin asiasta lähinnä netin kautta...”

Vaikka kasvattajien tiedonlähteet koskien sukupuolen salaamista olivat kyseenalaisia, heillä oli silti hyvin runsaasti kielteisiä mielipiteitä asiaa kohtaan. Kahdella kasvattajalla oli asiasta kokemusta omassa päiväkodissaan:

”...On yksi kokemus ulkomaalaisen pojan kohdalla.”

”Meidän ryhmässä lapset ovat ihmeissään siitä, miten toisen ryhmän lapsi saa itse isona päättää onko hän tyttö vai poika...”

Toinen vastaus on mielenkiintoinen, koska kasvattaja on huomannut, että hänen ryhmänsä lapset ihmettelevät toisen ryhmän lapsen mahdollisuutta päättää, onko tyttö vai poika. Kasvattaja ei kuitenkaan kerro millä tavalla hän on reagoinut lasten ihmettelyyn. Onko sukupuolen moninaisuudesta kerrottu lapsille tarkemmin, vai onko lapset jätetty ihmettelemään yksin ilman asianmukaista tietoa? Ehkä kasvattajalla ei ole tarvittavaa tietoa ja työkaluja siihen, miten lasten hämmennykseen ja ihmettelyyn tulisi vastata. Toisaalta, voisi myös ajatella, että tästä vastauksesta ei voi suoraan päätellä tietääkö lapsi joka saa päättää omasta sukupuolestaan omaa biologista sukupuoltaan. Näistä tuloksista voidaan kuitenkin päätellä, ettei kasvattajilla ole paljoa tietoa sukupuolen moninaisuudesta tai sukupuolen salaamiseen liittyvistä syistä.

11 YHTEENVETO

Kasvattajien vastauksista muodostui kolme erilaista sukupuolikäsitystä: Ydinkategoria 1, joka tarkoittaa sitä, että Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta joka määrittää sukupuoli-identiteettiä (Gender), ydinkategoria 2, joka tarkoittaa, että Sukupuoli (Sex) on biologinen fakta, mutta sukupuoli-identiteetti (Gender) rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus sekä ydinkategoria 3 Biologisen sukupuolen (Sex) voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä, jolloin sukupuolet (Sex - Gender) on lapsen oma kokemus. Sukupuolikäsitykset vaihtelivat kahden kysymyksen välillä. Kun kysymyksessä oli biologisen sukupuolen salaaminen ympäristöltä (kysymys A), oli kasvattajien mielestä lapsen oma biologinen sukupuoli erityisen tärkeä osa lapsen kasvua ja kehitystä. Kysymyksen B kohdalla, biologisen sukupuolen sijaan kasvattajat korostivat enemmän sosiaalisen sukupuolen tärkeyttä.

Kysymyksessä A, ydinkategoriaan 1 sijoittuvien kasvattajien (59,18 %) mielestä lapsen biologista sukupuolta ei voi salata, koska muuten lapsen identiteetin-, minäkuvan-, itsetunnon- tai seksuaalisuuden kehitys jollain tapaa häiriintyy. Ydinkategoriaan 1 kuuluvien kasvattajien mukaan on olemassa vain miehiä ja naisia. Ydinkategoriaan 2 sijoittuvien kasvattajien (38,10 %) mukaan lapsen biologista sukupuolta ei tule salata, mutta heidän mielestään lapsen sukupuoli-identiteetti rakentuu sosiaalisesti ja on lapsen oma kokemus. Ydinkategoriaan 3 kuuluvat kasvattajat (2,72 %), olivat sitä mieltä että lapsen biologisen sukupuolen voi salata, jos lapsi syntyy sukupuoleltaan epäselvänä.

Kysymyksessä B, ydinkategoriaan 1 sijoittui (37,1 %) kasvattajista. Heidän mukaan vastakkaisen sukupuolen leikit ovat sallittuja, mutta ne nähdään liittyvän ainoastaan lapsuuden maailmaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsuudessa on hyväksyttyä kokeilla vastakkaisen sukupuolen roolia, mutta aikuisuudessa ei. Tällöin kasvatusta ohjaa heteronormatiivinen näkemys aikuisuudesta. Ydinkategoriaan 2 sijoittuvat kasvattajat (62,83 %), perustelivat vastauksiaan siten, että lapsen oma kiinnostus ja kokemus leikissä ovat kaikkein tärkeintä, eikä leikkejä erotella sukupuolen mukaan. Kasvattajat kertoivat myös kannustavansa lapsia vastakkaisen sukupuolen leikkeihin ja sanoivat, että lapsella on oikeus leikkiä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä.

12 POHDINTA

Kasvattajien sukupuolikäsitystä kuvaavien ydinkategorioiden muodostaminen vaati tarkkaa avointen vastausten analyysiä. Fenomenografiselle tutkimukselle ominaisesti ja Grounded theory -menetelmään pohjautuen kasvattajien avoimista vastauksista muodostettiin empiiristä tietoa, eli käsityksiä sukupuolesta. Induktiivisen päättelyn avulla analyysissä löydettiin ensin yksittäisiä käsityksiä sukupuolesta ja niiden perusteella luotiin ilmiöitä mahdollisimman laajasti kuvaavat ydinkategoriat. Deduktiivisella päättelyllä analyysistä ei olisi noussut esiin niin paljon uutta tietoa koskien kasvattajien sukupuolikäsityksiä. Tutkimuksen tueksi muodostettu teoreettinen tutkimustieto vahvisti käsitystä sukupuolen biologisesta ja sosio-kulttuurisesta moninaisuudesta. Erityisesti naistutkimus, kehityspsykologia ja sosiaalipsykologia toivat tutkimukseen uusia näkökulmia. Sukupuolen salaamisesta ei sen sijaan ollut saatavilla kovinkaan paljon tutkimustietoa. Teoreettinen tutkimustieto tuki sitä, että sukupuolen moninaisuuteen liittyvää tietoa oli kasvattajilla vain vähän. Tässä tutkimuksessa kasvattajien sukupuolen salaamiseen liittyvä tieto ei perustunut luotettaviin lähteisiin eikä sitä tarkasteltu kriittisesti.

Tämän tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää sitä, että aihe on erittäin ajankohtainen ja tutkimusaineiston avoimet kysymykset olivat uusia. Sukupuolineutraali ja -sensitiivinen kasvatus käsitteinä ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvät käsitteet ovat yhteiskunnassamme suhteellisen uusia. Tutkimuksen heikkoutena puolestaan voidaan pitää sitä, etteivät kaikki kasvattajat olleet ymmärtäneet avoimen kysymyksen A tarkoitusta sukupuolen salaamisesta. Siksi kaikista vastauksista ei ollut mahdollista selvittää kasvattajan sukupuolikäsitystä. Tässä tutkimuksessa ei myöskään huomioitu kasvattajien taustatietoja, kuten ikä- ja ammattiryhmäjakamaa tai esimerkiksi sitä, minkä ikäisten lasten kanssa kasvattaja työskentelee. Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2013) teettämä kyselytutkimus päiväkodin ammattilaisille sisältää paljon mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita. Jatkotutkimusaiheena olisi erittäin mielenkiintoista selvittää kasvattajien sukupuolikäsitys ja verrata sitä heidän koulutukseensa. Kyselykaavakkeen vahvuutena voidaan pitää sitä, että kasvattajat ovat saaneet vastata siihen henkilökohtaisesti ja luottamuksellisesti, eikä haastattelija ole ollut vaikuttamassa tilanteeseen. Toisaalta, haastattelussa tutkijan olisi ollut mahdollista tarkentaa sukupuolikäsitystä ja sitä millä tavoin se muodostuu. Tutkimusaineistoni kaksi avointa kysymystä sijaitsivat myös kyselyn loppupuolella, jolloin on mahdollista, etteivät kaikki kasvattajat ole enää jaksaneet vastata

kysymyksiin. De Graaf ja Rademakers (2011, 127) ovat ehdottaneet, että samaa ilmiötä tutkittaessa käytettäisiin niin sanottua triangulaatiota, joka on yhdistelmä useita eri menetelmiä. Jatkotutkimuksena olisikin mielenkiintoista toteuttaa myös aiheeseen liittyvä kysely vanhemmille ja haastatella myös lapsia.

Tutkimusanalyysi osoitti, että päiväkodin kasvattajilla on hyvin erilaisia käsityksiä sukupuolen moninaisuudesta, sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin kehityksestä sekä lapsuuden seksuaalisuudesta. Jos ajatellaan, että sukupuolen kehitykseen liittyvät niin biologiset, sosiaaliset, historialliset ja kulttuuriset tekijät, tämä voisi tarkoittaa myös sitä, että jokaisella ihmisellä voi olla oma, henkilökohtainen käsitys sukupuolen rakentumisesta, biologisena ja sosio-kulttuurisena ilmiönä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin ollut saada mahdollisimman kattava kuva siitä, minkälaisia sukupuolikäsityksiä päiväkodin kasvattajilla on. Siksi ydinkategorioiden muodostaminen on ollut tälle tutkimukselle paras vaihtoehto. Jos kyseessä olisi ollut esimerkiksi yhden päiväkodin kasvattajien sukupuolikäsitysten selvittäminen, olisi ollut mahdollista muodostaa vieläkin tarkempia ydinkategorioita.

Kysymyksen A kohdalla, tutkimustulosten tulkinta ydinkategoriasta 1 oli huomattavasti laajempi kuin muiden tulkinnassa esitettyjen ydinkategorioiden kohdalla. Tämä johtuu siitä, että kysymys A sukupuolen salaamisesta herätti monenlaisia, voimakkaitakin tunteita ydinkategoriaan 1 sijoittuvissa kasvattajissa. Heidän kuulumisensa ydinkategoriaan 1 oli analysoitava hyvin tarkkaan. Selkeät erot kuitenkin muodostuivat verrattuna kysymyksen A ydinkategorioihin 2 ja 3. Ydinkategoriaan 1 sijoittuvat kasvattajat olivat varmoja siitä, että lapsen identiteetin-, minäkuvan-, itsetunnon-, tai seksuaalisuuden kehitys jollain tapaa häiriintyy jos lapsen biologinen sukupuoli salataan. Ydinkategoriaan 2 sijoittuvat kasvattajat korostivat sen sijaan lapsen omaa kokemusta itsestään ja korostivat perinteisten sukupuoliroolien rikkomista. He eivät kannattaneet sukupuolen salaamista, mutta pyrkivät löytämään jonkinlaisia ratkaisuja sukupuolen salaamisen tilalle. Ydinkategoriaan 3 sijoittuvat kasvattajat, yhdistivät lapsen biologisen sukupuolen salaamisen intersukupuolisuuteen. Vaikka lapsi syntyisi sukupuoleltaan epäselvänä, on kyseenalaista tarvitseeko lapsen sukupuolta salata lapselta ja ympäristöltä. Lapsen oikeuksien näkökulmasta olisi ehdottomasti parempi, jos hän saisi aidosti olla oma itsensä.

Kysymyksen B asettelu ”Saako leikkiä” sai mahdollisesti monet kasvattajat vastaamaan ainoastaan ”kyllä” tai ”kyllä saa”. Kysymyksen B kohdalla, suurin osa kasvattajista sijoittui kuitenkin ydinkategoriaan 2, koska he korostivat kannustavansa lapsen vastakkaisen sukupuolen leikkejä. He sanoivat lapsella olevan oikeus leikkiä myös vastakkaisen sukupuolen leikkejä ja korostivat lapsen omaa kiinnostusta ja kokemusta leikeissä. Huomattavana erona ydinkategoriaan 2, ydinkategoriaan 1 sijoittuvat kasvattajat perustelivat vastauksiaan siten, että vastakkaisen sukupuolen leikit ovat hyväksyttyjä ”lapsen maailmassa”, mutta ei aikuisuudessa. Tällä voidaan tarkoittaa sitä, että varhaislapsuudessa lapsella on ikään kuin lupa olla vielä heteronormatiivisuuden ulkopuolella, mutta siihen pyritään lapsen kasvaessa ja kehittyessä. Tästä voidaan johtaa, että ydinkategoriaan 1 kuuluvien kasvattajien toimintaa ohjaa piilo-opetussuunnitelma eikä sen kautta muodostuneita normeja ole kyseenalaistettu. Tästä esimerkkeinä, voidaan mainita muun muassa kasvattajat, jotka pitivät lapsen vastakkaisen sukupuolen leikkejä ainoastaan tietynlaiseen kehitysvaiheeseen liittyvinä tai kasvattajat, joiden mielestä poikien vastakkaisen sukupuolen leikit ovat kielteisiä tai niihin suhtaudutaan kielteisesti. Toisaalta asiaa voidaan katsoa myös toisesta näkökulmasta. Kasvattajat ovat ensinnäkin kertoneet, että poikien vastakkaisen sukupuolen leikkeihin suhtaudutaan kielteisesti. He siis joko ainoastaan ilmoittavat siitä tai ovat huolissaan ilmiöstä. Jos kasvattajat olisivat esittäneet ratkaisukeinoja siihen, millä tavoin negatiivista suhtautumista poikien vastakkaisen sukupuolen leikkeihin voitaisiin edistää siihen suuntaan että ne olisivat hyväksyttyjä, he olisivat voineet kuulua myös ydinkategoriaan 2.

Yliopistollisessa lastentarhanopettajankoulutuksessa ei käsitellä lapsuuden seksuaalisuutta, sukupuolen moninaisuutta tai seksuaalikasvatusta. Toisaalta, yliopistollinen lastentarhanopettajankoulutus antaa valmiuksia kohdata pieni lapsi sensitiivisesti. Koulutuksen aikana muodostetaan kasvatuskäytäntöjä, jotka antavat mahdollisuuden itsereflektioon. Ammattikorkeakouluista valmistuville sosionomeille on tarjolla joissakin oppilaitoksissa valinnainen viiden opintopisteen Seksuaaliterveys -kurssi. Kilpiä (2011, 270) kuitenkin muistuttaa, että Seksuaaliterveyden tulisi sisältää myös asennekasvatusta, koska hänen mukaansa ”tieto ilman asennetta on turhaa”. Tästä voisi johtaa, että yliopistollisessa lastentarhanopettajankoulutuksessa opiskelija oppii tarkastelemaan asioita kriittisesti, mutta tietoa lapsuuden sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta ei kurssimuotoisesti ole tarjolla. Toisin kuin yliopistosta valmistuvalla, ammattikorkeakoulussa opiskelleella saattaa olla tietoa seksuaaliterveydestä, mutta hänelle ei

välttämättä ole tarjottu välineitä tarkastella tietoa kriittisesti ja kohdata lasta sensitiivisesti. Esimerkiksi Kallialan (2011, 237–253) tutkimus tukee tätä oletusta: mitä korkeampi koulutustaso kasvattajilla on, sitä positiivisemmin se vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja oppimiseen, koska kasvattaja osaa kohdata lapsen sensitiivisesti. Robinsonin (2005, 176) mukaan kasvattajat kokevat kuitenkin sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvän tiedon hankalampana kohdata ja käsitellä kuin esimerkiksi monikulttuurisuuden. Toisaalta esimerkiksi Helsingin yliopiston monikulttuurisuuskasvatus -sivuaine, tarjoaa juuri Kilpiän mainitsemia välineitä sellaiseen kriittiseen pohdintaan, jonka avulla voidaan tarkastella myös sukupuolen moninaisuuden ja lapsuuden seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Kilpiän (2011, 262–263) mukaan opettajan tehtävä on tukea opiskelijan mahdollisuutta kasvaa niin tiedollisesti, taidollisesti, asenteellisesti, eettisesti kuin kokemuksellistekin sellaiseksi ammattilaiseksi, jonka työtä eivät yleiset ennakkoluulot ja asenteet, heteronormatiivinen ja sukupuolisesti kaksijakoinen maailmankuva heikennä. Vaikka hän kohdistaaakin vaateen luokanopettajiin, saman voi yhdistää koskevan myös muita kasvattajia ja lasten kanssa työskenteleviä. Esimerkiksi WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardien (2010, 19) mukaan koulussa alkava seksuaalikasvatus tapahtuu liian myöhään. Kilpiä (2011, 260, 262–264) korostaa myös opettajan omaa arvo- ja asennetyöskentelyä seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden moninaisuuden teeman kanssa. Tiedon hankkiminen on hänen mukaan välttämätöntä, jotta opettaja kykenee kuulemaan ja kohtaamaan opiskelijoiden kysymykset, väitteet, kannanotot ja tarpeet. Opettajan olisi myös tunnettava ja käsiteltävä oma seksuaali- ja sukupuolihistoriansa jotta hän voisi antaa luvan seksuaaliselle ja sukupuoliselle moninaisuudelle. Näin opettaja pystyy tunnistamaan heteronormatiivisuuden rakenteita ja purkamaan niitä. Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan tässä sellaista maailmankäsitystä, jonka mukaan heteroseksuaalinen suuntautuminen on normi. Koska ihmisten enemmistö on heteroseksuaaleja, jokaista kohdellaan ja ajatellaan helposti heteroseksuaalina. Tästä normista nousee paljon ilmauksia ja käytäntöjä, jotka syrjivät ja myös loukkaavat.

Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen (Vavrus, 2009, 389) mukaan luokanopettajaopiskelijoilla on paljon uutta tietoa sukupuolen ja seksuaali-identiteetin muodostumisesta, mutta heillä ei ole kapasiteettia sellaiseen kriittiseen pohdintaan, joka antaa tarvittavat työkalut ja edellytykset lasten ja nuorten kanssa toimimiseen. Vavruksen (2009, 390) mukaan opettajaopiskelijat tarvitsevat opetusta esimerkiksi siihen, miten keskustelua sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden rakentumisesta johdetaan. Heillä tulisi myös olla

asianmukaisia strategioita vastata suoraan kohdatessaan homofobista ja seksististä diskurssia. Myös Suomessa, kasvattajilla tulisi olla asianmukaista tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden kehittämisestä, eli: seksuaalikasvatuksesta. Tutkimukset sukupuolelle tyyppillisestä ja epätyypillisestä käyttäytymisestä sekä seksuaalisesta suuntautumisesta osoittavat tosiasian että hierarkia erilaisuudesta on olemassa ja tämän hierarkian marginaalissa ovat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt (Robinson, 2005, 176). Lisäksi lukuisat tutkimukset keskittyvät ainoastaan tutkimuksiin lapsuuden sukupuolelle epätyypillisestä käyttäytymisestä tai sukupuoli-identiteetin häiriöistä, jolloin lähtöoletuksena on, että jotain on vialla, väärin ja normaalista poikkeavaa.

Vaikka lapset syntyvät psykoseksuaalisina, voivat vanhemmat ja kasvattajat mieltää termin seksuaalikasvatus jonain, joka ei vielä kuulu pienten lasten elämään. Tämä ajatus on virheellinen, koska silloin seksuaalisuutta tarkastellaan aikuisen näkökulmasta. Esimerkiksi suomalaislasten seksuaalista käyttäytymistä tutkittaessa on huomattu poikien ja tyttöjen seksuaalisen käyttäytymisen olevan erilaista. (Sandnabba ym., 2003, 579–605.) Esimerkiksi neljä - viisivuotiailla pojilla sukuelinten koskettelu, esittely ja unnutus (itsetyydytys) on huomattavasti yleisempää kuin tytöillä. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että pojilla sukuelin on enemmän näkyvillä kuin tytöillä tai siitä, että sukuelinten koskettelu julkisilla paikoilla on hyväksyttävämpää pienillä pojilla kuin tytöillä. Lambin (2004, 376–389) kulttuurien välinen tutkimus on osoittanut että tytöt ja naiset kokevat heidän seksuaalisuutensa olevan jollain tapaa kiellettyä tai paheksuttua ja sen tulisi pysyä salassa. Friedrichin, Grambschin, Broughtonin, Kuiperin ja Beilken (1991, 456–464) tutkimuksessa on myös havaittu, että jo viisi kuukautta vanhoilla poikavauvoilla esiintyy tahattomia erektioita, päiväkotikiikillä tytöillä esimerkiksi reisien ”yhteen hinkkausta” ja sekä tytöillä että pojilla sukuelinten esittelyä ja tutkiskelua leikkien yhteydessä. De Graaf ja Rademakers (2011, 118, 121) kuitenkin muistuttavat että vaikka tietoa siitä millainen käyttäytyminen tai tunteiden ilmaisu on lapsuudessa tyyppistä ja tärkeää, tietämys ei silti riitä erottamaan tarpeeksi milloin ja miten epätavalliseen käyttäytymiseen tulisi puuttua tai olla puuttumatta. Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) laatima Lapsuuden seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen sisältötaulukko, voisi olla yksi työkalu lasten kanssa työskenteleville. Seksuaalikasvatusta ei myöskään tulisi nähdä erillisenä muista varhaiskasvatuksen sisällöllisistä orientaatioista, vaan laaja-alaisena tavoitteena. Tällä tavoin voitaisiin varmistaa että seksuaalikasvatus

todella toteutuu päiväkodeissa. Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2014) mukaan seksuaalikasvatuksesta voidaan pienten lasten kohdalla puhua myös ”keho-tunne” -kasvatuksena. Tämä termi voi olla esimerkiksi vanhemmille ja kasvattajille seksuaalikasvatus -termiä helpommin lähestyttävä. Toisaalta, voidaan myös ajatella niin, että jos termiä seksuaalikasvatus on vaikea lähestyä, ei ole myöskään ymmärtänyt ja sisäistänyt sitä, mitä se pienten lasten kohdalla tarkoittaa.

Voiko kasvatuksessa olla huomioimatta lapsen biologista sukupuolta? Onko se eettisesti oikein? Nämä kysymykset heräsivät varmasti myös kasvattajilla jotka vastasivat avoimeen kysymykseen A koskien biologisen sukupuolen salaamista. Cutas’n ja Giordanon (2013, 375) mukaan lapsen tarpeisiin tulisi vastata yksilöllisesti eikä kasvatuksen tulisi perustua minkään ideologian todisteleamiseen. Lapsen sukupuolen salaaminen ympäristöltä herättää tärkeitä kysymyksiä siitä, pitäisikö sukupuolen salaamisen taustalla olla moraalisia perusteita ja pitäisikö näitä perusteita punnita myös tarkastelemalla vastakaista moraalikäsitystä. Jos painavia moraalisia syitä ei löydy, voi olla että vanhemmilla on oikeus tai jopa velvoite kieltäytyä kertomasta lapsensa sukupuolta. Lapsen oikeuksien näkökulmasta on kuitenkin hyvin kyseenalaista että vanhemmilla olisi oikeus salata lapselta hänen oma sukupuolensa.

Voiko biologisen sukupuolen salaaminen pysyä edes salaisuutena, koska lapset ovat uteliaita niin oman kehonsa ja identiteettinsä suhteen kuin muidenkin lasten ja aikuisten. Kerrotaanko lapselle, että hänellä on joko naisen tai miehen sukuelimet, mutta hän saa itse tulevaisuudessa päättää onko mies vai nainen vai jotain muuta? Vai onko lapsi syntynyt intersukupuolisena, jolloin vanhemmat ovat päättäneet salata lapsen sukupuolen? Seksuaalikasvatuksen näkökulmasta on huolestuttavaa, jos lapsi ei opi esimerkiksi mitään nimiä sukuelimistä käytetään. Aiemmin esitettyjen tutkimusten mukaan pienet lapset myös hakeutuvat leikkimään samaa sukupuolta olevien kanssa ja he yleensä myös kertovat oman sukupuolensa leikkitovereilleen. Lapsi jonka sukupuoli on salattu ympäristöltä, ei kuitenkaan vastaa yleistä kasvatuskulttuuria, jolloin lapsi ja perhe voi kohdata ennakkoluuloja ja jopa syrjintää. Sama voi koskea myös translapsia ja is-lapsia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että muiden ihmisten mielipiteitä tulisi pelätä niin paljon, että sopeutuisi elämään vastoin omaa tahtoaan ja tunnettaan itsestään. Joka tapauksessa, vanhempien ja kasvattajien on huomioitava ennakkoluulojen ja syrjinnän mahdollisuus.

Voidaan myös ajatella niin, että vanhemmilla on oikeus tehdä oma päätöksensä siitä, salaavatko he lapsensa sukupuolen ja että tätä oikeutta tulisi kunnioittaa ja suojella. Toisaalta, voidaan myös miettiä onko vanhemmilla oikeutta salata lapsen sukupuolta. On helppoa sanoa, että vanhempien ratkaisu on väärin ja tuomittavaa ja toisaalta voisi ajatella että on yhtä helppoa sanoa että se on hyväksyttävää.

Voidaanko ajatella, että jos lapselle ei anneta sukupuolta, häntä ei kohdata tyttöinä tai poikana, vaan ihmisenä? Cutas ja Giordano (2013, 374–375) mukaan pyrimme heti arvailemaan kohtaamamme ihmisen sukupuolta ja kohtelemme häntä arvailujemme perusteella. Heidän mukaan ei kuitenkaan ole mitään todisteita siitä, että salaamalla sukupuolen lapsen kehitys vaarantuisi tai toisaalta kehittyisi parempaan suuntaan. Tapaukset kuten ”Pop” ja ”Ruu” nostavat esiin kysymykset siitä, kenellä (jos kenelläkään) tulisi olla tieto lapsen biologisesta sukupuolesta ja miksi? Pohdinnat ovat tärkeitä ja moraalisesti haastavia. Sukupuoli johon vastasyntynyt vauva määritellään vaikuttaa siihen, miten vauva, myöhemmin lapsi ja aikuinen tulee kohdelluksi, mihin toimintaan ja aktiviteetteihin hänet rohkaistaan ja minkä tyyppistä koulutusta, harrastuksia, ammatteja pidetään hänen sukupuolelleen sopivina. Kaiken kaikkiaan rooli-odotukset, jotka perhe tai yhteiskunta asettaa, vaikuttavat lapseen. Sukupuoli on sensitiivinen osa tietoa, jolloin on tärkeää reflektoida miten tätä tietoa tulisi käsitellä. Olisiko mahdollista löytää muita strategioita suojata lapsuuden sukupuolen kehittymistä kuin sen salaaminen?

Vaihtoehdot, kuten päiväkotiegalian kasvatusnäkemys ja Naisunioni ry:n sukupuoli-sensitiivisyys varhaiskasvatuksessa -hanke voivat olla sukupuolen salaamista parempia vaihtoehtoja, jos ajatellaan, että toiminta kohdistuu myös lapsen ympäristöön eikä ainoastaan lapseen itseensä. Ne voivat olla myös tehokkaampia ratkaisuja, koska lapsi oppii elämään ympäristössään jossa erilaisuus hyväksytään. Voidaan myös ajatella, että jos ihmisen sukupuolella ei olisi merkitystä, se voi omalta osaltaan johtaa moninaisuuden poistamiseen. Sukupuolisensitiivinen kasvatus voi kuitenkin lieventää sukupuolistereotypioita. Näin siis ihmisten stereotypiat, ennako-oletukset ja asenteet voivat muuttua myönteisemmiksi sukupuoltaan eri tavoin ilmentäviä kohtaan. Tämä vaikuttaisi myönteisesti niitten lasten elämään, jotka eivät sovi niin helposti poika-tyttö -kategorioiden alle. Stereotyyppiset odotukset voivat tuottaa kärsimystä joillekin lapsille ja ne voivat johtaa myös niiden lasten syrjintään, jotka eivät täytä näitä odotuksia. Sukupuoleen perustuvaa syrjintää ei kuitenkaan voi poistaa pelkällä tiedolla monenlaisista sukupuolista

tai salaamalla sukupuolta vaan siihen tarvitaan varhaiskasvatuksesta lähteviä osallistavia menetelmiä. Seksuaalikasvatus tai ”keho-tunne” -kasvatus, vastakkaisen sukupuolen leikit, niihin kannustaminen sekä kyky rikkoa sukupuolittuneita toimintamalleja päiväkodissa, voivat olla sellaisia vaihtoehtoja joilla todella on merkitystä. Cutas’n ja Giordanon (2013, 376) mukaan salaamalla tai naamioimalla esimerkiksi etnistä alkuperäämme tai sukupuolta, emme poista syrjintää vaan pyrimme poistamaan moninaisuutta ja erilaisuutta. Yhdenvertaisuuden saavuttaaksemme emme voi sivuuttaa ihmisten välistä erilaisuutta, koska samalla sivuutamme hyväksynnän ja kunnioituksen. Moninaisuuden hyväksyminen vaatii nimenomaan moninaisuuden tunnustamista. Sukupuolen salaaminen voi tässä mielessä aiheuttaa sukupuolisyrjintää tai jopa vahvistaa sitä. Syrjimättömyys edellyttää vastuunottoa, ei ihmisten erilaisuuden tai sukupuolten moninaisuuden poistamista.

LÄHTEET

- Alanko, K. (2010). *Childhood Gender Atypical Behavior and Adult Same-Sex Sexuality - Genetic and Environmental Influences and Associations with Recalled Parent-Child Relationships and Current Psychiatric Symptoms*. Turku, Finland: Åbo Akademi. Painosalama Oy.
- Blaise, M. (2010). *Kiss and tell: Gendered narratives and childhood sexuality*. Monash University: Australasian Journal of Childhood.
- Burr, V. (1999). *Gender and Social Psychology. Psychology Focus*. Hove and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Butler, J. (1990; 2006). *Hankala sukupuoli*. (T. Pulkkinen; & L.-M. Rossi, Käänt.) Tampere: Gaudeamus Kirja Oy Tammer-Paino Oy Yliopistokustannus.
- Cacciatore, R. (2007). *Huomenna pannaan pussauskoppiin. Eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään Opas vanhemmille*. Helsinki: WSOY.
- Cacciatore, R.; & Ingman-Friberg, S. (2014). *Lapsuuden seksuaalisuuden ilmenemisen ja seksuaalikasvatuksen osa-alueet. Sisältötaulukko*. Helsinki: Väestöliitto.
- Cutas, D.; & Giordano, S. (2013). Is it a boy or a girl? Who should (not) know children's sex and why? 39, 374–377.
- De Graaf, H.; & Rademakers, J. (2011). The Psychological Measurement of childhood Sexual development in Western Societies: Methodological Challenges. 48(2–3), 118–129.
- Egalia, Förskolan. (15. Syyskuu 2014). Noudettu osoitteesta <http://www.sodermalmsforskolor.se/egalia/extern/start.php>
- Ei tyttö eikä poika, vain lapsi. (17. Maaliskuu 2009). *Savon Sanomat*. Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta <http://www.savonsanomat.fi/mielipide/artikkelit/ei-tytto-eika-poika-vain-lapsi/1081714>
- Eliot, L. (2010). The Truth about Boys and Girls. 21(2), 22–29.
- Finlex.fi. (15. Syyskuu 2014). *Ajantasainen lainsäädäntö Laki naisten ja miesten tasa-arvosta Perusopetuslaki Varhaiskasvatuslaki*. (E. P. Oy, Toimittaja) Noudettu osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/>
- Friedrich, W.; Grambsch, P.; Broughton, D.; Kuiper, J.; & Beilke, R. (1991). *Normative Sexual Behavior in Children*. Pediatrics Official Journal of the American Academy of Pediatrics.
- Friese, S. (2013). *ATLAS.ti 7.0 User Manual*. Noudettu osoitteesta http://www.atlasti.com/uploads/media/atlasti_v7_manual_201312.pdf

- Helsingin yliopisto. (15. Syyskuu 2014). Noudettu osoitteesta Weboodi Opinto-opas/kurssit Lastentarhanopettajankoulutus, Varhaiskasvatuksen maisteriohjelma.
- HeSeta ry. (2014). Venhola M. Haastattelu. *Sateenkaareva kulttuuri- ja ihmisoikeuslehti*, ss. 28-29.
- Huuska, M.;Nissinen, J.;Kilpiä, J.;& Myyrä, J. (2011). *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. (L. Tuovinen;O. Stålström;J. Nissinen;& J. Hentilä, Toim.) Gaudeamus.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu. (15. Syyskuu 2014). *Seksuaaliterveyden koulutuksen laatuyksikkö / SKL*. Noudettu osoitteesta <http://www.jamk.fi/fi/reportronic-project/?projectid=1414>
- Kakavoulis, A. (2007). Early Childhood Sexual Development and Sex Education: A survey of attitudes of nursery school teachers. *European Early Childhood Education Research Journal*, 6(2), 55–70.
- Kalliala, M. (2011). Look at me! Does the adult truly see and respond to the child in Finnish day-care centres? *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(2), 237–253.
- Kaltiala-Heino, R.;Lindberg, N.;Ranta, K.;Tainio, V.-M.;& Työläjärvä, M. (2013). Sukupuoli-identiteetin häiriö lapsilla ja nuorilla. *Suomen Lääkärilehti*, 68 (11), 819-825. Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta http://www.laakarilehti.fi/files/nostot/2013/nosto11_1.pdf
- Karpov, Y.-V. (2005). *The Neo-Vygotskian Approach to Child Development*. Cambridge University Press.
- Korteniemi-Poikela, E.;& Cacciatore, R. (2010). *Portaita pitkin. Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Opas vanhemmille*. Helsinki: WSOY.
- Lamb, S. (2004). Sexual Tensions in Girls' Friendships. *Feminism & Psychology*, 14, 376–380.
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA (Die Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung). (2010). *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille*. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos (THL). Noudettu osoitteesta <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246>
- Meadow, T. (2011). Deep down where the music plays: How parents account for childhood gender variance. *Sexualities*, 14(6), 725–747.
- Metsämuuronen, J. (2005). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Naisunioni ry. (20. Maaliskuu 2014). *Järjestöt vaativat sukupuolitietoisuutta osaksi varhaiskasvatustilaa*. Haettu 15. Maaliskuu 2014 osoitteesta <http://www.naisunioni.fi/uutiset.php?aid=116117&k=13975>
- Naisunioni ry. (6. Kesäkuu 2014). *Naisasialiitto Unionin varhaiskasvatustilankkeelle jatkoa*. Noudettu osoitteesta <http://www.naisunioni.fi/uutiset.php?aid=116124&k=13975>
- Naisunioni ry. (2014). *Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa*. Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta <http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15814>
- Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. Estola, E; Alila, K; Kinos, J. (2014). *Varhaiskasvatuksen historia, nykytila ja kehittämisen suuntalinjat*. Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr12.pdf?lang=fi>
- Opetushallitus. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos*. Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta Luku 5.3.2.: http://www.oph.fi/download/155767_Esiopetusmuutos_5_011_2014_luku_5_3.pdf
- Opetushallitus. (2014). *OPS2016* . Haettu 24. Kesäkuu 2014 osoitteesta Perustelulunnokset: Esiopetus ja Perusopetus: <http://www.oph.fi/ops2016>
- Opetushallitus. (2014). *Säädökset ja ohjeet*. Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta Tasa-arvolain velvoitteet: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/lain_velvoitteet
- Opetushallitus. (2014). *Säädökset ja ohjeet*. Noudettu osoitteesta Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus – Mitä se on? : http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolitietoinen_opetus
- Orr, A. (2011). Gendered Capital: Childhood Socialization and the “Boy Crisis” in Education. *Sex Roles*, 68, 271–284.
- Poulin-Dubois, D.; Serbin, L.; & Derbyshire, A. (1998). Toddlers' intermodal and verbal knowledge about gender. *Merrill-Palmer Quarterly*, 44(3), 338–354.
- Pyne, J. (2014). Gender independent kids: A paradigm shift in approaches to gender non-conforming children. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 23(1), 1–8.
- Robinson, K. (2005). Doing Anti-homophobia and Anti-heterosexism in Early Childhood education: Moving beyond the immobilizing impacts of ‘risks’, ‘fears’ and ‘silences’. Can we afford not to? *Contemporary Issues in Early Childhood*, 6(2), 175–187.

- Robinson, K. (2013). *Innocence, Knowledge and the construction of Childhood. The contradictory nature of sexuality and censorship in children's contemporary lives.* (R. T. Group, Toim.) London and New York.
- Sandnabba, N.;& Ahlberg, C. (1999). Parents' Attitudes and Expectations About Children's Cross-Gender Behavior. *Sex Roles*, 40(3-4), 249–263.
- Sandnabba, N.; Santtila, P.; Wannäs, M.;& Krook, K. (2003). Age and gender specific sexual behaviors in children. *Child abuse and Neglect*, 27, 579–605.
- Setä ry. & Transtukipiste. (2014). *Sukupuolen moninaisuus.* (M. Huuska, Toim.) Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta https://www.dropbox.com/s/a25i42ehaj6sfqp/seta_sukupuolen_moninaisuus_kevyt.pdf
- Simons, L.; Schrager, M.; Clark, L.; Belzer, M.;& Olson, J. (2013). Parental Support and Mental Health among Transgender Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 53, 791–793.
- Stakes. (2005). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet Oppaita 56.* Gummerus Kirjapaino Oy. Haettu 15. Syyskuu 2014
- Strandell, H. (2010). *Etnografinen kenttätyö: Lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka.* (K. Vehkalahti; N. Rutanen; H. Lagström; & T. Pösö, Toim.) Nuorisotutkimusverkosto.
- Tobin, D.; Menon, M.; Menon, M.; Spatta, B.; Hodges, E.;& Perry, D. (2010). The intrapsychics of gender: A model of self-socialization. *Psychological Review*, 117(2), 601–622.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta / TENK. (2014). *Eettiset periaatteet.* Haettu 15. Syyskuu 2014 osoitteesta <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissa>
- Vavrus, M. (2009). Sexuality, schooling, and teacher identity formation: A critical pedagogy for teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 25, 383–390.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2009). *Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä.* Lapin yliopisto.
- Zosuls, K.; Miller, C.; Ruble, D.; Martin, C.;& Fabes, R. (2011). Gender Development Research in Sex Roles: Historical Trends and Future Directions. *Sex Roles*, 64(11-12), 826–842.
- Ärlemalm-Hagsér, E. (2010). Gender choreography and micro-structures – early childhood professionals' understanding of gender roles and gender patterns in outdoor play and learning. *European Early Childhood Education Research Journal*, 184(4), 515–525.

LIITTEET

Liite 1

Spring

Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja - tavallista arkea tai tarua päivähoiton arjesta.

Tämä tutkimus on suunnattu päivähoiton ja varhaiskasvatuksen työntekijöille. Kyselyssä kartoitamme ammattilaisten kokemuksia ja mielipiteitä alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta sekä sen tukemisesta ja suojaamisesta. Kysymme myös arjen työtilanteissa toteutuvaa seksuaalikasvatusta. Jokaisen työntekijän oma kokemus on arvokas.

Kartoitamme tietoja lasten seksuaalisuudesta arjessa: tavallisista, usein toistuvista hetkistä ja ehkä myös mieleen jääneistä erityiskokemuksista. Tarkoitus on saada tietoa kaikesta siitä, mitä lapset tuottavat ja kysyvät kehoon, tunteisiin, ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyen. Kysymme myös ammattilaisen toiveita oman työnsä tueksi.

Tulosten pohjalta haluamme tehdä materiaalia ammattilaisten ja kotien käyttöön. Pienten lasten seksuaaliterveyden tukeminen voi tapahtua parhaalla tavalla, kun meillä on tietoa juuri sinun kokemuksistasi ja toiveistasi!

Kysely on tärkeä ja vastaaminen ottaa vain muutaman hetken. Kysely on täysin anonyymi, vastaajia ei voi tunnistaa.

Toivomme mahdollisimman monta vastausta ja näkökulmaa.

Aivan lopussa muista painaa "Lähetä" -painiketta, jotta vastauksesi tallentuvat!

Suuri kiitos osallistumisestasi!

10.5.2013 Väestöliitto Helsinki

Ylilääkäri Dan Apter
Asiantuntijalääkäri Raisa Cacciatore
Kätilö Susse Ingman-Friberg
Opiskelija Henriikka Tikkanen (Metropolia AMK)

Taustatiedot

1. Minkä ikäinen olet?

- ☐ alle 20 vuotta
- ☐ 21 – 30 vuotta
- ☐ 31 – 40 vuotta
- ☐ 41 – 50 vuotta

☐ yli 50 vuotta

2. Kauanko olet ollut töissä päivähoidossa / varhaiskasvatuksessa? Huomioi kaikki työkokemuksesi alle kouluikäisten lasten hoidossa.

- ☐ < 3 vuotta
- ☐ 3 – 6 vuotta
- ☐ 7 – 10 vuotta
- ☐ 11 vuotta tai kauemmin

3. Sukupuoli

- ☐ mies
- ☐ nainen

4. Mikä on kotikuntasi?

5. Ilmoita korkein koulutuksesi

- ☐ toisen asteen koulutus (esim. lastenhoitaja, perushoitaja, lähihoitaja)
- ☐ ammattikorkeakoulu (esim. sosionomi AMK)
- ☐ yliopisto (esim. lastentarhanopettaja)
- ☐ ei alan koulutusta
- ☐ muu

6. Onko omassa koulutuksessasi käsitelty seuraavia lapsen seksuaalisuuteen liittyviä aiheita (siis miten näistä aiheista puhutaan ja kasvatetaan)?

	kyllä	ei	en osaa sanoa
lapsen keho	☐	☐	☐
läheisyys ja koskettaminen	☐	☐	☐
tunteista puhuminen	☐	☐	☐
turvataidoista puhuminen	☐	☐	☐

ihmisuhteista ja perheistä puhuminen	☐	☐	☐
raskaudesta, hedelmöittämisestä, syntymästä puhuminen	☐	☐	☐
hygieniasta ja pottakasvatuksesta puhuminen	☐	☐	☐
Onko kouluksessasi käsitelty muuta?	☐	☐	☐
Mitä olisit toivonut? <input type="text"/>	☐	☐	☐

Lapset kysyvät ja puhuvat

7. Oletko kohdannut seuraavia lasten itse esittämiä kysymyksiä tai pohdintoja omassa työssäsi?

	päivittäin viikottain	kerran pari kuukaudessa	harvemmin tai ei koskaan
Puhuvatko lapset hygieniasta (kuten miten peppu, hampaat tai kädet pestään)?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset kehon eri osista ja niiden tehtävistä (kuten napa, korva, pippeli, peppu)?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset siitä, miten lapsi alkaa kasvaa vatsassa?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset siitä millaista vauvalla on olla vatsassa?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset siitä miten vauva tulee ulos vatsasta?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset oman kehon koskettamisesta syntyvästä nautinnosta tai itsetyydytyksestä tai mikä tuntuu hyvältä?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset erialisten kehojen (kuten ikä, ihonväri, vammat) tai eri sukupuolta olevien kehojen eroista?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset sukupuolirooleista (mitä mies ja nainen voi tai on sopivaa tehdä)?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset saako kuka tahansa koskettaa lasta? Esimerkiksi saako kuka tahansa aikuinen suukottaa tai ottaa lapsen syliin?	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset hellyydestä tai läheisyydestä (esimerkiksi: Tykkäätkö sinä halaamisesta)?	☐	☐	☐

Puhuvatko lapset tykkäämisestä, ihastuksesta tai rakkaudesta toisiin lapsiin?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset tykkäämisestä, ihastuksesta tai rakkaudesta tuttuihin aikuisiin?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset tykkäämisestä, ihastuksesta tai rakkaudesta julkkiksiin tai idoleihin?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset siitä, mihin paikkoihin lasta saa koskettaa ja mihin ei?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset siitä, kuka lasta saa koskettaa ja millä lailla?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset ikävän tuntuista kosketuksesta kuten satuttamisesta, tukistamisesta tai pahasta kosketuksesta?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset monenlaisista erilaisista parisuhteista tai perheistä, kuten sateenkaariperheistä?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset ystävyys- ja rakkauden välisestä erosta?	☐	☐	☐	☐
Puhuvatko lapset mediassa näkemästään seksuaalisuudesta?	☐	☐	☐	☐
Kysyvätkö lapset työntekijän seksielämästä tai rinnoista tai sukupuolielimistä?	☐	☐	☐	☐
Käyttävätkö lapset kieltä tai käsitteitä, jotka eivät mielestäsi sovi lapsen kehitystasolle (esimerkiksi seksisanastoa)?	☐	☐	☐	☐

Aikuiset kertovat

8. Kuinka paljon juuri sinä puhut lapsille seksuaalisuuteen liittyvistä asioista? Tarkoitus on mitata käytännössä toteutuneita keskusteluja päivähoidon ja varhaiskasvatuksen arjessa.

	päivittäin viikoittain	kerran pari kuukaudessa	harvemmin	en koskaan
Puhutko lapsille moninaisista erilaisista parisuhteista tai perheistä, kuten sateenkaari perheistä?	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille siitä mitkä ovat sopivat nimet sukupuolielimille?	☐	☐	☐	☐

Puhutko lapsille lisääntymisestä myyttien tai satujen kautta (esimerkiksi joskus lapsille sanotaan haikaroiden tuovan vauvoja)?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille ihmisten lisääntymiseen liittyvistä perusasioista (yhdyntästä, hedelmöittämisestä, raskaudesta)?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille siitä, että jos oma kokemus tai tunne ei ole hyvä, sellaiseen kosketukseen ei tarvitse suostua?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille siitä, että jotkut ihmiset eivät ole hyviä – he esittävät kilttejä, mutta voivat tehdä pahaa (olla väkivaltaisia)?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille siitä, että on sallittua pyytää apua kaikenlaisissa asioissa?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille erilaisista tunteista ja miten tunteiden kanssa pärjää?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille siitä, että tyttö voi rakastaa tyttöä ja poika voi rakastaa poikaa?	☐	☐	☐	☐	☐
Puhutko lapsille siitä, että kaikenlaiset kaikenlaiset erilaiset ihmiset ovat yhtä arvokkaita ja oikeanlaisia?	☐	☐	☐	☐	☐

Toimintatavat

9. Millaisia ovat juuri teidän päivähoidon tai varhaiskasvatuksen ryhmässä ja työtiimissä toteutuvat käytännöt?

	täysin samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	hiukan eri mieltä	täysin eri mieltä
Olemme puhuneet tiimissä lapsen seksuaalisuudesta ja pohtineet yhteiset pelisäännöt, miten lapsen seksuaalisuuteen suhtaudutaan.	☐	☐	☐	☐
Tiimissämme on / olisi vaikeaa nostaa esiin lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä tai ongelmia.	☐	☐	☐	☐

Tiedän muun henkilökunnan mielipiteet lasten seksuaalisuudesta.	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme on käytössä hyväksytty nimi tytön sukupuolielimistä.	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme on käytössä hyväksytty nimi pojan sukupuolielimistä.	☐	☐	☐	☐
Tiimissämme erotellaan liikaa tyttöjen ja poikien leikkejä ja puuhailuja toisistaan.	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme esiintyy lasten kesken seksuaalisävytteistä kiusaamista (esim. nimittelyä kuten 'homo' tai 'runkkari', tai muiden huomion kiinnittämistä rumasti toisen sukupuolielimiin tms.)	☐	☐	☐	☐
Tiimissämme on selvät sopimukset siitä, miten seksuaalisävytteiseen kiusaamiseen puututaan.	☐	☐	☐	☐
Tiimissämme on selvät sopimukset siitä, miten lasten itsetyydytykseen (unnuttamiseen) suhtaudutaan tai tarvittaessa puututaan.	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme toteutetaan turvataitokasvatusta siten, että lapsille kerrotaan, että heidän tulee luottaa omiin vaistoihinsa ja kieltää tarvittaessa myös aikuista (esim. noudattamalla kolmivaiheista menetelmää: sano ei, lähde pois, puhu jollekulle johon luotat).	☐	☐	☐	☐
Lapsilla on ryhmässämme oikeus esittää mitä tahansa kysymyksiä seksuaalisuudesta ja aikuisen velvollisuus on vastata ikätasoisesti.	☐	☐	☐	☐

Aikuisten mielipiteet

10. Millaisia ovat mielipiteesi liittyen lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen?

	täysin samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	hiukan eri mieltä	täysin eri mieltä	en hyväksy että tästä puhutaan (lapselle)
On tärkeää puhua vanhempien kanssa lapsen seksuaalisuudesta.	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalikasvatuksen antaminen lapsille kuuluu koulun ja vanhempien tehtäviin, ei päivähoitoon.	☐	☐	☐	☐	☐

Lapsille on kerrottava ihmisen lisääntymiseen liittyvät perusasiat.	☐	☐	☐	☐	☐
Alle kouluikäiset lapset ovat vielä liian nuoria kuulemaan esimerkiksi mitä yhdynnällä tarkoitetaan.	☐	☐	☐	☐	☐
Lasten seksuaalissisältöiset leikit ovat normaaleja (esim. toisen tutkiminen, wc käynti yhdessä ja sukupuolielimistä puhuminen).	☐	☐	☐	☐	☐
On hyvin tärkeää, että lapsille puhutaan sukupuolineutraalisti siten, ettei poikia ja tyttöjä erotella.	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsille on puhuttava esim. kehosta, lisääntymisestä, oikeuksista jne. lapsen ymmärtämällä sanoilla ikätaso huomioiden.	☐	☐	☐	☐	☐
Puhun lapsille mieluummin satujen ja tarinoiden kautta kuin suoraan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsille pitää puhua asianmukaisesta seksuaalisesta kielenkäytöstä, joka ei loukkaa ketään.	☐	☐	☐	☐	☐
On tärkeää puhua lapsille hyvästä ja pahasta tunteesta (oman kehon ja tunteen kuuntelemisesta).	☐	☐	☐	☐	☐
Jos lasten seksuaalikasvatus aloitetaan vasta koulussa, se tulee liian myöhään.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen lasten esittämät kysymykset esim. yhdynnästä tai sukupuolielimistä kiusallisina.	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsille on opetettava, etteivät toiset ihmiset saa koskea eivätkä katsoa lapsen vaatteiden alle, mikäli lapsi ei sitä halua.	☐	☐	☐	☐	☐
Lasten valistaminen vaarallisista aikuisista vain säikäyttää lapset turhaan.	☐	☐	☐	☐	☐
Lasten seksuaalisuus on positiivista ja luonnollista.	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalikasvatus häiritsee lapsen kehitystä.	☐	☐	☐	☐	☐

Lapset saavat ympäristöstään liikaa tietoa, johon he eivät ole kypsiä.	☐	☐	☐	☐	☐
Tytöille ja pojille pitää puhua seksuaalisuudesta samalla tavalla.	☐	☐	☐	☐	☐
On hyvä että lapselta ja ympäristöltä salataan sukupuoli ennen kouluikää.	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalinen kehitys on oleellinen osa lapsen itsetuntoa ja itseluottamusta.	☐	☐	☐	☐	☐
Alle kouluikäisen lapsen seksuaalisuus vaikuttaa hänen myöhempään seksuaaliterveyteensä.	☐	☐	☐	☐	☐

Aikuisten havainnot

11. Millaisia tapahtumia juuri sinä olet havainnut päivähoidon ja varhaiskasvatuksen arjessa?

	usein	joskus	harvoin	ei koskaan	en osaa sanoa
Olen havainnut, että toisten hoitolasten seksuaaliset leikit tai teot hämmentävät toisia lapsia.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen huomannut, että lapset toteuttavat seksuaalisuuteen liittivät tutkimukset ja leikit yleensä aikuisilta salassa.	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme lapset pystyvät helposti ilmaisemaan omia tunteitaan, toiveitaan ja tarpeitaan sekä kertomaan niistä.	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme lapset osoittavat käytöksellään ihastuksen tunteita, hellyyttä ja tykkäämistä toisilleen, esim. leikkivät pusuhippaa.	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme lapset ymmärtävät oman yksityisyyden merkityksen ja kunnioittavat muiden yksityisyyden tarvetta.	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme lapset tutkivat toistensa kehoja, myös myös sukupuolielimiä.	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme on lapsia, jotka tyydyttävät itseään avoimesti (unnuttavat).	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässämme on lapsia, jotka pyrkivät näyttämään näyttämään sukupuolielimiään.	☐	☐	☐	☐	☐
Näen lasten leikkivän seksuaalisia leikkejä, esim. leikkivän vhdvntää nukeilla.	☐	☐	☐	☐	☐

Näen lasten tekevän sellaisia seksuaalisia tekoja, jotka voivat liittyä asioihin, joita lapsen ei olisi pitänyt nähdä tai kokea.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Materiaalin tarve

12. Mistä seuraavista aiheista kaipaisit materiaalia lasten seksuaalikasvatuksen tueksi?

Ihmiskeho ja sen kehitys

kyllä ei

☐ ☐

Raskaus, hedelmällisyys ja lisääntyminen

☐ ☐

Seksuaalisuus myönteisenä asiana elämässä

☐ ☐

Tunteet

☐ ☐

Ihmissuhteet, elämäntyyli ja perheet

☐ ☐

Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi, tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä riskeistä

☐ ☐

Seksuaalisuus ja oikeudet

☐ ☐

Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät (arvot, normit esim. sukupuolen huomioiminen).

☐ ☐

Muuta?

☐ ☐

Avoimia kysymyksiä

Alla oleviin vastausruutuihin voit halutessasi vapaasti kirjoittaa ajatuksiasi ja kokemuksiasi. Vastausruutuihin mahtuu tekstiä niin paljon, kuin haluat kirjoittaa. (Muista lopuksi painaa ihan kaavakkeen lopussa olevaa "Lähetä" painiketta!)

13. Mitä ajatuksia pienten lasten seksuaalikasvatus herättää sinussa?

14. Miten toteutat lasten seksuaalikasvatusta työssäsi?

15. Miten toimit tilanteissa joissa lapsi ilmentää seksuaalisuutta?

16. Minkälaisia tunteita lapsen seksuaalisuus herättää sinussa työssäsi?

17. Minkälaisia toimintoja ja leikkejä näet, jotka mielestäsi ovat seksuaalisia?

18. Oletko havainnut lapsella käytöstä, joka voi johtua siitä että lapsi on kokenut jotakin kielteistä seksuaalista? Kuvaile mielellään tarkemmin.

19. Minkälainen seksuaalinen käytös on mielestäsi sallittua lapselle ja millaiseen pitää puuttua? Mielellään myös perustele vastaus.

20. Mitä ajattelet siitä, että lapsen sukupuoli salataan lapselta ja ympäristöltä ennen kouluikää? Onko sinulla asiasta kokemuksia?

21. Kerro kokemuksiasi siitä, saavatko lapset leikkiä sekä ns. oman sukupuolen leikkejä että ns. vastakkaisen sukupuolen leikkejä (esim. pojat saavat leikkiä sekä merirosvoleikkejä että prinsessaleikkejä).

22. Miten seksuaalikasvatus toteutuu kodeissa? Onko vanhemmilla riittävästi tietoa ja taitoa toteuttaa ikätasoisista seksuaalikasvatusta?

23. Haluatko vielä kertoa jotakin?

Suuret kiitokset vastaamisestasi!
Muista painaa vielä "Lähetä" painiketta, jotta vastauksesi tallentuvat!

